ដល់ការអនុវត្តន៍នៃអនុក្រឹត្យនេះ និងបានកើនឡើង...។ ការប្ដឹងផ្ដល់ ឬការទាមទារ ដែលទទួលបានពីតៃ និញ និងធូយ៉ូវម៉ូត បានបង្ហាញថា តើតំបន់នេះមានភាពជ្រួលច្របល់យ៉ាងណា..." [២៥] ។

ខាងផ្នែករបស់ខ្លួន លោក រ៉េស៊ីដង់ ជាន់ខ្ពស់នៃប្រទេសកម្ពុជា ដោយបានទទួលនូវពាក្យបណ្ដឹងជាច្រើន និងសភាពការណ៍បានកើនឡើង យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរផងនោះ បានផ្ញើទៅជូនទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន នូវការតវ៉ាដែលមានលក្ខណៈគម្រាមកំហែង ។ ដើម្បីផ្ដល់នូវគំនិតមួយនៃយោបល់របស់តំណាងប្រទេសបារាំង នៅប្រទេសកម្ពុជា ។ ចំពោះមុខនៃព្រឹត្តិការណ៍ទាំងនេះ យើងជឿថា ការបង្ហាញម្ដងទៀត នូវពាក្យទាំងឡាយនៅក្នុងសារទូរលេខមួយច្បាប់របស់លោក ដែលបានផ្ញើទៅជូនទេសាភិបាលកូសាំង ស៊ីន គឺ :

"អាជ្ញាធរកម្ពុជា នៅខេត្តត្បូងឃ្មុំ ដែលបច្ចុប្បន្ន នៅភ្នំពេញ បានស្នើខ្ញុំជាថ្មីនូវបញ្ហាទាំងឡាយដូចតទៅនេះ នូវអ្វីដែលត្រូវបានផ្ដល់ឲ្យទៅតាមការទាមទាររបស់ពួកគេស្ដីអំពី :

១.– ការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធដែលធ្វើឡើង ដោយកូសាំងស៊ីន នូវផ្នែកមួយនៃទឹកដីកម្ពុជា ដែលគេស្គាល់នៅក្រោមឈ្មោះថា ស្រុក [២៦] ទ្វាររោង [២៧] ដែលមាន៥ ភូមិ [២៨] ដែលជាភូមិកម្ពុជាដោយពិតៗ ។

២.– អំពីការតែងតាំងនូវអ្នក មានមុខមាត់ជាច្រើន ដែលធ្វើឡើង នៅក្នុងភូមិទាំងឡាយដោយ Huyen Noc នៅ ធូយ៉ូវម៉ូត ។

៣.– ការពិន័យដាក់ទោសទៅលើភូមិដដែលដោយមន្ត្រីរូបនេះ ។

"ខ្ញុំសូមអង្វរលោកឲ្យខ្ញុំដឹងជាបន្ទាន់ នូវកិច្ចការជាបន្តទាំងឡាយដែលលោកបានផ្ដល់ឲ្យទៅតាមការទាមទារទាំងនេះ ដែលត្រូវបានប្រគល់ទៅឲ្យលោករួចហើយគឺ :

(២៥) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី២១ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៨៩៦ ផ្ញើទៅជូនអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ដែលបានរៀបរាប់រួចហើយ ។

(២៦) / Arrondissement ។

(២៧) / ឈ្មោះរបស់កម្ពុជា នៃអតីតមណ្ឌលឡុកនិញ ។

(២៨) / វៀតណាម គឺ ៥ ឃុំ ។

១ – តាមទូរលេខដែលផ្ញើដោយអ្នកស្ដីទីមុនខ្ញុំ ចុះថ្ងៃទី២៧ កុម្ភៈ ១៨៩៤

២ – ដោយរូបខ្ញុំផ្ទាល់តាមលិខិតចុះថ្ងៃទី៣១ ខែធ្នូ កន្លងមក និងដោយមានកំណត់ហេតុគាំទ្រផង ។

"ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយ ខ្ញុំសូមជម្រាបលោកថា ខ្ញុំមិនព្រមទទួលខុសត្រូវអ្វីទាំងអស់បើសិនជានៅមុនការដោះស្រាយ កិច្ចការនេះ ដែលមានការយឺតយ៉ាវជាយូរមកហើយផងនោះ នូវជម្លោះអំពីបញ្ហាខ្លះ ដែលនឹងត្រូវកើតឡើង" [២៩] ។

ដោយការតវ៉ារបស់ពួកគេ ពុំបានទទួលភ្លាមៗ ហើយភាពពុះកញ្ជ្រោលរបស់ប្រជាជនបានបន្តនោះ លោករ៉េស៊ីដង់ ជាន់ខ្ពស់នៅប្រទេសកម្ពុជា បានឲ្យលោកទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនដឹងថា លោកនឹងបញ្ជូនដំណឹងអំពីសភាពការណ៍ទៅឲ្យអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ។

"ការប្ដឹងផ្ដល់ជាច្រើន ដែលខ្ញុំបានទទួលពីអ្នកស្រុកនៅភូមិទាំងអស់នេះ ចំពោះពាក្យបណ្ដឹងភាគច្រើន ដែលត្រូវបានបញ្ជូនទៅឲ្យលោកអំពីការទាមទារកាន់តែធំឡើងៗ ដែលប្រព្រឹត្តដោយមន្ត្រីអណ្ណាមរបស់លោក Outrey ជារៀងរាល់ថ្ងៃនោះ ត្រូវបានកំណត់ឲ្យលោកប្រកាន់យកនូវវិធានការចាំបាច់ទាំងឡាយ ដើម្បីធ្វើឲ្យបាត់បង់ឲ្យបានឆាប់រហ័សតាមដែលអាចធ្វើទៅបាននូវស្ថានភាពនៃបញ្ហាទាំងនេះ ដែលចង្រៃយ៉ាងខ្លាំង ចំពោះផលប្រយោជន៍ទាំងអស់ដែលលើសពីសេចក្ដីត្រូវការ និងដោយហេតុនេះ ដាក់បញ្ចូលមកវិញនៅក្នុងទឹកដីកម្ពុជា នូវភូមិទាំងឡាយ ដែលមិនត្រូវបានដកហូតយកចេញទាល់តែសោះនោះ ។

"នៅក្នុងលក្ខខ័ណ្ឌទាំងនេះ ខ្ញុំយល់ឃើញថា នេះគឺជាករណីយកិច្ចរបស់ខ្ញុំ ដើម្បីឲ្យគេបញ្ជូន នូវច្បាប់ចម្លងនៃលិខិតនេះទៅលោកអគ្គទេសាភិបាល ដើម្បីឲ្យលោកជ្រាបនូវហេតុការណ៍ពិតទាំងឡាយ ដែលលោកមិនត្រូវធ្វើមិនដឹងមិនឮយូរពេកទេ" [៣០] ។

ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនខ្លួនលោកផ្ទាល់ ដែលព្រួយបារម្ភអំពីភាពចលាចលដែល

(២៩) / ទូរលេខរបស់លោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅកម្ពុជាចុះថ្ងៃទី១៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៨៩៥ ផ្ញើទៅជូនទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

(៣០) / លិខិតរបស់លោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅប្រទេសកម្ពុជាចុះកាលបរិច្ឆេទ ឆ្នាំ ១៨៩៥ ផ្ញើទៅទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

ស្ថិតនៅយូរនេះ បានប្តឹងចំពោះអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន និងបានរាយការណ៍ជូនលោកនូវអាកប្បកិរិយា ដែលប្រកាន់យកដោយលោក រ៉េស៊ីដង់ ជាន់ខ្ពស់នៅប្រទេសកម្ពុជា : "ចំពោះការទាក់ទងគ្នាដែលលោកបានធ្វើនោះ រ៉េស៊ីដង់ ជាន់ខ្ពស់នៅប្រទេសកម្ពុជាបានឆ្លើយតបថា លោកមិនត្រូវជឿងឆ្ងល់ទេ ចំពោះការបានដឹងនូវហេតុការណ៍ពិតទាំងនេះ និងថែមទាំងធ្វើឲ្យមានការងឿងឆ្ងល់ទៀតផង ចំពោះយោបល់របស់ លោកគឺថាសូមកុំឲ្យឧបទ្ទវហេតុរបៀបនេះមានច្រើន យ៉ាងដូច្នេះ ឬក៏កុំឲ្យកើតមានឡើងជាញឹកញាប់ដូច្នេះទៀត ។ លោក De Verneville [៣១] បានបន្ថែមថា "ម្យ៉ាងទៀតភាពពុះកញ្ជ្រោលនៅក្នុងចំណោមប្រជាជននៅក្នុងបញ្ហានេះ ចាប់តាំងពីថ្ងៃដែលលោក ភូ ឈួយ ទេសាភិបាល អ្នកកាន់ការងារមុនរបស់លោក បានជឿថា អាចប្រកាន់យកនូវអំណាចផ្ទាល់របស់លោកនូវអនុក្រឹត្យមួយ ដែលបានភ្ជាប់ទៅទឹកដីកូសាំងស៊ីននូវផ្នែកនៃទឹកដីកម្ពុជាជាច្រើនពាន់គីឡូម៉ែត្រ ក្រឡា ដែលខ្ញុំបានទទួលបន្ទុកខុសត្រូវនូវសកម្មភាពទាំងឡាយប្រភេទនេះរបស់ពួកអ្នកដែលបានឲ្យការណ៍អំពីលិខិតរបស់ប្រធានស្រុក បានជ្រូង (Ban-Chruong) [៣២] ហើយម្យ៉ាងទៀតលោកបានទាយទុកជាមុនថា ភាពស្ងប់ស្ងាត់មិនបានកើតមានឡើងវិញទេ នៅមុនដំណោះស្រាយមួយ ដែលខ្ញុំបានទាមទារជាច្រើនដង ដោយឥតបានការនិងមិនត្រូវបានធ្វើអន្តរាគមន៍ ដើម្បីរៀបចំឡើងវិញ នូវព្រំដែនចាស់រវាងប្រទេសទាំងពីរ" [៣៣]។

ដូច្នេះអ្វីដែលយើងទើបនឹងបានឃើញ បានឲ្យយើងដឹងថា ការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធដោយរំលោភនូវសង្កាត់ទាំងឡាយរបស់កម្ពុជានៅឡុកនិញនិងភឿក ឡេ បានបណ្តាលឲ្យមានការតវ៉ាយ៉ាងខ្លាំងក្លាពីសំណាក់អ្នកស្រុកនៅតំបន់ដែលត្រូវបានបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធពីអាជ្ញាធរកម្ពុជា និងថែមទាំងពីលោករ៉េស៊ីដង់ ជាន់ខ្ពស់នៅកម្ពុជាទៀតផង ។

(៣១) / ឈ្មោះរបស់លោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ នៅប្រទេសកម្ពុជា ។
(៣២) / គឺបឹងជ្រូង (Beng Chrong) ទឹកដីដែលស្ថិតនៅខាងលិចទឹកដីដែលមានបញ្ហា ។
(៣៣) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាល កូសាំងស៊ីន ផ្ញើទៅជូនអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ចុះថ្ងៃទី២ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៨៩៦។

អនុផ្នែកទី ៣
ការបញ្ជាក់
អំពីការដកហូតយកទឹកដីកម្ពុជា :
អនុក្រឹត្យរបស់លោកអគ្គទេសាភិបាល
ឥណ្ឌូចិន ចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ១៩១៤
(ឧបសម្ព័ន្ធ ៧) (ទំព័រ ២៣៧)

បន្ទាប់ពីការទាមទារទាំងនេះមក គណៈកម្មការមួយត្រូវបានតែងតាំងឡើងដោយក្រឹត្យរបស់លោកអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ចុះថ្ងៃទី៦ ខែឧសភា ឆ្នាំ ១៨៩៧ "ចំពោះឥទ្ធិពលនៃការរៀបចំគម្រោងមួយ នៃការកំណត់ព្រំដែនកូសាំងស៊ីន "ជាមួយប្រទេសកម្ពុជា និងជាមួយប្រទេសអណ្ណាម ។

វាហាក់ដូចជាថា គណៈកម្មការនេះ មិនអាចបំពេញបាននូវបេសកកម្មរបស់ខ្លួន ទេ ។

ម្យ៉ាងទៀត អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន បានផ្តល់សច្ចាប័ន ចំពោះការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនេះកាន់តែកើនឡើងជាលំដាប់ ។ ហេតុដូច្នេះហើយបានជាផែនទីឆ្នាំ ១៩០៣ ខ្នាត ១/១.០០០.០០០ ដែលរៀបចំឡើងដោយ ក្រុមភូមិសាស្ត្រឥណ្ឌូចិន បានចង្អុលបង្ហាញតំបន់ដែលមានបញ្ហានេះដោយការបញ្ជាក់ជាអក្សរថា "ជនជាតិស្ទៀងដែលត្រូវបានបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធ" ។ ប៉ុន្តែព្រំដែននៅក្នុងផ្នែកនេះ នៅតែបន្តចង្អុលបង្ហាញដោយបន្ទាត់ត្រង់មួយ ពីលិចទៅកើតដោយតភ្ជាប់បង្គោលលេខមួយទៅកាន់ភ្នំភូដិន ។

មានតែចាប់ពីឆ្នាំ ១៩១០ មកនោះទេ គឺបន្ទាប់ពីការគាបសង្កត់ដោយកាលទេសៈដែលយើងនឹងបានដឹង លោកអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន បាននិយាយជាថ្មីឡើងវិញអំពីបញ្ហានេះ ។

១ – ដើមកំណើតនៃអនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ១៩១៤ :
ការអភិវឌ្ឍន៍នៃដំណាំកៅស៊ូ និងការតែងតាំងអនុសញ្ញាកំណត់ព្រំដែន (១៩១០)

ក/– ដំណាំកៅស៊ូ

នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩១០ មានការអំណោយផលយ៉ាងខ្លាំងក្នុងការដាំដើមកៅស៊ូ ។ ដំណាំនេះត្រូវគ្នានឹងដីក្រហម ហើយដីក្រហមនេះស្ថិតនៅតំបន់បៀនហ្វា ធូយ៉ូវម៉ុត និង ឡុកនិញ ។

ក្រុមហ៊ុនទាំងឡាយដែលមានប្រាក់ទុន ដ៏សំខាន់បានវាយលុកទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនសុំធ្វើសម្បទានលើដីធ្លី "ចំការកៅស៊ូ និងជាពិសេសដើមកៅស៊ូ បានបន្តអភិវឌ្ឍន៍យ៉ាងសម្បើម ។ ជារៀងរាល់ថ្ងៃ មានក្រុមហ៊ុនថ្មីៗដែលមានប្រាក់ទុនដ៏សំខាន់ត្រូវបានបង្កើតឡើង ហើយការស្នើសុំដីសម្បទានបានកើនឡើងយ៉ាងច្រើន ដែលរួមមានទាំងប្រជាជនអឺរ៉ុប ទាំងប្រជាជនក្នុងស្រុក ដែលបានសម្តែងចេញនូវការទុកចិត្តរបស់ខ្លួននៅក្នុងអនាគតក្នុងការធ្វើឲ្យដីនេះមានតម្លៃ ដែលរហូតមកដល់ថ្ងៃនេះ ដីនេះពុំមានដាំអ្វីសោះនោះ" [៣៤] ។

អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន មានការចាប់អារម្មណ៍យ៉ាងខ្លាំងចំពោះដំណាំនៅក្នុងអនាគតនិងគាំទ្រ នូវការខិតខំប្រឹងប្រែងទាំងឡាយ ដែលធ្វើឡើងដោយទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន នៅក្នុងវិស័យនេះ "ការធ្វើសម្បទានជាច្រើនត្រូវបានយល់ព្រមផ្តល់ទៅឲ្យក្រុមហ៊ុនចំការកៅស៊ូផានា នៅកូសាំងស៊ីន និងចំពោះអ្នកដែលគ្រប់លក្ខណៈតាមអនុសញ្ញាចុះកាលបរិច្ឆេទថ្មីៗ ដែលអនុម័តជាមួយរដ្ឋាភិបាល IndesNéer landaises បានមានលទ្ធភាពផ្តល់នូវកម្មករស្ម័គ្រចិត្តនិងមានបទពិសោធន៍ " [៣៥] ។

១/– បញ្ហាហិរញ្ញវត្ថុ

ការអភិវឌ្ឍន៍ចំការកៅស៊ូ ដែលនៅតែត្រូវបានចាត់ទុកថា ជាការសន្យាមួយនៃការរកស៊ីមានបាននៅក្នុងអនាគតនោះ បានចោទដល់រដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីននូវបញ្ហាហិរញ្ញវត្ថុយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរនៅពេលចាប់ផ្តើមបើកផ្លូវថ្នល់ទាំងឡាយដែលអាចជួយសម្រួលដល់ការធ្វើដំណើរចូលទៅកាន់ដីដែលត្រូវបានផ្តល់ឲ្យជាសម្បទាននេះ ។

(៣៤) / លិខិតអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ចុះថ្ងៃទី២៤ ខែសីហា ឆ្នាំ១៩១០ ផ្ញើទៅរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអាណានិគម ឥណ្ឌូចិន A.20 (៦៣) ។

(៣៥) / លិខិតរបស់អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ចុះថ្ងៃទី២ ខែឧសភា ១៩១១ ផ្ញើទៅរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអាណានិគម ឥណ្ឌូចិន A.20 (៦២) ។

អាណានិគមជនត្រូវទទួលបន្ទុកមួយផ្នែកនៃសោហ៊ុយ ដែលនាំទៅរកការអនុវត្តន៍ការងារនេះ គឺ "នៅក្នុងបណ្តាខេត្តទាំងឡាយដែលស្ថិតនៅក្នុងតំបន់ដីក្រហម ដោយមូលហេតុនៃការពង្រីកទឹកដីកាន់តែធំទៅៗដែលធ្វើឡើងដោយ អ្នកដាំកៅស៊ូ នៅក្នុងតំបន់ទាំងឡាយដែលពីមុនគ្មានមនុស្សនៅនោះ ការពង្រីកនូវបណ្តាញផ្លូវថ្នល់ខេត្តដ៏សំខាន់មួយវាមានសារសំខាន់ខ្លាំងណាស់ទៅពេលអនាគត។វាជាការពិបាកសម្រាប់ខេត្តទាំងឡាយក្នុងការប្រឈមមុខនូវការចំណាយថ្មីទាំងនេះ ដែលនឹងត្រូវសងទូទាត់យូរអង្វែងដែលពុំមានការរីកចំរើនណាមួយ ឆ្លើយតបទៅនឹងប្រាក់ចំណូល ។ ដូច្នេះអាណានិគមជន ដែលយកចិត្តទុកដាក់នឹងការងារនេះ និងការថែទាំនូវផ្លូវថ្នល់ថ្មីទាំងនេះ ត្រូវចូលរួមនៅក្នុងការចំណាយ" [៣៦] ។

គ /– បញ្ហារដ្ឋបាល

រដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីនបានបង្ហាញនូវការលំបាកទាំងឡាយ មិនគ្រាន់តែចំពោះការសាងសង់ផ្លូវថ្នល់ប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងចំពោះទម្រង់បែបបទរដ្ឋបាល ដែលទាក់ទងទៅនឹងការធ្វើសម្បទានទឹកដី ជាពិសេសចំពោះទឹកដីដែលស្ថិតនៅក្នុងតំបន់ដែលមានទំនាស់ ។ សភាពការណ៍នៃទឹកដីមិនទាន់ជម្រះមិនត្រូវបានកំណត់ទុនដ៏សំខាន់សម្រាប់ការធ្វើវិនិយោគដោយងាយស្រួលនោះឡើយ ។ ដូច្នេះគេត្រូវតែសម្រេចដោះស្រាយបញ្ហានេះ ។ ហើយដើម្បីធ្វើបញ្ហានេះ អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិនបានយកអនុក្រឹត្យមួយចុះថ្ងៃទី៨ ខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩១០ តែងតាំងនូវគណៈកម្មការមួយ "ដើម្បីសិក្សាបញ្ហាកំណត់ព្រំដែន កូសាំងស៊ីន និងព្រំដែនកម្ពុជា" ។

គ – អនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៨ ធ្នូ ១៩១០

អនុក្រឹត្យនេះបានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់លាស់នៅក្នុងសេចក្តីថ្លែងហេតុរបស់ខ្លួនដូចតទៅនេះគឺ : "ដោយបានពិនិត្យឃើញផលប្រយោជន៍ដែលមាននៅក្នុងតំបន់នេះ ទៅលើការពង្រីកដំណាំកៅស៊ូនោះ ការកំណត់ព្រំដែនកូសាំងស៊ីន និងព្រំដែនកម្ពុជាត្រូវធ្វើឲ្យបានត្រឹមត្រូវ..." ។

(៣៦) / លិខិតរបស់អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ចុះថ្ងៃទី២ ខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩១០ ផ្ញើទៅជូនរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអាណានិគម ឥណ្ឌូចិន A.20 (៦៣) ។

គណៈកម្មការមានសមាសភាពដូចតទៅនេះគឺ :

- លោក Debernardi អធិការខាងកិច្ចការស៊ីវិល...ប្រធាន
- ពួកអភិបាលខេត្ត ដែលមានការពាក់ព័ន្ធនៅកូសាំងស៊ីន ... សមាជិក
- អ្នកស្រុកនៅតាមខេត្តដែលពាក់ព័ន្ធនៅប្រទេសកម្ពុជា...សមាជិក
- មន្ត្រីអន្តោប្រាមពីរនាក់ ទទួលបន្ទុកកិច្ចការក្នុងស្រុកនៅកូសាំងស៊ីននៅតាមការចាត់តាំងរបស់លោកភូឈួយខេត្ត...សមាជិក
- មន្ត្រីអន្តោប្រាមពីរនាក់ ទទួលបន្ទុកកិច្ចការក្នុងស្រុកនៅកម្ពុជា ទៅតាមការចាត់តាំងរបស់លោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់...សមាជិក
- លោក ឡឺ ប្រ៊ង់ (Lebrun) អ្នកគ្រប់គ្រងថ្នាក់លេខ ៥ ទទួលបន្ទុកខាងកិច្ចការស៊ីវិល...លេខាធិការ

២ -ដំណើរការរបស់គណៈកម្មការឆ្នាំ១៩១០ អនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៣១ កក្កដា ១៩១៤

គណៈកម្មការបានធ្វើការងារនេះជាងមួយឆ្នាំ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩១២ គណៈកម្មការនេះបានដាក់ជូនទូវសេចក្តីស្នើទាំងឡាយទៅលោកអគ្គទេសាភិបាលដែលលោកបានយល់ព្រមចំពោះសេចក្តីស្នើទាំងនេះ និងបានតែងតាំងគណៈកម្មការ បោះគោលដីដើម្បីដំណើរការ ដាំបង្គោលព្រំដែន ដែលត្រូវបោះសញ្ញាទូវព្រំដែនថ្មី" ។

ព្រំដែនថ្មី មិនមែនជាព្រំដែនណាក្រៅពីព្រំដែនដែលមានរាប់បញ្ចូលទូវចំណែកទឹកដីកម្ពុជាដែលបានដាក់បញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធទៅក្នុងកូសាំងស៊ីន នៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៣ នោះឡើយ ហើយដែលជាកម្មវត្ថុ នៃការជំទាស់រវាងលោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅកម្ពុជា និងទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ជាច្រើនឆ្នាំមកហើយនោះ ។

ក្រោយពីការបោះគោលដីនេះមក គេបានដាក់សុំឡាយព្រះហស្តលេខាពីព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជានូវព្រះរាជប្រកាស [៣៧] ដែលបានបញ្ជាក់ដោយលំអិតថា "ការកំណត់ព្រំដែនថ្មីដែលនឹងត្រូវធ្វើឡើងរវាងខេត្តកំពង់ចាម និងធូយ៉ូវម៉ូតដែលនឹងទុកឲ្យកូសាំងស៊ីន នូវសង្កាត់ពីរ គឺឡុក និញ និង ភឿក ឡេ ដែលពីមុនពួកកុលសម្ព័ន្ធបានរស់នៅដោយឯករាជ្យនោះ" ។

(៣៧) / ព្រះរាជប្រកាស ចុះថ្ងៃទី១២ ខែមីនា ឆ្នាំ ១៩១៤ (ឧបសម្ព័ន្ធ ៨) ។

តើព្រះរាជប្រកាសនេះ បាននាំមកឲ្យយើងនូវអ្វីខ្លះ ? វាបានបញ្ជាក់ម្តងទៀតថា សង្កាត់ទាំងពីរនេះ គឺជារបស់កម្ពុជា ។ បើសិនជាវាមិនមែនទេនោះ គេមិនបានបង្ខំឲ្យព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជា ប្រកាសនូវការលះបង់នោះទេ " ។ បើសិនជាព្រះមហាក្សត្រមានអំណាច"ទុកឲ្យកូសាំងស៊ីន" នូវស្រុកទាំងពីរនេះនោះវាបានបង្ហាញថា ស្រុកទាំងពីរគឺជារបស់កម្ពុជា ។ បច្ចុប្បន្នកាលវារំលឹកអតីតកាល ។

ប៉ុន្មានខែក្រោយមក អគ្គទេសាភិបាលបានយកអនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩១៤ [៣៨] ដែលមាត្រា ៣ បានប្រកាសថា : "ព្រំដែនថ្មីរវាងខេត្ត ធូយ៉ូវម៉ូត និងខេត្តកំពង់ចាម (មណ្ឌលក្រចេះ) ចេញដំណើរពីកន្លែងប្រសព្វមុខ នៃ Can - Lé Cham និង Can - Lé - Tru (ព្រែកព្រៃនគរ) សៀរតាម Can - Lé - Cham រហូតដល់ចំណុចដែលទន្លេនេះបានបែកចេញពីទិសខាងជើង ដើម្បីបត់ទៅទិសខាងកើតបានជាកែងមួយដ៏ធំ ។ ចំណុចនេះត្រូវបានគូសជាសញ្ញាអក្សរ A នៅលើផែនទីដែលភ្ជាប់ជាឧបសម្ព័ន្ធ ទៅនឹងច្បាប់ដើមនៃអនុក្រឹត្យ ។

"ពេលនោះព្រំដែននេះបានទៅដល់ចំណុច B ជាខ្សែបន្ទាត់ត្រង់នៅកន្លែងប្រសព្វមុខនៃព្រែកជ្រៅ និងផ្លូវថ្នល់ទៅក្រចេះ បត់ទៅទិសខាងកើត សៀរតាមផ្លូវទឹកព្រែកជ្រៅ រហូតដល់ប្រភពដើមរបស់វា (ចំណុច C) ។ ព្រំដែននេះបានបន្តទៅទៀតជាបន្ទាត់ត្រង់ទៅដល់ចំណុច D ដែលនៅចំណុចនេះវាបានជួប ព្រែកមាន ឬ Djerman ដែលបានដើរតាមផ្លូវទឹកនេះរហូតដល់ប្រភពរបស់វា ដើម្បីបានទៅដល់ទីប្រសព្វមុខនៃ Dar - Klé និង Dar - Hoyt បន្ទាត់មកវាបានដើរតាមផ្លូវទឹកនេះ រហូតដល់ប្រភពរបស់វា" ។

ដូច្នេះអនុក្រឹត្យរបស់អគ្គទេសាភិបាលចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩១៤ ធ្វើឡើងដើម្បីគ្រាន់តែបញ្ជាក់ឧបសម្ព័ន្ធ ដែលធ្វើឡើងដោយទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ដោយអាស្រ័យអំណាចនៃអនុក្រឹត្យរបស់ខ្លួនចុះថ្ងៃទី២៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៨៩៣ ។ វាមិនមែនឥតប្រយោជន៍ទេ សម្រាប់យើង ដើម្បីស្វែងយល់ដឹងថា តើផ្អែកទៅលើកត្តាណាដែលត្រូវវាយតម្លៃចំពោះសេចក្តីសម្រេចដែលត្រូវបានប្រកាសនេះនោះ ។

(៣៨) / J.O.I ឆ្នាំ ១៩១៤ ទំព័រ ១២៥៨ ។

៣ – គោលសំខាន់ទាំងឡាយនៃការវាយតម្លៃអនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៣១ កក្កដា ១៩១៤

គោលសំខាន់ទាំងឡាយនៃការវាយតម្លៃ គឺនៅក្នុងរបាយការណ៍ដែលបង្ហាញដោយគណៈកម្មការដែលតែងតាំងដោយអនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៨ ខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩១០ ។

គណៈកម្មការនេះ មិនពិនិត្យសិទ្ធិទាំងឡាយរបស់ម្នាក់ៗនោះទេ ប៉ុន្តែបែរជាផ្អែកតែទៅលើសភាពការណ៍នៃហេតុការណ៍ដែលកើតមាននៅក្នុងឆ្នាំ ១៩១០ ។ ដូច្នេះវាគ្រាន់តែបានធ្វើឲ្យរំលោភដល់ការផ្តល់សច្ចាប័នដែលបានធ្វើឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៣ គឺ "ព្រំដែននៃប្រទេសកម្ពុជា និងខេត្តធូយ៉ូវម៉ូត មិនដែលត្រូវបានកំណត់ក្នុងរបៀបជាក់លាក់នោះទេ ។ ប៉ុន្តែអនុក្រឹត្យមួយរបស់ទេសាភិបាលចុះថ្ងៃទី២៦ កក្កដា ១៨៩៣ (មែនទែន គឺអនុក្រឹត្យរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន) បានបង្កើតនៅក្នុងតំបន់ព្រំដែននៃស្រុកឡុក និញ និង ភ្មើក ឡេ ដែលតាមការពិតត្រូវបានគ្រប់គ្រងដោយកូសាំងស៊ីន ។ ប្រធាន និងអនុប្រធានស្រុកទាំងនេះ តាមការពិត គឺត្រូវបានតែងតាំងដោយប្រធានគ្រប់គ្រងក្នុងស្រុក ហើយប្រាក់ខែរបស់ពួកគេត្រូវបានចុះនៅក្នុងបញ្ជីនៃថវិកាក្នុងស្រុក ។ម្យ៉ាងទៀត ជនជាតិស្មៀង និងជនជាតិម៉ុយ (Moïs) ដែលបានរស់នៅក្នុងស្រុកទាំងនេះ ត្រូវបានចុះនៅក្នុងបញ្ជីស្តីអំពីតួនាទីនៃប្រាក់ពន្ធរបស់ខេត្ត ធូយ៉ូវម៉ូត ។ ពួកគេបានធ្វើការដូចជាអ្នកជាប់តាវកាលិក ធម្មជាតិ (Prestataire) នៅក្នុងការកសាងផ្លូវថ្នល់ពីចុនថាន់ (Chon - Than) ទៅក្រចេះ ផ្លូវថ្នល់នេះដែលត្រូវបានក្រាលថ្មប្រវែង ៨០ គ.ម លាតសន្ធឹងពីបេនកាត (Bencat) រហូតដល់ចំការកៅស៊ូ ឡុក និញ ត្រូវបានស្ថាបនាឡើងទៅលើការចំណាយរបស់កូសាំងស៊ីន និងខេត្ត ធូយ៉ូវម៉ូត" ។

ដើម្បីពិនិត្យមើលនូវអ្វីដែលទើបតែត្រូវបានលើកឡើងនេះ យើងអាចនិយាយបានថា គណៈកម្មការនេះមិនបានធ្វើការដែលខ្លួនត្រូវធ្វើនោះទេ គឺថាត្រូវធ្វើការសិក្សាដោយសមធម៌ អំពីសិទ្ធិរបស់ប្រទេសនីមួយៗ ។ ផ្ទុយទៅវិញ គេបានខិតខំតែទៅលើការស្វែងរកទឡ្ហីករណ៍ទាំងឡាយដើម្បីបង្ហាញភស្តុតាងឲ្យឃើញថា ត្រឹមត្រូវនឹងដើម្បីរក្សាការរំលោភនៅពេលខាងមុខទៀត ។

ប៉ុន្តែទឡ្ហីករណ៍ទាំងឡាយដែលគណៈកម្មការបានបង្ហាញនេះ បានឆ្លុះបញ្ចាំងនូវ

គំនិតមួយដែលចម្លែកបំផុតចំពោះផ្លូវច្បាប់ ។ ចំពោះគណៈកម្មការនេះ ដែលសុទ្ធតែជាអ្នកបង្កើតច្បាប់នោះបានបង្ហាញថា ហេតុការណ៍នៃការយកអនុក្រឹត្យ ដើម្បីបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនូវអាជ្ញាធរនៃទឹកដីមួយដែលជារបស់ប្រទេសជិតខាងមួយ ហើយបន្ទាប់មកឆ្លៀតឱកាសយកមុខតំណែងដែលមានអភ័យឯកសិទ្ធិ ដែលបានបង្កើតឡើងដោយសន្ទិសញ្ញារបស់អាណាព្យាបាលឆ្នាំ ១៨៦៣ នេះ ដើម្បីអនុវត្តនៅលើទឹកដីដូចបាននិយាយនេះ នូវសកម្មភាពគ្រប់គ្រងទាំងឡាយ (ការតែងតាំងប្រធានអនុប្រធានស្រុក ការចុះបញ្ជីប្រជាជនឲ្យបង់ពន្ធ) និងជាពិសេសហេតុការណ៍ដែលបានចូលរួមនៅក្នុងការចំណាយទាំងឡាយ ដើម្បីកសាងផ្លូវមួយនៅលើទឹកដីរបស់អ្នកឯទៀត ។

មានតែគណៈកម្មការដែលបញ្ជាក់ថា គឺមានតែចាប់ពីឆ្នាំ ១៨៩៣ មកនោះទេ ដែល"កូសាំងស៊ីនបានអនុវត្តទៅលើតំបន់ឡុកនិញ និងភ្មើក ឡេ ដែលពីមុនជាស្រុកឯករាជ្យនូវច្បាប់កម្មសិទ្ធិ ដែលបានធ្វើឲ្យទៅជាពិត ដោយការងារធំៗក្នុងការបញ្ចូល និងដោយដាក់ឲ្យនៅក្រោមបង្គាប់របស់ប្រជាជនដែលកើតនៅក្នុងស្រុក" ។

នៅទីនេះទៀត គណៈកម្មការបានរំលោភទៅលើការពិត នៅពេលដែលគណៈកម្មការនេះបានយកលេសថា តំបន់ ឡុក និញ និង ភ្មើកឡេ ពីមុនគឺជាតំបន់ឯករាជ្យ។ គណៈកម្មការនេះស្ថិតនៅក្នុងភាគីរួមបញ្ចូល នៃប្រទេសកម្ពុជា ហើយបញ្ហានេះត្រូវបានបង្ហាញដោយភស្តុតាងជាច្រើន ដែលយើងបានរៀបរាប់មកហើយ និងជាពិសេសដោយផែនទីឆ្នាំ ១៨៩០ ហើយជាពិសេសដោយការសារភាពរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន លោក Ducos តែម្តង ។

ប៉ុន្តែគណៈកម្មការមានចិត្តបរិសុទ្ធ ក្នុងការសារភាពដោយមិនដឹងខ្លួនអំពីការពិតនេះនៅពេលដែលគណៈកម្មការនេះបានថែងថា ខ្លួនបានភ្ជាប់តំបន់នេះទៅឲ្យកូសាំងស៊ីនជាស្ថាពរ"។ តាមនោះគណៈកម្មការនេះបានទទួលស្គាល់ថា ទឹកដីនេះមិនមែនជារបស់កូសាំងស៊ីននោះទេ ប៉ុន្តែទឹកដីនេះត្រូវបានភ្ជាប់ទៅឲ្យកូសាំងស៊ីន ។ គណៈកម្មការនេះគ្រាន់តែបានស្នើឡើងថា ការភ្ជាប់នេះដែលនៅតែស្ថិតនៅមិនទាន់ជម្រះ" នោះបានក្លាយទៅជាទឹកដីរបស់កូសាំងស៊ីនជាស្ថាពរ ។

ម្យ៉ាងទៀត គណៈកម្មការនេះ បានបញ្ជាក់អំពីហេតុផល ដែលគណៈកម្មការនេះត្រូវបង្ខំចិត្ត ដើម្បីបង្ហាញឲ្យឃើញថា ការភ្ជាប់នេះពិតជាត្រឹមត្រូវ ស្រុកទាំងពីរ គឺឡុក និញ និង ភឿកឡេ ដែលនឹងត្រូវបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធទៅកូសាំងស៊ីននោះ គឺមានផ្ទៃក្រឡាប្រហែល ១៤៧.០០០ ហ.ត ។ ស្រុកទាំងនេះត្រូវបានរស់នៅដោយជនអន្តោប្រវេសន៍ — អន្តោគ្រាម ដែលមានសាសន៍ផ្សេងៗគ្នា និងស្ទើរតែជាអ្នកស្រុកព្រៃ ព្រមទាំងមានចំនួនមិនសូវជាច្រើនប៉ុន្មានទេ ។ ពួកគេបានទទួលផលប្រយោជន៍ជាពិសេសដោយសារផ្លូវថ្នល់ខេត្តក្រចេះ ព្រមទាំងភ្នំតូចៗដែលមានដីក្រហម និងស្ថិតនៅក្នុងទឹកដីរបស់ពួកគេ ។ ដោយសារផ្លូវថ្នល់នេះ និងដោយសារដីមានដីជាតិល្អត្រូវនឹងដំណាំកៅស៊ូនោះ តំបន់នេះហាក់ដូចជាមានការលូតលាស់ខ្លះខាងវិស័យសេដ្ឋកិច្ច" ។ របាយការណ៍នេះបានបង្ហាញច្បាស់ថា ការទន្ទ្រានកាន់កាប់ទឹកដីតំបន់នេះ ដោយកូសាំងស៊ីន ទើបតែបានចាប់ផ្ដើមនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៣ នោះទេ ។

II . ការទន្ទ្រានយកទឹកដីនេះ តើត្រូវបានបង្ហាញភស្តុតាងនៅក្នុងសម្មតិកម្មដែលប្រទេសកម្ពុជាមានតំបន់នេះជារបស់ខ្លួន ហើយបើតាមការអះអាងរបស់លោករ៉េស៊ីដង់នៃប្រទេសបារាំង នៅកំពង់ចាមនោះ តើនឹងអនុវត្តសមត្ថកិច្ចរដ្ឋបាលរបស់ខ្លួនបានដែរឬទេ ? យើងសូមឆ្លើយថា វាមិនអាចទៅរួចទេ ។

តាមការពិត បើតាមសន្ធិសញ្ញា ចុះថ្ងៃទី១១ ខែសីហា ឆ្នាំ ១៨៦៣ ប្រទេសបារាំងត្រូវចូលរួមការពារព្រះមហាក្សត្រ នៃប្រទេសកម្ពុជា និងបណ្ដារដ្ឋរបស់ខ្លួនប្រឆាំងនឹងភាពចលាចលទាំងឡាយនៅក្នុងប្រទេស និងការវាយប្រហារនៅក្រៅប្រទេស (មាត្រា១ និងមាត្រា ១៦) ។ បើសិនជាការគ្រប់គ្រងតំបន់នេះ មិនអាចត្រូវបានធានាដោយសមគួរទេនោះ ការខ្វះខាតនេះកើតចេញមកពីឧទ្ទាមកម្មដែលនាំបះបោរដោយ ពោរកំបោ នៅឆ្នាំ ១៨៦៦- ១៨៦៧ ហើយដែលការបង្ក្រាបបានស្ថិតនៅលើករណីយកិច្ចផ្ទាល់របស់បារាំង ។ បារាំងត្រូវបង្ក្រាបបានស្ថិតនៅលើករណីយកិច្ចផ្ទាល់របស់បារាំង ។ បារាំងត្រូវបង្ក្រាបការចលាចលនៅកូសាំងស៊ីន ក្នុងនាមជាទឹកដីដែលមានអធិបតេយ្យភាព ។ ចំណែកនៅប្រទេសបារាំងត្រូវ :

– ជួយរដ្ឋាភិបាលប្រឆាំងនឹងការបះបោរ និងជាពិសេស

– កុំទាញយកលេសណាមួយ ដើម្បីពង្រីកការបះបោរ និងដើម្បីរឹបអូសយកទឹកដី ។

III . ប៉ុន្តែអភ័ព្វចំពោះប្រទេសកម្ពុជា នៅពេលដែលសំណួរស្ដីអំពីផ្នែកនៃព្រំដែននេះ ត្រូវបានដាក់ជូនក្រុមប្រឹក្សាអាណាព្យាបាលពិនិត្យនៅថ្ងៃទី៣ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩១៤ (៣៩) ប្រទេសនេះមិនឃើញអ្នកការពារដូចនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៣-១៨៩៦ ទេ គឺលោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ de Verneville ។

លោក រ៉េស៊ីដង់ បារាំង នៅកំពង់ចាម និយាយដោយប្រុងប្រយ័ត្ន ប៉ុន្តែក្រុមប្រឹក្សាបានធ្វើរំលង ។

ម្យ៉ាងទៀត បើសិនជាលោក រ៉េស៊ីដង់ ជាន់ខ្ពស់ de Verneville មានវត្តមាននៅក្នុងឆ្នាំ ១៩១៤ តើលោកអាចធ្វើអ្វីកើតនៅចំពោះមុខឆន្ទៈរបស់ទេសាភិបាលដែលលោកចង់ មិនគ្រាន់តែការពិនិត្យច្បាប់របស់ប្រទេសវៀងៗខ្លួនប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែគ្រាន់តែធ្វើឲ្យត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់នៃការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនោះ ?

ដើម្បីលុបចោលអពមង្គលនេះ លោកមិនគ្រាន់តែ មិនមានវត្តមានរបស់លោករ៉េស៊ីដង់ ជាន់ខ្ពស់ de Verneville នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែនៅមានជោគវាសនារបស់ព្រះរាជាណាចក្រផងដែរ ដែលកាន់តែមានសភាពធ្ងន់ធ្ងរឡើងដោយសារវត្តមានដូចជាលោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ de Outrey លោកនេះនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៣ នៅពេលដែលលោកនៅធូយ៉ូវម៉ុត បានធ្វើការដោយចចេសក្នុងការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធទៅឲ្យកូសាំងស៊ីន នូវស្រុកទាំងពីរនេះ , គឺលោកនេះផ្ទាល់តែម្ដង ដែលនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩១៤ បានចុះហត្ថលេខាលើរបាយការណ៍ដាក់បង្ហាញលោកអគ្គទេសាភិបាលព្រមទាំងដាក់ជូនលោកនូវគម្រោងសន្ធិសញ្ញា (៤០) ។

(៣៩) / របាយការណ៍នៃការពិភាក្សារបស់ក្រុមប្រឹក្សាអាណាព្យាបាលចុះថ្ងៃទី៣ មីនា ១៩១៤ ឥណ្ឌូចិន D.46(៩) ។

(៤០) / អនុសញ្ញា ចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩១៤ គ្រាន់តែធ្វើឲ្យបាប់អនុវត្តឡើងវិញនូវអនុសញ្ញាមិនស្រប ច្បាប់ ចុះថ្ងៃទី២៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៨៩៣ របស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ដែលបានបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធទៅឲ្យអាណានិគមនូវស្រុក ៦ របស់កម្ពុជា ដែលក្នុងនោះស្រុកពីរមានលក្ខណៈជាស្រុករបស់កម្ពុជាដោយប្រាកដ -ប្រជានៅក្នុងអនុក្រឹត្យចុងក្រោយនេះ (ស្រុកគូអាន និងថាញ់អាន) និងស្រុកពីរទៀត ទទួលស្គាល់ដោយទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនថា ជាផ្នែករួមបញ្ចូលនៃប្រទេសកម្ពុជា (ស្រុកឡុក និញ និងស្រុក ភឿក ឡេ) ។

"ប៉ុន្តែចំពោះការសោកនាដកម្មរបស់អភិបាល ធូយ៉ូវម៉ុត នូវការបំបាត់បង្គោលសីមាដោយលោកនោះនឹងធ្វើឲ្យគេយល់ថា នៅក្នុងទឹកដីកូសាំងស៊ីន មានស្រុកពីរដែលមានប្រជាជន Moïs រស់នៅដែលជាស្រុករបស់កម្ពុជាពិតប្រាកដ" (Ducos) ។

ជំពូក II
តម្លៃគតិយុត្តនៃព្រំដែន

យើងបានរកឃើញវិញនៅទីនេះនូវគំនូរបំព្រួញនៃការពិភាក្សាប្រកបដោយគតិយុត្តដូចគ្នានៅឡើយ ចំពោះព្រំដែននៅតែនិញ ។ ដូច្នេះគេបានសុំទោសយើងកុំឲ្យយកការពិចារណាទាំងស្រុងដែលបានស្គាល់រួចហើយ និងអាចផ្លាស់ប្តូរកន្លែងបានដោយងាយស្រួលយើងពេញចិត្តនឹងទទួចទៅលើចំណុចសំខាន់ៗនៃទឡ្ហីករណ៍ និងម្យ៉ាងទៀត គឺឲ្យសញ្ញាអំពីកត្តាថ្មីមួយចំនួន ។

ប៉ុន្តែនៅទីនេះដដែល នៅពេលចេញដំណើរ គេត្រូវតែរំលឹកអំពីទិន្នន័យមូលដ្ឋានទាំងឡាយដែលបាននាំប្រវត្តិសាស្ត្រមកឲ្យយើង :

១.– ការពិតព្រំដែនត្រូវបានរៀបចំឡើង នៅខាងក្រៅកិច្ចព្រមព្រៀងទាំងអស់ជាមួយអាជ្ញាធរកម្ពុជា ដោយមិនរវល់ដល់ការតវ៉ាទាំងឡាយរបស់អាជ្ញាធរបារាំងនៅប្រទេសកម្ពុជា ។

២.– គំនូសរបស់វា បានឈានទៅដល់ការបញ្ចូលទឹកដីកម្ពុជា ដែលមិនអាចប្រកែកបាន និងដែលស្ថិតនៅចំណុះអាជ្ញាធររដ្ឋបាលកម្ពុជា ។

៣.– នៅក្នុងដំណាក់កាលទីមួយ ព្រំដែននេះត្រូវបានសម្រេចដោយអាជ្ញាធរមួយដែលគ្មានសមត្ថភាពនៅគ្រប់ចំណុចទាំងអស់ ។ គឺទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

៤.– ការរំលោភអំណាច ដែលបានសម្តែងចេញនេះ បានបណ្តាលឲ្យមានចលាចលជាច្រើន ដែលតម្រូវឲ្យមានការសម្រេច ពីអគ្គទេសាភិបាល ។

៥.– លោកអគ្គទេសាភិបាលរូបនេះ បានដាក់កម្រិតនៅក្នុងអនុក្រឹត្យរបស់ខ្លួនចុះថ្ងៃទី ៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩១៤ ដើម្បីពង្រឹងសភាពការណ៍ដែលមានស្រាប់ និងដែលបំពានដោយទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

៦.– នៅមុនអនុសញ្ញារបស់អគ្គទេសាភិបាល ព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានបង្ខិតបង្ខំឲ្យយកព្រះរាជប្រកាសស្តីពីការឲ្យសច្ចាប័នលើការកាត់ទឹកដីដែលព្រះរាជាណាចក្ររបស់ព្រះអង្គបានទទួលរង ។

ហេតុការណ៍ពិតទាំងនេះ អាចឲ្យគេគាំទ្រនូវទឡ្ហីករណ៍គតិយុត្តមួយដែលគេបានធ្វើឲ្យឃើញច្បាស់ថា ខ្សែបន្ទាត់ព្រំដែន ដែលមានពិតៗនៅក្នុងពេលបច្ចុប្បន្ន វាមិនអាចជាព្រំដែនមួយនៃទឹកដីទាល់តែសោះ ប៉ុន្តែវាគ្រាន់តែជាខ្សែបន្ទាត់រដ្ឋបាលមួយតែប៉ុណ្ណោះ ដែលនឹងត្រូវគេបោះបង់ចោលនៅក្នុងពេលដែលផ្ទុះឡើងនៅឥណ្ឌូចិន ។

– ដែលទឹកដីកម្ពុជា ដែលស្ថិតនៅក្រោមការត្រួតត្រារបស់វៀតណាម មិនដែលបាត់បង់នូវភាពចំណុះរបស់ខ្លួន ចំពោះអធិបតេយ្យភាពរបស់ខ្មែរនោះឡើយ ។

បញ្ហានេះមានភស្តុតាងបង្ហាញច្បាស់លាស់ដោយហេតុថា គេមិនបានឃើញនូវការព្រមព្រៀង ឬក៏ការយល់ព្រមណាមួយពីកម្ពុជានោះឡើយ ។

– ដោយហេតុថា ប្រទេសបារាំងមិនអាចបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនៅក្នុងច្បាប់អន្តរជាតិ នូវចំណិតដីតូចរបស់កម្ពុជានោះបានឡើយ ។

– ដោយហេតុថា ទម្រង់បែបបទ ដែលត្រូវបានប្រើប្រាស់ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយមិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឡើយ ដោយធៀបនឹងច្បាប់ផ្ទៃក្នុងរបស់បារាំង ដើម្បីធ្វើឲ្យបានសម្រេចនូវការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធបែបនេះនោះ ។

១ – ការគ្មានការយល់ព្រមពីកម្ពុជា

ក/– ការគ្មានការអន្តរាគមន៍ពីប្រជាជនកម្ពុជា

នេះចាត់ទុកដូចជាភស្តុតាងដ៏ល្អប្រសើរចំពោះការគ្មានការយល់ព្រមរបស់ប្រជាជនកម្ពុជា ចំពោះការកែប្រែទឹកដីដែលត្រូវបានអនុវត្ត ។

បញ្ហានេះមិនត្រូវបានធ្វើអន្តរាគមន៍នៅដំណាក់កាលណាមួយឡើយ ។ ទាំងនៅក្នុងការរៀបចំព្រំដែន ពុំមានដំណាក់កាលណាមួយរបស់ខ្លួន ទាំងនៅក្នុងគណៈកម្មការសិក្សាដែលបានប្រជុំក្នុងបច្ឆាកាល (a posteriori) ទាំងពុំបានឮនៅក្នុងអំឡុងពេលនៃការសម្រេចមិនត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់របស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

តាមការពិត គេអាចនិយាយថា ប្រជាជនកម្ពុជាបានធ្វើអន្តរាគមន៍តែនៅក្នុងដំណាក់កាលមួយប៉ុណ្ណោះ នោះគឺការបះបោរដោយឯកឯងរបស់ប្រជាជនខ្មែរប្រឆាំងនឹងអំពើរំលោភដែលបានយាយីពួកគេ ។

១/– អាកប្បកិរិយារបស់តំណាងទាំងឡាយនៅប្រទេសកម្ពុជារបស់អាជ្ញាធរ

អ្នកការពារ

អ្នកតំណាងទាំងនេះ មិនដែលភ្លេចក្នុងការតវ៉ាយ៉ាងហោចណាស់ក៏ប្រឆាំងនិងការរំលោភអំណាចរបស់អាជ្ញាធរកូសាំងស៊ីនដែរ ។ ហើយយើងបានឃើញថា ជួនកាលការតវ៉ានេះ មានលក្ខណៈស្វាហាប់ទៀតផង ។

ជាអកុសលវាហាក់ដូចជាថា អាកប្បកិរិយាដ៏ក្លាហានរបស់លោក វ៉េស៊ីដង់ de Verneville មិនត្រូវបានរកឃើញឡើងវិញ នៅក្នុងក្របខ័ណ្ឌនៃគណៈកម្មការដែលបានដើរមុនការសម្រេចរបស់អាជ្ញាកណ្តាលនៅឆ្នាំ ១៩១៤ នោះឡើយ ។

ម្យ៉ាងទៀត វាមិនត្រូវឆ្ងល់ទេថា លោករ៉េស៊ីដង់ ក្នុងសម័យនោះ មិនបានធ្វើការតវ៉ានៅក្នុងនាមរបស់ប្រទេសកម្ពុជា រវាងការកាត់ទឹកដីដែលធ្វើបានសម្រេចរួចហើយនោះ ពីព្រោះថា លោករ៉េស៊ីដង់រូបនេះ មិនមែនអ្នកណាក្រៅពីអតីតអភិបាលខេត្តធូយ៉ូវម៉ូត ជាអ្នកផ្តួចផ្តើមឲ្យមានអនុក្រឹត្យឆ្នាំ ១៨៩៣ ដ៏អភ័ព្វនេះ ។

ក/– ព្រះរាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី ១២ ខែមីនា ឆ្នាំ ១៩១៤ (ឧបសម្ព័ន្ធ ៨)

គេអាចមើលឃើញនូវការយល់ព្រមមួយរបស់ប្រជាជនកម្ពុជានៅក្នុងព្រះរាជប្រកាសនេះដែលបានប្រគល់ទៅឲ្យកូសាំងស៊ីននូវទឹកដីកម្ពុជា ។ នេះ គឺនៅតែមានការបំភ្លេចនៅឡើយ អំពីវត្តមាននៃលទ្ធភាពប្រឆាំងចំពោះឆន្ទៈ នៃអំណាចរបស់អ្នកការពារដែលបានបន្សល់ទុកឲ្យព្រះមហាក្សត្រកម្ពុជាក្រោយឆ្នាំ ១៨៨៤ ។

ហើយគេមិនព្រមឲ្យតម្លៃបន្តិចណាសោះចំពោះការយល់ព្រមពិតប្រាកដទៅលើច្បាប់ដែលមានលក្ខណៈគ្រាន់តែជាទម្រង់ដោយសុទ្ធសាធនេះ [៤០ស្ទួន] ។

២ – ភាពមិនអាចទៅរួចនៃអន្តរជាតិក្នុងការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនូវទឹកដីកម្ពុជា

យើងបានរកឃើញនូវទីនេះនូវការត្រូវការនៃសន្ធិសញ្ញា បារាំង–សៀមឆ្នាំ១៨៦៧ ដែលបានហាមប្រាមនៅក្នុងមាត្រាមួយស្តីពីបារាំងបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធទៅក្នុងអាណានិគមកូសាំងស៊ីនរបស់ខ្លួននូវព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ។ ច្បាស់ជាច្បាប់មួយអាចមានតម្លៃប្រហែលតែចំពោះផ្នែកនៃបទបញ្ញាផ្ទៃក្នុងរបស់បារាំង ដោយជិទាស់នឹង

(៤០ស្ទួន) / នៅលើការខ្វះខាតទាំងស្រុងនូវសេរីភាពរបស់ព្រះមហាក្សត្រកម្ពុជានៅក្នុងការយល់ព្រមតាមព្រះរាជប្រកាស Cf.Pinto វិជ្ជាភាគតិយុត្ត នៃការវិវត្តន៍របស់រដ្ឋាភិបាលឥណ្ឌូចិន បារាំង ។ Paris Serey 1947 ។

សន្ធិសញ្ញានេះ ។ ប៉ុន្តែច្បាប់នេះពុំមានតម្លៃជាអន្តរជាតិឡើយ និងជាពិសេសវាមិនមែនជាច្បាប់ទេ ប៉ុន្តែគឺជាអនុក្រឹត្យមួយដែលបានដំណើរការនូវការផ្ទេរនេះ ។

៣ – ភាពមិនប្រក្រតីផ្ទៃក្នុងនៃការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធ

អនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩១៤ ត្រូវបានយល់ព្រមដោយក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី២០ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ ១៩១៥ ។ ប៉ុន្តែយើងគិតថា ការបញ្ចូលគ្នានូវអត្ថបទទាំងពីរនេះវាពុំមានអានុភាពឡើយ ដែលអាចអនុញ្ញាតឲ្យនៅក្នុងច្បាប់បារាំងនៅក្នុងសម័យនោះនូវការបន្ថែមទឹកដីដោយពិតប្រាកដ ដែលគេបានអះអាងថា នឹងធ្វើបានសម្រេចនោះ ។

ក/– គោលការណ៍នៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញបារាំង

ការពិតមាត្រា ៨ នៃច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញចុះថ្ងៃទី១៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៨៧៥ បានចែងថា "គ្មានការប្រគល់ឲ្យ គ្មានការផ្លាស់ប្តូរ និងការបន្ថែមទឹកដីណាមួយអាចប្រព្រឹត្តទៅបានដោយមិនអាស្រ័យនៃអំណាចច្បាប់នោះឡើយ " ។

ប៉ុន្តែការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនៃទឹកដីកម្ពុជាទៅឲ្យកូសាំងស៊ីន ដែលពេលនោះជាអាណានិគមបារាំង គឺជាការបន្ថែមមួយនៃទឹកដីដែលក្នុងនោះតម្រូវការនៃច្បាប់គឺជាការចាំបាច់ ។

ច្បាស់ជាអាណានិគមមានការសប្បាយរីករាយនឹងរបបនីតិប្រតិបត្តិ និងបន្តរស់នៅក្រោមឥទ្ធិពល នៃអំណាចត្រឹមត្រូវតាមបទបញ្ញា ។

ប៉ុន្តែការដាក់បញ្ញាផ្ទុយនេះ មិនតម្រង់ និងមិនអាចតម្រង់ទិសដៅតែទៅលើរបបការិយកិច្ចនៃសមត្ថកិច្ចរបស់រដ្ឋស្តីពីទឹកដីអាណានិគមប៉ុណ្ណោះទេ ហើយក៏មិនមែនជាការកំណត់ព្រំដែននៃទឹកដីទាំងនេះទេ ។ ចំពោះគំនូសព្រំដែនតម្រូវការនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញ គឺដូចគ្នានិងការធ្វើរបស់អាណានិគម ឬប្រទេសចំណុះ (metropole) នេះគឺអាស្រ័យដោយអំណាចនៃគោលការណ៍ឯកភាពគ្នា និងភាពបែកមិនបាននៃទឹកដីនោះតែម្តង [៤១] ។

(៤១) / ម្យ៉ាងទៀត តើគេអាចរៀបរាប់ ឧទាហរណ៍ប្រតិបត្តិនៅក្នុងន័យផ្ទុយ និងថាក្រឹត្យ ឆ្នាំ១៩១៥ ដែលអនុក្រឹត្យនេះផ្ទាល់បានចាក់ចែងនូវទម្រង់បែបបទនៃការផ្លាស់ប្តូរទឹកដី នៅឥណ្ឌូចិន ដែលមានភាពមិនត្រូវគ្នាជាមួយនិងគោលការណ៍នេះបានដែរឬទេ ។

ខ/- កោះ Catrey ពីមុន

តម្រូវការនៃច្បាប់ត្រូវបានទទួលស្គាល់នូវគំនិតស្ដីពីការប៉ុនប៉ងនៃការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនូវកោះកាត្រី (Catrey) ដែលស្ថិតនៅមាត់ពាមនៃព្រែកកំពត ។ ព្រះមហាក្សត្រកម្ពុជា ក្រោមការគាបសង្កត់របស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន Le Myre de Vilers បានចុះហត្ថលេខាលើអនុសញ្ញាប្រគល់កោះនេះ ទៅឲ្យបារាំង ។ ជាបន្តមកទៀតមានការចោទនូវសំណួរនៃការដាក់ជូននូវអនុសញ្ញានេះទៅឲ្យសភាបារាំងបោះឆ្នោត ដើម្បីឲ្យទឹកដីដែលបានប្រគល់ឲ្យនេះ អាចក្លាយទៅជាផ្នែករួមបញ្ចូលនៃទឹកដីរបស់បារាំង [៤២]។

ក្រសួងការបរទេស ដែលក្រសួងអាណានិគមបានស្នើសុំយោបល់នោះ បានបញ្ជាក់អំពីភាពចាំបាច់ នៃការបោះឆ្នោតនេះ ប្រសិនបើគេចង់បន្ថែមកោះនេះ ទៅឲ្យអាណានិគមកូសាំងស៊ីន ប៉ុន្តែដោយបានវាយតម្លៃអំពីហេតុផលនៃស្ថានការណ៍ល្អ ដែលគេគ្រាន់តែត្រូវទទួលបន្ទុកការគ្រប់គ្រងកោះ និងពិនិត្យពិចារណាអំពីការបង្កើតនូវភ្នាក់ងារបារាំង"ធ្វើជាវិធានការមួយនៃការគ្រប់គ្រង និងជាប៉ូលិសផ្ទៃក្នុង" ។

ដូច្នេះ កោះ Catrey ស្ថិតនៅជាកម្មសិទ្ធិរបស់ប្រទេសកម្ពុជា ។

គ/- សភាពការណ៍ដូចគ្នាបេះបិទរបស់ស្រុក ឡុក និញ និង ភឿក ឡេ

ចំពោះស្រុក ឡុក និញ និង ភឿក ឡេ របស់កម្ពុជា គឺដូចគ្នាបេះបិទ និងករណីនៃកោះ Catrey ដែរ ។ វត្តមាននៃព្រះរាជប្រកាសថ្ងៃទី១២ ខែមីនា ឆ្នាំ ១៩១៤ បានចែងថា ស្រុកទាំងពីរនេះ នឹងត្រូវទុកឲ្យកូសាំងស៊ីន នៅក្នុងការ"កំណត់ព្រំដែន" នៅក្នុងពេលខាងមុខនោះ គឺគ្មានផលប៉ះពាល់ទៅលើលក្ខន្តិកៈជាតិនៃទឹកដីទាំងនេះឡើយ ។

ម្យ៉ាងទៀត សេចក្ដីត្រូវការនៃច្បាប់មួយត្រូវបានគេមើលឃើញ នៅក្នុងម័យនោះគឺនៅក្នុងសម័យប្រជុំ នៃគណៈកម្មការអចិន្ត្រៃយ៍របស់រដ្ឋាភិបាលឥណ្ឌូចិន នៅថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩១៤ សមាជិកម្នាក់គឺលោក M. de Monpezat បានចោទនូវសំណួរថា "បើសិនជាមិនត្រូវបានឲ្យសច្ចាប័ន ដោយរដ្ឋសភានូវការប្រគល់ឲ្យនៃ

(៤២) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី១៧ ខែមេសា ឆ្នាំ ១៨៨២ ផ្ញើទៅជូនរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអាណានិគម ឥណ្ឌូចិន A.30 (៥៧) ។

ទឹកដីនេះ" ។ លោកអគ្គទេសាភិបាលស្ដីទី បានធ្វើការកត់សម្គាល់ថា "គម្រោងដែលបានដាក់ស្នើទៅគណៈកម្មការអចិន្ត្រៃយ៍ មិនមែនជាការប្រគល់ឲ្យនូវទឹកដីនោះទេ ។ កូសាំងស៊ីនមិនបានប្រគល់នូវចំណិតដីណាមួយមកឲ្យប្រទេសកម្ពុជាទេ ។ វាគ្រាន់តែជាការកែតម្រូវព្រំដែនជួសជុលនូវការភាន់ច្រឡំដែលបានធ្វើឡើងនៅក្នុងអំឡុងពេលនៃការកំណត់ព្រំដែនលើកទីមួយប៉ុណ្ណោះ ។ ដូច្នេះគម្រោងការនេះមិនមែនជាច្បាប់បង្វែរកម្មសិទ្ធិនោះទេ ប៉ុន្តែវាគ្រាន់តែជាច្បាប់ដែលមានការប្រកាសស្ដីពីការសម្គាល់ឃើញនូវអ្វីដែលមានរួចហើយក្នុងពេលកន្លងមក" ។

ប្រសិនបើយើងពិនិត្យមើលចម្លើយនេះ យើងនឹងបានឃើញថា ប្រកបដោយការរិះគន់ដូចតទៅនេះ :

- ប្រាកដ ជាគ្មានការប្រគល់ឲ្យនូវទឹកដីបារាំងមកឲ្យកម្ពុជាទេ ។ ប៉ុន្តែវាច្បាស់ជាមានការកាត់ទឹកដីខ្លះរបស់ខ្មែរដែលគេបានបន្ថែមទៅឲ្យកូសាំងស៊ីនបារាំង ។
- ការ"កំណត់ព្រំដែន" លើកទី១ គឺថា ប្រតិបត្តិការ បោះគោលដី ដែលបានធ្វើឡើងរវាងឆ្នាំ ១៨៧០ និងឆ្នាំ ១៨៧៦ មិនមែនជាការធ្វើតែម្ដងនោះទេ ។ នោះគឺជាការបោះគោលដីផ្នែករដ្ឋបាលដោយសុទ្ធសាធ ។
- តើគេអាចប្រាប់លក្ខណៈបានយ៉ាងណាអំពី "ច្បាប់ដែលបានប្រកាស និងការសម្គាល់ឃើញនូវអ្វីដែលមានរួចហើយ" នូវអត្ថបទមួយដែលបានឲ្យសច្ចាប័ននូវច្បាប់ទាំងឡាយដែលប្រកាន់យកដោយខុសច្បាប់ ដើម្បីប្រកាសនូវការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនូវទឹកដីកម្ពុជានៅក្នុងលក្ខខ័ណ្ឌដែលផ្ទុយនឹងច្បាប់ជាក់ស្ដែង [៤៣] ។
- ដោយមិនមានការប្រកាសជាក់ស្ដែងនោះ យើងគិតថា បានបង្ហាញនូវភស្តុតាងនៃការកែប្រែទឹកដី នឹងត្រូវបានធ្វើឲ្យសម្រេចឡើង ដោយច្បាប់មួយដែលស្ថិតនៅក្រោមលក្ខណៈមួយជាមោឃភាព ។ លោកទេសាភិបាលខ្លួនឯង បានទទួលស្គាល់ដោយមិនបាច់ចែងឲ្យច្បាស់ នៅក្នុងវិធានការដែលលោកត្រូវពឹងផ្អែកទៅលើការពោលអះអាង ដោយភូតកុហក ដើម្បីគេចចេញពីតម្រូវការនៃគតិយុត្តនេះ ។ ការ

(៤៣) / គេត្រូវគូសបញ្ជាក់ថា ចំណុចករណីប្រកបដោយគតិយុត្តនេះ នៅក្នុងក្របខ័ណ្ឌនៃច្បាប់ផ្ទៃក្នុងរបស់បារាំង អាចធ្វើទៅបានតែនៅក្នុងវិធានការទាំងឡាយដែលបានធ្វើអន្តរាគមន៍ក្រោយឆ្នាំ ១៨៧៥ ។

ភូតកុហក ឬក៏ការភាន់ច្រឡំត្រូវបានបង្ហាញ ដូច្នេះវានៅសល់តែការសារភាពអំពីភាពមិនត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់តែប៉ុណ្ណោះ ។

ការសន្និដ្ឋាន

នៅក្នុងផ្នែកនេះដែរ មានសេចក្តីរាយការណ៍អំពី ហេតុការណ៍ពិតច្រើនជាងការពិភាក្សាខាងគតិយុត្ត ដែលគេត្រូវសន្និដ្ឋានថា នោះគឺជាបំណងរបស់អ្នកបង្កើតរបស់វា គំនូសព្រំដែនបច្ចុប្បន្នមិនអាចជាគំនូសរដ្ឋបាលដែលមិនអាចមានលក្ខណៈជាខ្មែរ នូវទឹកដីទាំងឡាយដែលភ្ជាប់តាមទម្រង់ការ ទៅឲ្យកូសាំងស៊ីននោះទេ ។ សភាពការណ៍នេះនឹងត្រូវបានចុះអន់ថយ ឬមួយនៅក្នុងអំឡុងពេលនៃការលុបចោលអាណាព្យាបាល ឬមួយនៅក្នុងអំឡុងពេលដែលត្រូវបានផ្តល់សច្ចាប័ននៅក្នុងកាលបរិច្ឆេទចុងក្រោយ ដោយប្រទេសកម្ពុជា ។ គេដឹងថា វាពុំមានអ្វីជួយពីនេះឡើយ ។

ដូច្នេះប្រទេសកម្ពុជាបានរក្សានៅក្នុងទ្រឹស្តីនូវអធិបតីភាពរបស់ខ្លួនទៅលើទឹកដីទាំងនេះ ។

ភាគ V

ព្រំដែន រវាង ចូវ ដុក
និង ហាទៀន មួយផ្នែក និងព្រៃវែង,កណ្តាល
តាកែវ និង កំពត មួយផ្នែកទៀត
(១៨៧៣ ‿ ១៩១៤)

គំនូសនៃផ្នែកព្រំដែននេះ ត្រូវបានកំណត់នៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៧៣ និងធ្វើឲ្យក្លាយទៅជាមានរូបរាង ពីទិសខាងកើតទៅទិសខាងលិច ដោយបង្គោលលេខ ៦០ ទៅលេខ ១២៤ និងបន្ទាប់មកទៀត ដោយខ្សែទូរលេខភ្ជាប់ យ៉ាំងថាញ់ (Giang Thanh) ជាមួយ

ហាទៀន ។

នៅក្នុងភាគនេះយើងក៏នឹងពិនិត្យមើលផងដែរ នូវជំពូកជាបន្តបន្ទាប់ដូចតទៅនេះគឺ:

- **ជំពូក I : ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃការបង្កើតព្រំដែន**
- **ជំពូក II : តម្លៃគតិយុត្តរបស់វា**

ជំពូកទី I
ប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃការរៀបចំព្រំដែន

ផ្នែកទី I
សភាពការណ៍មុនពេលការខារ ចាប់ផ្តើមដំណើរការ

នៅដើមសតវត្សរ៍ទី ១២ ទឹកដីទាំងអស់ ដែលបង្កើតបានកូសាំងស៊ីនខាងក្រោម គឺជាទឹកដីរបស់កម្ពុជា ។ គឺទើបតែចាប់តាំងពីពាក់កណ្តាលសតវត្សរ៍នេះទេ ដែលពួកអណ្ណាមឆ្លៀតឱកាសនៃការចុះខ្សោយរបស់កម្ពុជា ដែលបណ្តាលមកពីសង្គ្រាមមិនឈប់ឈរជាមួយប្រទេសសៀម និងបណ្តាលមកពីជម្លោះផ្ទៃក្នុងផងនោះ បានដកហូតបណ្តាខេត្តដែលមានទាំងនេះ ម្តងមួយ! ម្តងមួយ! ។

យើងមិនមានបំណង ដើម្បីធ្វើការស្រាវជ្រាវប្រវត្តិសាស្ត្រចាប់តាំងពីដើមមកនោះទេ ។ វាហាក់ដូចជាមិនសូវមានប្រយោជន៍ក្នុងការនិយាយដដែល ៗនូវអ្វីដែលមានអ្នកនិពន្ធជាច្រើនបានរាយការណ៍ចំពោះបញ្ហានេះរួចហើយនោះទេ ។

គោលបំណងរបស់យើង គឺគ្រាន់តែធ្វើការសិក្សាដោយមានជំនួយពីឯកសារផ្លូវការស្តីពីសភាពការណ៍ដែលកើតមានក្រោយពីការកាន់កាប់របស់បារាំងនូវទឹកដីកូសាំង-ស៊ីនខាងក្រោម ។

យើងនឹងពិនិត្យសភាពការណ៍ជាបន្តបន្ទាប់ពីទិសខាងកើតទៅទិសខាងលិច ។

ក.– Tadeu [១] (តាជី) ត្រូវបានបញ្ចូលទៅក្នុងទឹកដីកម្ពុជា

(១) / ហើយផងទី ឈ្មោះនេះសរសេរថា ត្រា ឌូ (Tra-Du)

នៅឆ្នាំ ១៨៦៥ ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ត្រូវបានគេធ្វើឲ្យឈឺចិត្តយ៉ាងខ្លាំងដោយការសង់ប៉ុស្តិ៍គយអណ្ណាមមួយនៅតាជី (ទិប្រសព្វមុខទន្លេមេគង្គជាមួយនិងព្រែកត្រាឌូ (Prek-Tra-Du) ដើម្បីទារសិទ្ធិស្តីពីផលយានធ្វើដំណើរចូលមកកម្ពុជា ។ តាមការពិតលោកឧត្តមនាវី បាន វិនិច្ឆ័យថា លោកមិនបានទទួលស្គាល់ថា Tadeu ដែលស្ថិតនៅក្នុងទឹកដីកម្ពុជា អាចជា របស់អណ្ណាមនោះទេ គេបានសួរថា ហេតុអ្វីបានជា តាជី ដែលនៅក្នុងបរិព័ទ្ធនៃទឹកដីកម្ពុជា និងដែលស្ថិតនៅខាងជើងព្រំដែនបារាំង វាជារបស់អណ្ណាមទៅវិញ" ⁽២⁾ ។

ចាប់តាំងពីឆ្នាំ១៨៦៣មក ប្រទេសបារាំងបានកាន់កាប់ខេត្តបីនៅខាងកើតកូសាំង-ស៊ីន គឺថាខេត្តដែលស្ថិតនៅខាងជើងព្រំដែនបារាំង គឺជារបស់កម្ពុជា ។ នៅក្នុងពេលនោះ ដោយសារថា ប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវបានការពារដោយប្រទេសបារាំងនោះ លោកឧត្តមនាវី បានទទួលបន្ទុកការពារផលប្រយោជន៍របស់ខ្លួនប្រឆាំងនឹងការទន្ទ្រានយកទឹកដី ដោយអាជ្ញាធរអណ្ណាមនៅខេត្ត ចូវ ដុក ដែលស្ថិតនៅខាងក្រៅការត្រួតត្រារបស់បារាំងនៅឡើយ ។ លោកបានបញ្ជូន " Mitraille " ⁽៣⁾ ឲ្យទៅយកមេបញ្ជាការ de Lagrée នៅកំពង់លួង ដើម្បីនាំយកគាត់មក តាជី (Tadeu) ដើម្បីឲ្យគាត់ធ្វើការព្រមានយ៉ាងតឹងរ៉ឹងចំពោះមន្ត្រីអណ្ណាម ។

បន្ទាប់ពីការបង្ហាញនេះមក ប៉ុស្តិ៍ត្រាឌូ បានទទួលពួកអាជ្ញាធរនៅចូវ ដុក នូវ "បទបញ្ជាដើម្បីកុំឲ្យទារពន្ធនាំចូលពីប្រជាជនកម្ពុជាដែលជាការតម្រូវដោយអយុត្តិធម៌ " ⁽៤⁾ នោះ ក៏ដូចជាពន្ធខាងគយផងដែរ ។

លោក ទេសាភិបាលដោយយកបេសកកម្មនេះ ដើម្បីបង្ហាញថា"ការការពារដែលបានយល់ព្រមផ្តល់ឲ្យប្រទេសកម្ពុជា មិនមែនឥតបានការ ឬក៏ជាការចង់បំភាន់នោះឡើយ" ។

ខ.– វ៉ាំងចូវ ដុក និងហាទៀន

នៅក្នុងរបាយការណ៍របស់លោកស្តីអំពីការយកខេត្តបី នៅខាងលិចកូសាំងស៊ីន

(២) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី៦ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៨៦៥ ឥណ្ឌូចិន A 30 (8) ។

(៣) / ឈ្មោះរបស់នាវាមួយគ្រឿង ។

(៤) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី៦ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៨៦៥ ដែលបានរៀបរាប់ពីមុន ។

លោក ឧត្តមនាវី de la Grandière បានថែងថា "ផ្នែកទឹកដីនៃប្រទេស (វវាំងចូវ ដុក និងហាទៀន) មានប្រជាជនកម្ពុជារស់នៅច្រើនជាងប្រជាជនអណ្ណាម" ។ ⁽៥⁾ ។

ប្រជាជនកម្ពុជា ដែលរុញច្រានដោយប្រជាជនអណ្ណាមនោះ "បានថយទៅទិសខាងលិចដែលពួកគេបានកាន់កាប់ភូមិមួយចំនួនធំនៅឡើយ ហើយពួកគេបានរស់នៅដាច់ដោយឡែកទាំងស្រុង ពីប្រជាជនអណ្ណាមដែលសភាពសង្គមមានលក្ខណៈខុសគ្នាយ៉ាងដាច់ស្រឡះ ពីប្រជាជនកម្ពុជា ដូច្នេះក្នុងពេលដែលកម្មសិទ្ធិបុគ្គលត្រូវបានបង្កបង្កើតយ៉ាងខ្លាំងនៅកូសាំងស៊ីននោះ ប្រជាជនកម្ពុជាមានដីភូមិរបស់ពួកគេរួមគ្នា ដែលត្រូវបានបែងចែករវាងមេគ្រួសារទាំងឡាយនៅក្នុងដំណាក់កាលដែលបានកំណត់ នៅក្នុងចំណោមពួកគេម្នាក់ៗ..." ⁽៦⁾ ភូមិរបស់ប្រជាជនកម្ពុជាទាំងនេះមានវត្តរបស់ពួកគេមានអង្គការរដ្ឋបាលរបស់ពួកគេ ។ ពួកគេរស់នៅដោយ "រៀបចំជាស្រុក ជាឃុំ ដូចពួកអ្នកលុកលុយ (អណ្ណាម) របស់ពួកគេដែរឬ ⁽៧⁾ ។

យើងនឹងអាចរៀបរាប់រវាងភូមិដទៃទៀត ស្រុកទ្រីតូង (Triton) (ស្រុកស្វាយទង) ដែលមានលក្ខណៈជាភូមិកម្ពុជាពិតៗ ស្ថិតនៅរវាង ចូវដុក និងហាទៀន ជាប់គ្នា នឹងទឹកដីនៃខេត្តតាកែវ របស់កម្ពុជានិងដែលថែរក្សានូវចរិតលក្ខណៈនេះជាដរាបនោះ"មានការិយាល័យប៉ុស្តិ៍ តំបន់ជាច្រើនដែលការសាងសង់ត្រូវបានចុះក្នុងបញ្ជីថវិការបស់និគមចូវដុក សម្រាប់ការបំពេញការងារធម្មតា នឹងត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅភូមិអាន ថាញ់ និង ភូមិទ្រីតូង (ស្វាយទង) នៅចំកណ្តាលស្រុកទាំងឡាយរបស់កម្ពុជា" ⁽៨⁾ ។

គ.– នៅក្នុងផ្នែកដទៃទៀត នៃកូសាំងស៊ីន

ទៅខាងត្បូងឆ្ងាយ មាននិគមខ្លះ មានប្រជាជនកម្ពុជារស់នៅច្រើនជាងប្រជាជនអណ្ណាម។ ដើម្បីផ្តល់នូវគំនិតមួយស្តីអំពីតួលេខនៃប្រជាជនកម្ពុជានៅក្នុងនិគមផ្សេងៗនៅកូសាំងស៊ីន យើងយល់ឃើញថា វាមានប្រយោជន៍ដើម្បីភ្ជាប់នូវស្ថិតិជាមួយ

(៥) / លិខិតរបស់ឧត្តមនាវី de la Grandière ចុះថ្ងៃទី៦ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៨៦៥ ដែលបានរៀបរាប់ពីមុន ។

(៦) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនចុះថ្ងៃទី ១ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ១៨៧៣ ឥណ្ឌូចិន A.10 (10) ។

(៧) / របាយការណ៍របស់នាយកមហាផ្ទៃ Vial ចុះថ្ងៃទី១ ខែឧសភា ឆ្នាំ ១៨៦៧ ឥណ្ឌូចិន A.008 ។

(៨) / របាយការណ៍របស់ទេសាភិបាល កូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី២១ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៨៩៦ ផ្ញើទៅជូនអគ្គទេសាភិបាល ឥណ្ឌូចិន A 20 (42) ។

និងរបាយការណ៍ដែលបានរាយការណ៍ជាទូទៅ ស្តីអំពីកូសាំងស៊ីន នៅក្នុងឆ្នាំ១៨៧៩ (ឧបសម្ព័ន្ធ៩) ។ គេបានពិនិត្យឃើញថា នៅក្នុងនិគមសុកត្រាំង(ឃ្លាំង) និងត្រាវិញ (ព្រះត្រពាំង)ចំនួននៃប្រជាជនកម្ពុជាថែមទាំងលើសប្រជាជនអណ្ណាមទៀតផង ។

ឃ.-ហាទៀន (ខេត្តពាម)

សភាពការណ៍នៃខេត្តហាទៀន គឺមានលក្ខណៈពិសេស និងសមទទួលបាននូវការសិក្សាជាពិសេសផងដែរ ។

នៅមុនការកាន់កាប់ខេត្តទាំងបី នៅខាងលិចកូសាំងស៊ីន ដោយកងទ័ពបារាំងនោះ ព្រះមហាក្សត្រនរោត្តម ទ្រង់បានដាក់សំណើរចំពោះ លោកឧត្តមនាវី de la Grandière នូវការទាមទារយកខេត្តហាទៀន ។ ប៉ុន្តែលោកឧត្តមនាវី បានបង្វែងដាន" ដោយបានប្រកាសថា ប្រទេសបារាំងនឹងមានការពិចារណាចំពោះខេត្តនេះ [៩] ។ ការពិតការកាន់កាប់ខេត្តហាទៀន នឹងជួយពង្រឹងសន្តិសុខទីក្រុង ព្រៃនគរ គឺ "វាច្បាស់ណាស់ថា ការរៀបចំរបស់យើងនៅព្រៃនគរ នៅ មីថ (Mitho) (មេ-ស)បានអូសទាញយើងឲ្យពង្រីកអាណាចក្ររបស់យើងដោយចៀសមិនរួចនៅលើដីទៀបកោះទាំងអស់ដែលត្រូវបានបង្កើតឡើង រវាងកាន់កាវ (Kankao) ឬហាទៀន ដែលជាដីលយចូលទៅក្នុងសមុទ្ររបស់កម្ពុជា និង ជ្រោយ Saint - Jacques " [១០] ។

ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម ទ្រង់ព្រះរាជលិខិតទាមទារ ខេត្តនេះដែលនៅជាប់ផ្ទាល់នឹងប្រទេសកម្ពុជាពីព្រោះខេត្តនេះមានប្រជាជនកម្ពុជារស់នៅច្រើនជាងប្រជាជនអណ្ណាម ហើយដែលត្រូវបានដណ្តើមយកដោយតុលាការក្រុងវ៉េដោយប្រឆាំងនឹងច្បាប់ទាំងអស់ ។

នៅឆ្នាំ១៨៦៧ ទឹកដីនេះ ស្ទើរតែគ្មានមនុស្សនៅលើកលែងតែRach-Gia (ក្រមួនស) ដែលមានប្រជាជនចំនួន ២០.០០០នាក់ រស់នៅជ្រោយកាម៉ៅ (Ca Mau)(ទឹកខ្មៅ) ដែលមានផ្ទះចំនួន៥០ខ្នងហើយនិងទីរួមខេត្តហាទៀន ដែលមានប្រជាជនពី ២.០០០ទៅ៣.០០០នាក់រស់នៅ ។ ផ្នែកនៅសល់នៃទេសភូមិ ជាពិសេសរវាងចូវដុក (មាត់ជ្រូក) និងហាទៀន នៅលើភ្នំដែលមានថ្មបាយក្រៀម "ជាពិសេសភ្នំ ថាត់ សឺន

(៩) / របាយការណ៍របស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី២៧ ខែតុលា ឆ្នាំ ១៨៦៨ ផ្ញើទៅជូនរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងទឹក ឥណ្ឌូចិន A.20 (9) ។

(១០) / លិខិតរបស់ឧត្តមនាវីឯ Charnner ចុះថ្ងៃទី១០ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៨៦១ ផ្ញើទៅជូនរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងទឹក ឥណ្ឌូចិន A.30 (1) ។

ឬភ្នំប្រាំពីរដែលស្ថិតនៅពាក់ កណ្តាលចម្ងាយរវាងទីក្រុងទាំងពីរនេះ គឺរស់នៅដោយប្រជាជនកម្ពុជា [១១] ។

ចំពោះកាលៈទេសៈទាំងឡាយដែលនៅក្នុងនោះ ខេត្តនេះត្រូវបានកំហែងយកដោយពួកអណ្ណាមនោះ យើងជឿថា វាមានប្រយោជន៍ខ្លាំងណាស់ ដើម្បីរៀបរាប់អំពីការសិក្សាដ៏លំអិតបំផុត ដែលធ្វើឡើងដោយលោក ឆាល បេ.មេបុន (Charles B. Maybon) នៅក្នុងសៀវភៅ "ប្រវត្តិសាស្ត្រសម័យទំនើបរបស់ប្រទេសអណ្ណាម (១៥៩២-១៨២០) " របស់លោក [១២] ។

"នៅក្នុង បណ្តាឆ្នាំចុងក្រោយនៃសតវត្សរ៍ទី១២ មានជនជាតិចិន ម្នាក់ឈ្មោះ ម៉ាក់ គូវ (Mac - Cuu) (ឯកសារខ្លះថា ម៉ាក់គីវ) មានដើមកំណើតមកពីខេត្ត ឡេ ឈូ (Lei Tcheou) នៅខាងត្បូង ខេត្តក្វាង ទុង (Kouang Toung) ដែលរូបគាត់ក៏ត្រូវបានគេបណ្តេញចេញពីមាតុភូមិដែរ ដោយសារជ័យជំនះរបស់រាជវង្ស ស៊ីញ (Ts'ing) នោះបានឆ្លងកាត់តាមកូសាំងស៊ីន បន្ទាប់មកបានតាំងទីលំនៅ នៅប្រទេសកម្ពុជា ។

"នៅតាម ឆ្នេរនៃឈូងសមុទ្រសៀម នៅក្នុងតំបន់ដែលនៅពេលនោះប្រជាជនកម្ពុជាហៅថា ពាម និង ម៉ាំង ខាម (Mang Kham) ពួកអណ្ណាម ហៅថា ភួង ថាញ់ (Phuong - Thanh) ត្រូវបានបង្កើតឡើងនូវមជ្ឈមណ្ឌលមួយ ដែលមិនសូវមានសារសំខាន់ប៉ុន្មាន ហើយដែលប្រជាជនអណ្ណាម ចិន ម៉ាឡេ និងកម្ពុជាបានរកស៊ីរត់ពន្ធតែមិនសូវជាធំដុំប៉ុន្មានទេ ។ គឺនៅទីនោះហើយដែលម៉ាក់គូវបានទៅតាំងទីលំនៅ ។ គាត់បានផ្តល់ការងាររបស់គាត់ដល់មន្ត្រីកម្ពុជាដែលបានរស់នៅទីនោះ ហើយការហូតភាស៊ីល្បែងត្រូវបានប្រគល់ឲ្យគាត់ គាត់រកស៊ីមានបានយ៉ាងឆាប់រហ័ស ។ គាត់បានឲ្យអាណានិគមជន ជាច្រើនចូលមករស់នៅនិងបង្កើតបានភូមិជាច្រើន ដែលមានការរីកចំរើនជាពិសេសខេត្តកំពតនៅកោះ ភូ ក្វុក នៃខេត្តហាទៀន នៅរ៉ាចយ៉ា និងកាម៉ៅ ។ ប៉ុន្តែនៅចំកណ្តាលនៃការជ្រួលច្របល់ដែលបានធ្វើឲ្យរំដើបរំជួលដីទៀងទាត់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានោះ អាណានិគមដែលបានកើតឡើងនោះក៏នឹងអន្តរាយទៅវិញដែរ ។

(១១) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី២០ ខែមេសា ឆ្នាំ ១៨៦៧ ផ្ញើទៅជូនរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងទឹក ឥណ្ឌូចិន A.20 (6) ។

(១២) / លោក Charles B. Maybon ប្រវត្តិសាស្ត្រថ្មី របស់ប្រទេសអណ្ណាម (១៥៩២-១៨៣០) ទំព័រ ១២២ និង ៥ ។

តទៅនេះ គឺជាមូលហេតុខ្លះៗ ។

..."ព្រះអង្គសូរ ដែលបានដាក់រាជ្យ ដើម្បីថ្វាយដល់ព្រះអង្គម្ចាស់ក្សត្រី អឹម នៅក្នុងឆ្នាំ ១៧០០ ដែលត្រូវបានទទួលយកដោយអណ្ណាមនោះ បានកាន់កាប់រដ្ឋាភិបាលឡើងវិញ នៅឆ្នាំបន្ទាប់ និងបានដាក់រាជ្យជាថ្មីនៅឆ្នាំ ១៧០២ ប៉ុន្តែលើកនេះ គឺដើម្បីជាគុណប្រយោជន៍ដល់ព្រះរាជបុត្រផ្ទាល់របស់ព្រះអង្គ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៧១៤ ព្រះមហាក្សត្រថ្មីនេះ ព្រះនាមព្រះស្រីធម្មា (Preah Srey Thomea) និងព្រះអនុជរបស់ព្រះអង្គ ព្រះនាមព្រះអង្គទង់ បានធ្វើសង្គ្រាមជាមួយនិងព្រះរាមថ្លៃរបស់ខ្លួន គឺព្រះអង្គអឹម ។ ព្រះអង្គអឹមដោយបានការជួយពីអណ្ណាម និងពីលាវនោះ បានទទួលជោគជ័យក្នុងការរាំងខ្ទប់ព្រះអង្គម្ចាស់ទាំងពីរនេះនៅលង្វែក ។ បន្ទាប់ពីការតស៊ូអស់រយៈពេល៣ខែមក ព្រះអង្គម្ចាស់ទាំងពីរអង្គនេះ បានភៀសព្រះកាយ (គឺព្រះអង្គទាំងពីរបានភៀសព្រះកាយទៅកាន់ក្រុងអាយុធ្យា) នៅអមព្រះមហាក្សត្រសៀម ដើម្បីសាកល្បងលួងលោមព្រះចៅសៀមឲ្យស្ថិតនៅក្នុងផលប្រយោជន៍របស់ព្រះអង្គទាំងពីរ ។ ព្រះអង្គបានសោយរាជ្យនៅឧដុង្គ នៅក្នុងពេលនោះ ។ នៅឆ្នាំ ១៧១៥ កងទ័ពដ៏តូចមួយរបស់សៀមបានធ្វើដំណើរមកកាន់ខេត្តបាត់ដំបង ដើម្បីនាំយកព្រះស្រីធម្មាមកវិញ ។ ពេលនោះព្រះអង្គអឹម បានបដិសេធនូវការសម្រុះសម្រួលទាំងអស់ជាមួយសៀមដែលពួកនេះប្រហែលជាមានអារម្មណ៍ថា ពុំមានកម្លាំងទ័ពគ្រប់គ្រាន់នោះក៏បានត្រឡប់ទៅប្រទេសរបស់ខ្លួនវិញ ប៉ុន្តែនៅឆ្នាំបន្ទាប់មក ពួកគេបានត្រឡប់មកវិញ ជាមួយព្រះអង្គទង់ (Ang Tong) ដែលទទួលភារៈពីព្រះរាមរបស់ព្រះអង្គឲ្យមកបង្កកុប្បកម្មនៅក្នុងប្រទេស ។ ព្រះមហាក្សត្រ អឹម បានយាងចេញជាបន្ទាន់ ជាមួយនឹងកងទ័ពអណ្ណាម ដើម្បីទៅប្រយុទ្ធតតាំងជាមួយពួកអ្នកលុកលុយ ។ ក្នុងការធ្វើសង្គ្រាមនេះ ព្រះអង្គទង់ បានត្រូវរបួស ហើយក៏បានភៀសព្រះកាយទៅគង់នៅលើភ្នំនៃខេត្តពោធិសាត់ ដើម្បីរង់ចាំការជួយសង្គ្រោះដទៃទៀត ។ ពេលនោះព្រះមហាក្សត្រសៀម បានសម្រេចព្រះទ័យធ្វើការវាយប្រហារប្រទេសជិតខាងរបស់ព្រះអង្គតាមពីរផ្លូវ ។ ព្រះអង្គបានបញ្ជូនកងទ័ពមួយកងឲ្យវាយលុកពីទិសខាងកើត ហើយនៅក្នុងពេលនោះ ព្រះអង្គបានដឹកនាំ ដោយផ្ទាល់ព្រះអង្គនូវកងទ័ពចំនួន ៣.០០០នាក់ ចុះទូកដ៏វែងមាំ សំដៅទៅកាន់ខេត្តហាទៀន ។

ព្រះអង្គបានធ្វើការវាយប្រយុទ្ធនៅហាទៀន។មាក់គូវ ដែលស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាពការពារដោយឥតសំចៃ ប៉ុន្តែដោយហេតុថា ទីក្រុងដែលទើបតែបង្កើតថ្មី គ្មានជញ្ជាំងព័ទ្ធជុំវិញ គ្មានជំរំលេណដ្ឋាន មិនអាចទប់ទល់បានជាមួយនិងកម្លាំងតស៊ូដ៏ធំធេងរបស់ពួកអ្នកវាយលុកបានឡើយ ។ ទាហានសៀមក៏ដណ្តើមយកបាន និងបានប្លន់ទ្រព្យសម្បត្តិនៅទូទាំងស្រុក ដែលនៅជិតៗនោះ ។ ប៉ុន្តែទូករបស់ពួកគេត្រូវបានបំផ្លាញដោយខ្យល់ព្យុះ ហើយមេទ័ពរបស់ពួកគេបន្ទាប់ពីបានប្រមែប្រមូលបានទូកខ្លះដែលបានគេចផុតពីមហន្តរាយនោះមក បានវិលត្រឡប់ទៅប្រទេសសៀមវិញ ។ នៅក្នុងពេលនោះ កងទ័ពជើងគោកបានមកដល់ក្រុងឧដុង្គ ដែលមានបន្ថែមទាហានខ្មែរមួយចំនួនធំ ។ ព្រះអង្គអឹម បានយាងតម្រង់ទៅរក កងទ័ពនោះ ប៉ុន្តែមិនមែនយាងទៅប្រយុទ្ធជាមួយកងទ័ពជើងគោកនោះទេ ផ្ទុយទៅវិញ ព្រះអង្គអឹម បានទទួលស្គាល់អំណាចរបស់សៀម និងថ្វាយដល់ព្រះមហាក្សត្រ សៀមនូវផ្កាមាស និងផ្កាប្រាក់ ជាជំនួសនៃការសុំចុះចូល ។ កងទ័ពសៀម ដោយបានធ្វើពលីកម្ម ដើម្បីជាផលប្រយោជន៍ដល់ព្រះអង្គម្ចាស់ដែលពួកគេបានមកជួយប្រយុទ្ធការពារនោះ ពេលនោះក៏បានដកថយទៅវិញ ។ លទ្ធផលដ៏សំខាន់នៃយុទ្ធនាការជាបន្តបន្ទាប់នេះ គឺការទទួលស្គាល់នូវឧត្តមភាពរបស់សៀមដោយព្រះមហាក្សត្រ អង្គអឹម គឺព្រះអង្គច្បាស់ជាជឿថា និងបានរកឃើញនូវការតែងតាំងនូវមុខដំណែងមួយនៅក្នុងព្រះរាជវាំងអាយុធ្យា ដែលធ្វើឲ្យអំណាចរបស់ព្រះអង្គបានរីកធំធាត់ទៅលើប្រជារាស្ត្ររបស់ព្រះអង្គ អំណាចដែលត្រូវបានពិភាក្សាដោយឥតឈប់ឈរ ដោយព្រះរាមថ្លៃរបស់ព្រះអង្គ និងអ្នកដើរតាមរបស់ព្រះអង្គ ។ ប៉ុន្តែអធិរាជថ្មីរបស់ព្រះអង្គ មិនអាចការពារ ប្រឆាំងនឹងការទន្ទ្រានយកទឹកដីរបស់អតីតអ្នកការពារបានឡើយ ។ មានការលុកលុយពីរលើក គឺនៅក្នុងឆ្នាំ ១៧៣១ និងឆ្នាំ១៧៣២ ពួកអណ្ណាមបានចូលលុកលុយព្រះរាជាណាចក្រ និងបានធ្វើឲ្យកងទ័ពកម្ពុជារត់គេចខ្លួន និងបានឡើងតាមទន្លេមេគង្គ រហូតដល់ឡុង ហោ (វិញ ឡុង) (រោងដំរី) ។ ពួកគេបានបង្កើតនូវ ខេត្តថ្មីពីរ គឺខេត្ត ឌិញ ធឿង (Dinh Thoung) និងខេត្តឡុង ហោ (Long Ho) ។ នៅ ឆ្នាំ ១៧៣៦ នៅក្រោមរជ្ជកាលរបស់ព្រះរាជបុត្ររបស់ព្រះមហាក្សត្រអឹម ព្រះនាមព្រះសូថា សង្គ្រាមបានផ្ទុះឡើងសារជាថ្មី នៅក្នុងព្រះរាជវង្សានុវង្ស និងពួក អណ្ណាម

ដែលគេនឹងបានដឹងនៅខាងមុខទៀតនោះ ដែលពួកគេបានឆ្លៀតឱកាសនៃការទាស់ទែងគ្នានេះ ដើម្បីទទួលបាននូវផលប្រយោជន៍ផ្សេងៗទៀត ។

"ចំពោះម៉ាក់គូវវិញ ក្រោយពីបានទទួលបរាជ័យ ដោយសារពួកសៀមវាយមកគាត់បានភៀសខ្លួន ប៉ុន្តែសង្គ្រាមបានចប់ហើយ គាត់បានគិតថា : ត្រូវប្រគល់ខ្លួនទៅឲ្យអ្នកការពារម្នាក់ ដែលមានអំណាចខ្លាំងជាងព្រះមហាក្សត្រកម្ពុជា ហើយក៏បានបញ្ជូនគណៈប្រតិភូពីរទៅកាន់ក្រុងវេ ដោយនាំយកនូវលិខិតសុំអនុគ្រោះមួយ ដែលនៅក្នុងលិខិតនោះ គាត់បានសុំឲ្យស្តេច ក្រុងវេ តែងតាំងគាត់ឲ្យធ្វើជាចៅហ្វាយខេត្ត ហាទៀន ។ ស្តេច មិញ វឿង (Minh Vuong) (១៦៩១ – ១៧២៥) ថ្វីបើព្រះអង្គគ្មានសិទ្ធិណាមួយ ក៏ដោយក៏ព្រះអង្គប្រញាប់ប្រញាល់យល់ព្រមតាមសេចក្តីស្នើនេះ ហើយយូរក្រោយមក ម៉ាក់ គូវ បានអញ្ជើញទៅកាន់វាំងនៅវេ ដោយផ្ទាល់ខ្លួន ដើម្បីសម្តែងនូវការដឹងគុណចំពោះព្រះអង្គមិញវឿង " ។

ព្រះមហាក្សត្រ អណ្ណាម ពុំមានសិទ្ធិណាមួយ ដើម្បីតែងតាំងម៉ាក់គូវ ឲ្យធ្វើជាចៅហ្វាយខេត្តហាទៀន នោះឡើយ ពីព្រោះថាខេត្តនេះគឺជាខេត្តរបស់កម្ពុជា ហើយព្រះរាជ-វាំងវេ ក៏មិនដែលត្រូវបានប្រគល់សិទ្ធិឲ្យដែរ និងគ្មានទាំងការយល់ព្រមពីព្រះមហាក្សត្រកម្ពុជា ទាំងគ្មានការធ្វើសញ្ញើយ ព្រមទាំងមិនដែលបានកាន់កាប់ខេត្តនោះផង ។ ចំណែកម៉ាក់គូវវិញ ក៏គាត់មិនមានសិទ្ធិណាមួយនៅលើដីនេះដែរ គាត់ក៏មិនមែនជាម្ចាស់ ហើយគាត់ថែមទាំងមិនមែនជាដំណាងរបស់ព្រះមហាក្សត្រកម្ពុជា ដើម្បីគ្រប់គ្រងខេត្តនោះផងទេ។ តើព្រះអង្គមានអំណាចអ្វីដើម្បីចាត់ចែងការងាររបស់អ្នកដទៃ...? តើហេតុអ្វីបានជាព្រះមហាក្សត្រអណ្ណាមអាចតែងតាំងម៉ាក់គូវ ឲ្យធ្វើជាចៅហ្វាយខេត្តនៅលើទឹកដីមួយដែលមិនមែនជាព្រះរាជាណាចក្ររបស់ព្រះអង្គ ប៉ុន្តែគឺជាទឹកដីមួយដែលជារបស់ប្រទេសជិតខាងនោះ... ?

សភាពការណ៍ខេត្តហាទៀន មានលក្ខណៈប្រហាក់ប្រហែលគ្នា និងខេត្តទន្លេរពៅ និងម្លូព្រៃរបស់កម្ពុជាដែលត្រូវបានប្រគល់ទៅឲ្យអាជ្ញាធរសៀម ដោយចៅហ្វាយខេត្តកម្ពុជាឈ្មោះ មិញ (Minh) ក្រោយពីការក្បត់ជាតិរបស់គាត់មក ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងករណីចុងក្រោយនេះ មិញ គ្រាន់តែជាអ្នកគ្រប់គ្រងធម្មតាម្នាក់ប៉ុណ្ណោះ ហើយដែល ការពិតនោះគាត់មិនត្រូវបានផ្តល់អំណាចឲ្យ ដើម្បីរៀបចំទឹកដីដែលគាត់គ្រាន់តែទទួលបន្ទុកគ្រប់គ្រងតែប៉ុណ្ណោះ ហើយយ៉ាងហោចណាស់ក៏គាត់មាននាទីជាតំណាងនៃអំណាចរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ។ ចំណែកម៉ាក់គូវគាត់មិនមានអ្វីសោះឡើយ ។

ចំពោះករណីខេត្តទន្លេរពៅ និងម្លូព្រៃ អាជ្ញាធរបារាំងបានសម្រេចក្នុងពេលអវត្តមាននៃសិទ្ធិទាំងអស់របស់ប្រទេសសៀម នៅលើទឹកដីទាំងនេះ និងដោយផ្អែកលើច្បាប់ទាំងឡាយដែលមិនអាចផ្ទេរសិទ្ធិបានរបស់ប្រទេសកម្ពុជានោះ គេបានទទួលនូវការប្រគល់មកឲ្យប្រទេសនេះវិញនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩០២ ។

> សេចក្តីសម្រេចដូចគ្នានេះ នឹងអាចត្រូវបានប្រកាន់យកចំពោះខេត្តហាទៀន ពីព្រោះវាជួយទៅនឹងភាពសមហេតុសមផលនៃគតិយុត្តដែលដំណោះស្រាយពីរប្រឆាំងគ្នាដាច់ខាតនោះ អាចត្រូវបានប្រកាន់យកនៅក្នុងករណីពីរដែលដូចគ្នា ។
>
> ប៉ុន្តែនៅទីនេះ អំណាចនៃអ្នកការពារបានឃើញនូវការប្រឈមមុខចំពោះផលប្រយោជន៍អាណានិគមរបស់ខ្លួននៅក្នុងន័យត្រឹមត្រូវ ផលប្រយោជន៍ទាំងឡាយនៃការកាន់កាប់របស់ខ្លួននៅកូសាំងស៊ីនមួយផ្នែកនិងផលប្រយោជន៍នៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រដែលស្ថិតនៅក្រោមការការពារមួយផ្នែកទៀត ។ គឺផលប្រយោជន៍របស់អ្នកទីមួយដែលអំណាចនៃអ្នកការពារបានយល់ព្រមផ្តល់នូវការស្រឡាញ់ចូលចិត្តជាង ដោយមិនបានទាមទារនូវខេត្តដែលមានបញ្ហានៅក្នុងនាមនៃប្រទេសកម្ពុជានោះទេ នៅពេល ដំបូងហើយបន្ទាប់មកនៅពេលដែលអំណាចនៃអ្នកការពារនេះ បានទទួលនូវការដកថយនៃការគ្រប់គ្រងរបស់អណ្ណាមនោះដោយធ្វើការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធទៅក្នុងទឹកដីអាណានិគមរបស់ខ្លួនយ៉ាងនោះគឺជាការប៉ះពាល់ដែលមិនអាចប្រកែកបាន ដល់ច្បាប់ទាំងឡាយរបស់ប្រទេសកម្ពុជាដែលមិនអាចលក់ឬក៏បញ្ចាំបាននោះ ។

ហើយនៅពេលដែលគេត្រូវការបំបែកចេញឲ្យបានច្បាស់លាស់នូវទឹកដីរបស់ប្រទេសកម្ពុជាដែលត្រូវបានបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធពីព្រះរាជាណាចក្រខ្មែរនោះ ផលប្រយោជន៍របស់ព្រះរាជាណាចក្រដែលស្ថិតនៅក្រោមការការពារ ត្រូវបានគេមិនទទួលស្គាល់តទៅទៀតឡើយ ។

ផ្នែកទី II
ការគូសព្រំដែន

១.- ការរៀបចំ

ដូចការគូសព្រំដែនពីលើកមុនដែរ ពួកអធិការបារាំងនៅចូវដុក និងហាទៀនត្រូវបានឲ្យទទួលបន្ទុកធ្វើការសិក្សា ដំឡើងផែនទី និងដាក់បង្ហាញនូវគម្រោងនានា ។

ដើម្បីនឹងសម្រេចនៅក្នុងរឿងនេះ ការសិក្សាទាំងឡាយត្រូវបានធ្វើឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៧១ ដោយទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

នៅក្នុងលិខិតមួយចុះថ្ងៃទី២៣ ខែតុលា ឆ្នាំ ១៨៧១ ផ្ញើទៅជូនតំណាងប្រទេសបារាំងប្រចាំប្រទេសកម្ពុជា ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនបានចង្អុលបង្ហាញថា វាជាសិទ្ធិរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ដើម្បីយល់ព្រមលើការងារកំណត់ព្រំដែននៅពេលដែលការងារនេះត្រូវបានធ្វើរួចស្រេចបាច់ ។

២.- អនុសញ្ញា ចុះថ្ងៃទី១៥ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៨៧៣ (ឧបសម្ព័ន្ធ១០) និងការចាប់ប្រតិបត្តិការងារ

ការសិក្សារបស់អធិការទាំងពីរនាក់ត្រូវបានធ្វើរួចស្រេចហើយ អនុសញ្ញាមួយត្រូវបានឡាយព្រះហស្តលេខា និងចុះហត្ថលេខាដោយព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជា និងទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

អនុសញ្ញានេះ បានរៀបរាប់អំពីចំណុចសំខាន់ៗថា តើគំនូសព្រំដែននេះត្រូវឆ្លងកាត់តាមណា គឺ "ព្រំដែនរវាងកូសាំងស៊ីនបារាំង និងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាត្រូវបានកំណត់ដោយបង្គោលដែលមានបង់លេខ និងចារិកអក្សរបង្ហាញអំពីកម្មវត្ថុរបស់វា ។ ចំនួនបង្គោលមាន ១២៤ ដើម ។ បង្គោលលេខ១ ត្រូវដាំនៅចុងខាងកើតនៃព្រំដែន ហើយការត្រិត្យនឹងបន្តទៅទិសខាងលិច នៅក្នុងលំដាប់ធម្មជាតិនៃលេខ រហូតដល់បង្គោលលេខ ១២៤ ដាំនៅចម្ងាយ ១២០០ម នៅខាងជើងព្រែកជីក វិញតេ និង ភូមិអណ្ដាម ហ្វាថាញ់ (Hoa - Thanh) " ។

បើតាមការរៀបរាប់នោះ ភូមិទាំងឡាយ ស្ថិតនៅតាមបណ្ដោយគំនូសនិងតាមការចង្អុលបង្ហាញនៃទិសរបស់វា ។

ភាគទីមួយគឺរបាយការណ៍ស្ដីពីការគូសព្រំដែនដែលធ្វើបានសម្រេចនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៧០ និង ១៨៧២ (ផ្នែក តៃនិញ ត្រាំងបាង និង តាន់អាន) ។ ចំពោះផ្នែកថ្មី (គឺថាចាប់តាំងពីបង្គោលលេខ៦០) ព្រំដែន "បានដើរតាមត្រើយខាងជើងនៃព្រែកជីក ជ្រីអាសី (Chris - Asey) [ជាភាសាវៀតណាម ហ៊ុងង្វៀន (Hung Nguyen)] កាត់ ព្រែកជីកនេះនៅមាត់ពាម នៃពាមស្ដី (Peam Sdey) [ជាភាសាវៀតណាម តាឌូ (Ta-du)] ដើរតាមត្រើយខាងជើងនៃរ៉ាច់ បាណាម (Rach Banam) កាត់ទន្លេខាងក្រោយនៅខាងត្បូងកោះគគី (KoKi) [ជាភាសាវៀតណាម គូ ឡាវ កាយ សេន (Cu Lao Cai Sen)] ឆ្លងកាត់ត្រង់កន្លែងប្រសប់មុខនៃព្រែកក្រូច ជាមួយនឹងព្រែកស្លូត ដើរតាមខ្សែស្របមួយនៅ វិញតេ នៅខាងជើងទល់នឹងភូមិយ៉ាំងថាញ់ (Giang-Thanh) ហើយចេញពីនោះតម្រង់ទៅហាទៀន ដោយបោះបង់នៅខាងកើតព្រែកជីក នូវ ព្រែកក្រុះ" ។

កំណត់ហេតុមួយ ចុះកាលបរិច្ឆេទដូចគ្នា គឺថាថ្ងៃទី១៥ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៨៧៣ បានផ្ដល់នូវការចង្អុលបង្ហាញលំអិតអំពីទីតាំងនៃបង្គោលនីមួយៗ ។

៣.- ការសិក្សាពិពណ៌នាអំពីព្រំដែន

ក.- ផ្នែកទីមួយ

[(រវាងទន្លេ សុង តាំ លី (Song Tam Ly) និងទន្លេមេគង្គ)] (បង្គោលលេខ៦០ ទៅបង្គោលលេខ ៨៣) ។

"បង្គោលលេខ ៦០ ត្រូវបានដាំនៅខាងជើងកន្លែងយកទឹកនៃ គិញ កាយ កូ (King Cai Cô) នៅក្នុងទន្លេ សុង តាំ លី ឬសុងត្រាបិច (ព្រែកត្របែក ជាភាសាកម្ពុជា)"។

"ចាប់ពីបង្គោលលេខ ៦០ ព្រំដែនបានដើរតាមត្រើយខាងស្ដាំនៃទន្លេសុងតាំលី រហូតដល់ជួបជាមួយ សុង ឌិញ បា (Song Dinh Ba) ដែលដើរតាមត្រើយខាងជើង រហូតដល់បង្គោលលេខ ៦១" ។

"បង្គោលលេខ ៦១,៦២,៦៣,៦៤,៦៥,៦៦,៦៧, និង ៦៨ ត្រូវបានដាំនៅត្រើយខាងជើង សុងឌិញបា ។

"បង្គោលលេខ៦៨ ត្រូវបានដាំនៅចំណុចមួយដែលព្រែក សុង ឌិញបា បានយក

ឈ្មោះថា សុង សូ ហា (Song So Ha) ។

"ព្រំដែនដែលចុះតាមត្រើយខាងស្តាំ (ខាងជើង) នៃ សុង សូ ហា រហូតដល់កន្លែងបំបែកជាមួយ រ៉ាច់ អា ហ៊ូ (Rach A Hu) បង្គោលលេខ ៦៩ ។

"ពីបង្គោលលេខ ៦៩ ព្រំដែនបានឡើងទៅ រ៉ាច់ អា ហ៊ូ រហូតដល់កន្លែងចាប់ប្រភពរបស់វា ទៅដល់បង្គោលលេខ៧០ រួចចុះទៅរ៉ាច់ ម៉ុក ហា (Rach Moc Ha) រហូតដល់បង្គោលលេខ ៧៣ នៅពីមុខ រ៉ាច់ ត្រា ឌូ (Rach Tra Du) និងបន្តឡើងតាមត្រើយខាងស្តាំនៃ រ៉ាច់ បាណាម ដោយឆ្លងកាត់តាមបង្គោលលេខ ៧៤,៧៥,៧៦,៧៧,៧៨ រហូតដល់បង្គោលលេខ ៧៩ នៅចម្ងាយ ៨០ ម នៅខាងក្រោមដៃ បែកចេញរបស់ រ៉ាច់ បាណាម ជាមួយនឹងរ៉ាច់ មេ កាន ឬព្រែកកាន់ ខ្លី (Prek Kan Cley) ។

"ពីបង្គោលលេខ ៧៩ ព្រំដែនបានតម្រង់ទៅទិសខាងលិច ឆ្លងកាត់តាមបង្គោល លេខ ៨០,៨១,៨២, និង ៨៣ ដោយកាត់តាមវាលភក់ល្បាប់ដ៏ធំមួយដែលមិនអាចធ្វើដំណើរសព្វទិសទីបាន" ។

បង្គោលលេខ ៨៣ ស្ថិតនៅចម្ងាយ ១២៨ ម នៃត្រើយខាងឆ្វេងនៃទន្លេមេគង្គលើ ។

ការពិនិត្យទូវគំនូសព្រំដែននេះ

គេត្រូវតែកត់សម្គាល់ថា គំនូសព្រំដែននេះបានទុកឲ្យកូសាំងស៊ីនទូវផ្លូវទឹកទាំងអស់ ហើយបញ្ហានេះបានចង្អុលបង្ហាញដល់ភ្នែករបស់ពួកអធិការកិច្ចទាំងពីរនូវផលប្រយោជន៍ទាំងឡាយរបស់ខេត្តបារាំងថា ត្រូវតែប្រសើរជាងខេត្តរបស់ខ្មែរ ដែលជាប្រទេសស្ថិតនៅក្រោមការការពារ ។ ដំណោះស្រាយដែលប្រកាន់យកហាក់ដូចជាតឹងរ៉ឹងណាស់ បើសិនជាគេរំលឹកឡើងវិញចំពោះព្រំដែនរវាងប្រទេសកម្ពុជា និងបាសាក់ ទឹកដីទាំងពីរនេះបានស្ថិតនៅក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំងដូចគ្នាអនុក្រឹត្យរបស់លោកអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ចុះថ្ងៃទី២៨ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩០៥ បានសម្រេចថា ព្រំដែននេះត្រូវដើរតាមខ្សែទឹកទន្លេ រពៅ ដែលនេះអាចអនុញ្ញាតឲ្យអ្នកស្រុកនៅតាមមាត់ទន្លេរបស់ប្រទេសទាំង ពីរប្រើប្រាស់ទឹកនៃផ្លូវទឹកនេះបាន ។ ម្យ៉ាងទៀតតំបន់តាជី (ត្រាឌូ នៅលើដែនទី) ដែលបានដាក់ប៉ុស្តិ៍ គយអណ្ណាមមួយនោះ បានធ្វើឲ្យឧត្តមនាវី de la Grandière ឈឺចាប់យ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៦៥ និងបណ្តាលឲ្យមានការស្តីបន្ទោសយ៉ាងខ្លាំងពីមេបញ្ជាការ Doudart de Lagrée ចំពោះអាជ្ញាធរអណ្ណាមនៅចូវដុកពីព្រោះថា ប៉ុស្តិ៍នេះត្រូវបានស្ថិតនៅក្នុងទឹកដីកម្ពុជា បានស្ថិតនៅក្រោយពីបោះគោលដីនេះ បានរាប់បញ្ចូលទៅក្នុងទឹកដីកូសាំងស៊ីន ។

ហេតុអ្វីបានជាមានការជំទាស់នេះ ? ពីព្រោះថា សភាពការណ៍មានការផ្លាស់ប្តូរ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៦៥ ទេសាភិបាល កូសាំងស៊ីនត្រូវការពារផលប្រយោជន៍របស់ប្រទេសកម្ពុជា ដែលជាប្រទេសស្ថិតនៅក្រោមការការពាររបស់បារាំងប្រឆាំងនឹងការរំលោភរបស់អាជ្ញាធរអណ្ណាមនៅខេត្តចូវដុក ដែលមិនទាន់ក្លាយទៅជារបស់បារាំងនៅឡើយនោះ ។

នៅឆ្នាំ ១៨៧៣ ផលប្រយោជន៍របស់កូសាំងស៊ីនក្រោមទាំងមូល ដែលរួមមានខេត្តចូវ ដុក ត្រូវតែដើរមុខផលប្រយោជន៍របស់ប្រទេសដែលស្ថិតនៅក្រោមការការពារ ។

១.-ផ្នែកទី២ រវាងបង្គោលលេខ ៨៣ និងលេខ ៨៨ (ពីទន្លេមេគង្គទៅទន្លេបាសាក់)

"ចាប់ពីបង្គោលលេខ ៨៣ ដែលស្ថិតនៅចម្ងាយ ១២៨ ម ពីត្រើយខាងឆ្វេងនៃទន្លេមេគង្គលើ ព្រំដែនបានដើរជាខ្សែត្រង់ ទៅបង្គោលលេខ ៨៤ នៅត្រើយខាងស្តាំនៃទន្លេដោយឆ្លងកាត់តាមដើម Cay gao (Cai gao ជាភាសាវៀតណាមដែលប្រែថាដើមត្របែក) បន្ទាប់មកទៀត ដោយធ្វើដំណើរទៅទិសខាងលិច ដើរតាមខ្សែកាច់ឆ្លងកាត់តាមបង្គោលលេខ៨៥ និងលេខ ៨៦ ត្រើយខាងឆ្វេងនៃរ៉ាច កូ ឡូវ (Rach Co Lau) និងបង្គោលលេខ ៨៧ រវាងដើមស្វាយពីរដើម នៅលើត្រើយខាងឆ្វេងនៃ រ៉ាច់ បាណាម រហូតដល់បង្គោលលេខ ៨៨ ក្នុងលក្ខណៈទុកឲ្យប្រទេសកម្ពុជានូវភូមិទាំងឡាយ ពីបង្គោលលេខ ៨៨ ទៅមាត់ពាមនៃ រ៉ាច់ បាណាម ជាមួយនឹងទន្លេខាងក្រោម" ។

ការកែប្រែជាខាងក្រោយ

ផ្នែកនៃព្រំដែននេះ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៣៥ បន្ទាប់ពីវិវាទកម្ម រវាងព្រំដែននៃទឹកដីទាំងពីរនោះត្រូវបានដាក់ឲ្យស្ថិតនៅក្រោមការពិនិត្យបញ្ជាក់ដោយគណៈកម្មការចម្រុះមួយ ដែលបានបើកឱកាសឲ្យអនុក្រឹត្យរបស់អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ចុះថ្ងៃទី៦ ខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៣៥ (ឧបសម្ព័ន្ធ II) ។

អនុក្រឹត្យនេះមិនបាននាំមកនូវការកែប្រែដ៏សំខាន់ណាមួយឡើយទៅលើគំនូសព្រំដែនមុនដំបូងនោះ ។ វាគ្រាន់តែបានបញ្ជាក់នូវទីតាំងនៃបង្គោលផ្សេងៗ និងសម្រេចការដាំនូវបង្គោលបន្ទាប់បន្សំទៀតរវាងបង្គោលសំខាន់ៗទាំងឡាយ ព្រមទាំងចង្អុលបង្ហាញនូវទីកន្លែងរបស់វា ។

គ.-ផ្នែករវាងបង្គោលលេខ ៨៨ និង ១០៧

ពីបង្គោលលេខ ៨៨ ទៅបង្គោលលេខ ៨៩ ព្រំដែនបានឆ្លងកាត់ទន្លេក្រោម (ឬបាសាក់) ។

បង្គោលលេខ ៨៩ ត្រូវបានដាំនៅលើត្រើយខាងស្តាំ នៃទន្លេនេះ ។

ព្រំដែនបានឡើងទៅទិសខាងជើងដោយដើរតាមត្រើយខាងស្តាំនៃទន្លេក្រោម ដោយឆ្លងកាត់តាមបង្គោលលេខ ៩០ លេខ ៩១ នៅកន្លែងដៃបែកនៃទន្លេជាមួយរ៉ាច់ ប៊ិញ ហ្គី (Rach Binh Gi) ឆ្លងកាត់ទន្លេនេះ និងបន្តតាមត្រើយខាងស្តាំនៃទន្លេរហូតដល់បង្គោលលេខ ៩២ ។

ពីបង្គោលលេខ ៩២ គំនូសនេះបានដើរតាមត្រើយខាងជើងនៃ រ៉ាច់ ប៊ិញ ហ្គី តាមខ្សែស្របមួយដែលឃ្លាតគ្នាចំនួន ១០០ ម ដោយឆ្លងកាត់តាមបង្គោលលេខ ៩៣ , ៩៤ និង ៩៥ នៅត្រើយខាងឆ្វេងនៃព្រែកចូវដុក ឆ្លងកាត់ព្រែកនេះ រហូតដល់បង្គោលលេខ ៩៦ ដែលស្ថិតនៅត្រើយខាងស្តាំ ។ ដោយតម្រង់ទៅទិសខាងត្បូង ព្រំដែនពេលនោះដើរតាមខ្សែកាច់ ដោយឆ្លងកាត់តាមបង្គោលលេខ ៩៧ , ៩៨ , ៩៩ , ១០០ , និង ១០១ នៅលើត្រើយខាងឆ្វេងនៃ រ៉ាច់ កាមរ៉ា (Rach Camra) និងបង្គោលលេខ ១០២ នៅត្រើយខាងស្តាំនៃទន្លេរ៉ាច់ដដែលនេះ ដោយកាត់តាមវាលរហោឋានដ៏ធំមួយដែលមានតែដើមត្រែងនិងស្មៅធំៗបន្ទាប់មកវាតម្រង់ទៅទិសខាងត្បូងជានិច្ច ទៅដល់បង្គោលលេខ ១០៣ ត្រើយខាងឆ្វេងនៃរ៉ាច់ វិញ កាន ថុង (Rach Ving Can Thong) ឆ្លងកាត់ទន្លេនេះ កាត់តាមបង្គោលលេខ ១០៤ ត្រើយខាងស្តាំនៃទន្លេ រ៉ាច់ វិញ កាន ថុង បង្គោលលេខ ១០៥ ដាំនៅចម្ងាយ៦០ម ពីទន្លេ រ៉ាច់ ចាក កេ (Rach Chak Ké) និងនៅចម្ងាយប្រហែល ៧០០ម នៃដៃបែករបស់វា ជាមួយព្រែកចូវដុក បង្គោលលេខ ១០៦ ដាំនៅត្រើយខាងស្តាំ នៃរ៉ាច់ ចាក រី (Rach chak Ri) ។ ព្រំដែនបានចុះទៅទិស

និរតី និងនៅចម្ងាយប្រហែល ៦០ ម ពី មុយស៊ុង (Mui Sung) និងនៅចម្ងាយ ១២០០ម នៃត្រើយខាងជើងនៃព្រែកជីកវិញតេ ដោយកាត់តាមវាលដ៏ធំមួយដែលមានតែដើមត្រែង និងស្មៅធំៗនោះ ។

ការពិនិត្យអំពីព្រំដែននេះ

ដូចគំនូសព្រំដែនពីមុននេះដែរ ខ្សែកំណត់ព្រំដែនបានទុកឲ្យកូសាំងស៊ីនទាំងអស់នូវផ្លូវទឹកនៃព្រែក បឹង យី (Beng Gi) និងព្រែកចូវ ដុក វាមិនគ្រាន់តែរាប់បញ្ចូលនៅក្នុងទឹកដីបារាំង នូវព្រែកទាំងពីរនេះ និងធ្វើឲ្យប្រជាជនកម្ពុជា អាក់ខានមិនបានប្រើប្រាស់ទឹករបស់ព្រែកទាំងពីរនេះប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែខ្សែកំណត់ព្រំដែននេះវាបានឆ្លងកាត់នូវចន្លោះចម្ងាយមួយដ៏ពិតប្រាកដនៃត្រើយទន្លេ ។

តើការកំណត់នៃគំនូសព្រំដែនក្នុងចន្លោះចម្ងាយដ៏ពិតប្រាកដមួយនៃត្រើយទន្លេឆ្លើយតបបានទៅនឹងការបារម្ភ ដើម្បីទទួលបាននូវព្រំដែននៃជាតិពន្ធុសាស្ត្រមួយបានដែរឬទេ ? គឺគ្មានទាល់តែសោះ ។ យើងទើបតែនឹងបានឃើញហើយថា នៅលើត្រើយទន្លេនេះមានតែវាលដើមត្រែង និងស្មៅធំៗតែប៉ុណ្ណោះ ។ វាហាក់ដូចជាថា ខាងរដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីនមានបំណងបន្ថែមទៀត ដើម្បីយកធ្វើជារបស់ខ្លួនដោយផ្តាច់មុខនូវផ្លូវទឹកទាំងនេះ ជាការបារម្ភមួយ ដើម្បីបំរុងទុកនៅលើត្រើយនៃទន្លេកម្ពុជានូវចំរៀកដីមួយ ដើម្បីជាផលប្រយោជន៍នៃសន្តិសុខ និងការធ្វើនាវាចរ នៅលើផ្លូវទឹកនេះ ។

ការកែប្រែជាខាងក្រោយ

ប៉ុន្តែគំនូសព្រំដែននេះ បានទុកឲ្យប្រទេសកម្ពុជា នូវកោះមួយមិនសូវជាសំខាន់ និងមានប៉ុន្មានទេ ស្ថិតនៅបាសាក់ នៅពីមុខភូមិអណ្តាម ខាញ់ អាន (Khanh An) កោះ គគី (Koki) ដែលត្រូវបានខ័ណ្ឌដោយផ្លូវទឹកដ៏តូចមួយ ។

ដើម្បីអនុញ្ញាតឲ្យភូមិ ខាញ់ អាន មានផ្លូវចូលទៅក្នុងផ្នែកនេះ ដោយតម្រង់ផ្ទាល់ទៅទន្លេក្រោម ឬទន្លេបាសាក់នោះ អនុក្រិត្យមួយរបស់អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ត្រូវបានប្រកាន់យកនៅថ្ងៃទី២៦ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៤២ (ឧបសម្ព័ន្ធ ១២) ដើម្បីភ្ជាប់កោះ គគី ទៅភូមិខាញ់អាន (មាត្រាទី១) និងផ្តល់នូវការសងទូទាត់ឲ្យប្រទេសកម្ពុជា "ការផ្តុំនៃ បឹងហ៊ី (Beng hi) និងដីមួយចំរៀកមានទទឹង ២០០ម និងមានបណ្តោយប្រហែល

២,៥០០គ.ម ដែលមានរវាង បឹងហ៊ី និងកែងនៃព្រែកបឹងហ៊ី" (មាត្រា២) ។ (សូមមើលក្រមចុះថ្ងៃទី២៩ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩៤២) (ឧបសម្ព័ន្ធ ១៣) ។

ឃ.-ផ្នែករវាងបង្គោលលេខ ១០៧ និងលេខ ១២៤

ចំពោះផ្នែកនេះ គំនូសព្រំដែនបានដើរតាមខ្សែស្របមួយទៅព្រែកជីកវិញតេ ខ្សែដែលស្ថិតនៅចម្ងាយ១២០០ម នៃត្រើយខាងជើងនៃព្រែកជីកនេះ ដោយឆ្លងកាត់វាលរហោឋានមួយ ។

ការពិនិត្យនៃផ្នែកព្រំដែននេះ

នៅទីនេះក៏ដូចជាគំនូសព្រំដែនពីមុន បានគ្របសង្កត់ការបារម្ភរដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីន ដើម្បីបម្រុងទុកនូវការយកទុកជារបស់ខ្លួន និងការប្រើប្រាស់ទឹកនៃព្រែកជីកវិញតេដោយផ្តាច់មុខ ។

គំនូសព្រំដែននេះបាននាំឲ្យប្រទេសកម្ពុជាខូចខាតនូវផលប្រយោជន៍ជាច្រើន គឺ :

- វាបានទុកឲ្យនៅលើត្រើយម្ខាងទៀតនៃព្រែកជីកវិញតេ នូវស្រុករបស់កម្ពុជាជាច្រើន ដោយមានទាំងអង្គការរដ្ឋបាល និងសង្គមផ្ទាល់របស់ស្រុកទាំងនេះទៀតផងដែលមិនដូចគ្នានិងអង្គការរបស់អណ្ណាមនោះឡើយ ។ ស្រុកទ្រីតូង ដែលស្ថិតនៅទល់មុខទឹកដីកម្ពុជាបច្ចុប្បន្ននេះ គឺជាតំណាងជាគំរូផ្ទាល់នៃស្រុកទាំងនេះដែលនៅតែរក្សារចនាសម្ព័ន្ធសង្គមរបស់កម្ពុជានៅឡើយ ។

- វាបានដកហូតពីប្រជាជនកម្ពុជាដែលរស់នៅលើច្រាំងទន្លេនូវផ្លូវចូលទៅរកព្រែកជីកវិញតេ ដែលសម្រាប់បម្រើតែផលប្រយោជន៍របស់អាណ្ណាមប៉ុណ្ណោះ ។ ដោយហេតុនេះ គំនូសនេះគឺមិនធម្មតាឡើយ ពីព្រោះថា នៅក្នុងការអនុវត្តជាទូទៅរបស់ប្រទេសដែលស្ថិតនៅលើត្រើយទន្លេ នៅពេលដែលប្រទេសទាំងនោះជ្រើសរើសផ្លូវទឹកធ្វើជាព្រំដែន គេបានសម្រេចថា អ្នករស់នៅតាមព្រំដែននៃទឹកដីទាំងពីរអាចទទួលបានផលប្រយោជន៍នៃការប្រើប្រាស់រួមគ្នា នូវទឹកនៃផ្លូវទឹកនេះ ។

- ចំរៀកដីដែលមានទទឹងប្រវែង ១,២០០ម ស្ថិតនៅលើត្រើយខាងឆ្វេង និងជាពិសេសនៅតាមបណ្តោយព្រែកជីកវិញតេ ត្រូវបានរាប់បញ្ចូលដោយរំលោភទៅក្នុងទឹកដីកូសាំងស៊ីន ។

យើងសូមសួរថា ហេតុអ្វីបានជាគំនូសព្រំដែនបែបនេះ អាចត្រូវបានទទួលដោយទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ?

ការឆ្លើយចំពោះសំនួរនេះ ហាក់ដូចជាស្ថិតនៅត្រង់ការពិតដែលថា តំណាងនៃប្រទេសបារាំងប្រចាំប្រទេសកម្ពុជាត្រូវដាក់ឲ្យស្ថិតនៅក្រោមអំណាចរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន នៅក្នុងក្របខ័ណ្ឌនៃសន្ធិសញ្ញាចុះថ្ងៃទី១១ ខែសីហា ឆ្នាំ១៨៦៣ ។ យើងបានបង្ហាញរួចហើយនូវផលអាក្រក់ទាំងអស់នៃសភាពការណ៍នេះសម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជា ។

នៅក្នុងករណីប្រឆាំងនឹងផលប្រយោជន៍រវាងព្រះរាជាណាចក្រដែលស្ថិតនៅក្រោមការការពារ និងអាណានិគមកូសាំងស៊ីន ទេសាភិបាលនៃអាណានិគមក្នុងពេលជាមួយគ្នាមានមុខងារជាអ្នកគ្រប់គ្រងជាងនិងជាចៅក្រមផង ពីព្រោះថារ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវបានដាក់ឲ្យស្ថិតនៅក្រោមអំណាចរបស់ខ្លួននោះបានធ្វើពលិកម្មអាណាព្យាបាល ដើម្បីជាគុណប្រយោជន៍ដល់អាណានិគម ។

ង.-ចំណែកដែលស្ថិតនៅរវាងបង្គោលលេខ ១២៤ និងសមុទ្រ

កំណត់ហេតុនិយាយពីផ្នែកនេះចុះកាលបរិច្ឆេទឆ្នាំ ១៨៧៦ និងបានថ្លែងដូច្នេះថា "ចេញពីដៃបែកនៃព្រែកជីកវិញតេ ជាមួយនិង រ៉ាច់ កៃ ដួ (Rach Cai Dua) ចំណុចកំពូលនៃព្រំដែនប្រទេសកម្ពុជាជាមួយនឹងមណ្ឌលទាំងពីរគឺចូវដុក និងហាទៀន ព្រំដែនបានដើរតាមត្រើយខាងជើងនៃព្រែកជីកវិញតេ រហូតដល់មាត់ទឹកនៃទន្លេ រ៉ាច់ យ៉ាំង ថាញ់ (Rach Giang Thanh) ឬព្រែកក្រោះ (Prek Cros) ប្រើជំនួសឈ្មោះ យ៉ាំង ថាញ់ ឆ្លងកាត់ រ៉ាច់ និងបន្តរត់តាមខ្សែទូរលេខរហូតដល់ជួបខ្សែ ការពារសឹកសត្រូវដែលស្ថិតនៅចុងខាងជើងនិងខ្សែបន្ទាត់ព្រំដែនដែលឆ្លងកាត់ទៅទិសខាងជើងនៃជ្នាំងថ្មខ្ពស់ចោទដែលហៅថា Bonnet à Poils ។ ចេញពីចំណុចនេះ ព្រំដែនបានរត់តាមខ្សែការពារសឹកសត្រូវ រហូតដល់សមុទ្រ ហុនតា (Hon Ta) " ។

ដូច្នេះ គំនូសព្រំដែននេះ បានរត់តាមចាប់ពីយ៉ាំងថាញ់ តាមខ្សែទូរលេខ រហូតដល់ចំណុចជួបមុខរបស់ខ្លួនជាមួយខ្សែការពារសឹកសត្រូវនៅចុងខាងជើងបំផុត ហើយចេញពីនោះគំនូសព្រំដែននេះបានរត់តាមខ្សែការពារសឹកសត្រូវនេះ រហូតដល់សមុទ្រ ។ កំណត់ហេតុនេះបានបញ្ជាក់ថា ខ្សែការពារសឹកសត្រូវនេះបានឆ្លងទៅទិសខាងជើងនៃ

ផ្ទាំងថ្មចោទដែលហៅថា " Bonnet à Poils " ។

លក្ខណៈនៃគំនូសព្រំដែននេះ គឺបានទុកឲ្យកូសាំងស៊ីនទាំងស្រុងនូវផ្លូវទឹកទាំងអស់នៃយ៉ាង ថាញ់ ។ ដោយមិនយកផ្លូវទឹកនេះធ្វើជាព្រំដែនធម្មជាតិនោះ គេបានសម្រេចថាគំនូសនេះនឹងដើរតាមខ្សែទូរលេខ ។

ប៉ុន្តែព្រំដែននេះដែលបានទុកឲ្យកូសាំងស៊ីនរួចហើយ នូវខេត្តហាទៀន ដែលបានដណ្តើមយកពីកម្ពុជា ដោយមិនរវល់ដល់ច្បាប់ទាំងអស់ និងផ្លូវទឹកទាំងអស់នៃយ៉ាងថាញ់ ថែមទាំងមិនត្រូវបានរក្សាការពារជាបន្តមកទៀតផង ។

៤.– ការកែប្រែជាខាងក្រោយដែលធ្វើឲ្យខូចប្រយោជន៍ដល់ប្រទេសកម្ពុជា

ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៨៩១ រដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីនបានបញ្ចេញនូវគម្រោងរបស់ខ្លួនដើម្បីពង្រីកទឹកដីទៅខាងផ្នែកហាទៀន ។

ក.– ការប៉ុនប៉ងផ្លាស់ប្តូរកន្លែងព្រំដែន រវាងយ៉ាំងថាញ់ និង ហាទៀន លើកទីមួយ

១ – មធ្យោបាយ ដែលបានប្រើប្រាស់

វាច្បាស់ណាស់ថា ព្រំដែនយ៉ាំងថាញ់នៅហាទៀន (រហូតដល់ចំណុចជួបរបស់វាជាមួយខ្សែការពារសឹកសត្រូវ) ត្រូវដើរតាមខ្សែទូរលេខ ដែលភ្ជាប់មណ្ឌលទាំងពីរនេះ ។ ខ្សែទូរលេខនេះរត់តាមផ្លូវថ្នល់ខាងក្នុងចេញពីយ៉ាំងថាញ់ទៅហាទៀន ។

ប៉ុន្តែនៅចន្លោះក្រុងទាំងពីរនេះ មានផ្លូវថ្នល់មួយទៀត ឈ្មោះ "ផ្លូវមន្ត្រី" ឆ្លងទៅចុងខាងជើងនៃផ្លូវទីមួយ និងស្ថិតនៅក្នុងទឹកដីកម្ពុជាទាំងស្រុង ។

នៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩១ អគ្គទេសាភិបាល De Lanessan បានបង្កើតជាឯកតោភាគី នូវផែនទីមួយរួចហើយ ដោយដាក់ព្រំដែនឆ្លងកាត់មិនគ្រាន់តែតាមផ្លូវថ្នល់ខាងក្នុងដែលខ្សែទូរលេខបានរត់តាមនោះទេ ប៉ុន្តែនៅតាមផ្លូវ "ថ្នល់មន្ត្រី" ផងដែរ (ផែនទីរបស់ de lanessan មាត្រាដ្ឋាន ១/១០០.០០០ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩១ cf annexes) ។ ដូច្នេះចំរៀកដីដ៏សំខាន់បានស្ថិតនៅរួមបញ្ចូលនៅក្នុងកូសាំងស៊ីន ។

ខ.– យុត្តិកម្ម

ដើម្បីធ្វើយុត្តិកម្មការផ្លាស់កន្លែងព្រំដែន រដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីនបានសង្កត់ទៅលើ

កំណត់ហេតុមួយដែលបង្កើតឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៣ ដោយអ្នកគ្រប់គ្រង Doceul តំណាងស្រុកកូសាំងស៊ីន គឺហា ថាញ់ និងអ្នកគ្រប់គ្រង Burgnet តំណាងនៃស្រុកថាញ់ យី (Thanh Gi) [១៣] ។

អ្នកគ្រប់គ្រងទាំងពីរនេះ បានសម្រេចដូចតទៅ :

"ចាប់តាំងពីសម័យនោះមក *(៥មេសា ១៨៧៦ កាលបរិច្ឆេទ នៃការកម្រិតព្រំដែន)* ខ្សែទូរលេខត្រូវបានផ្លាស់ប្តូរ និងបង្វិតចូលទៅ ជិត រ៉ាច់ យ៉ាំង ថាញ់ ហើយដោយមិនរត់តាមផ្លូវខេត្តកំពត និងបន្ទាប់មកតាមផ្លូវមន្ត្រីពីដើមនោះទេ ប៉ុន្តែរត់តាមផ្លូវបច្ចុប្បន្នត្រង់ពីហាទៀន ទៅយ៉ាំងថាញ់ ។

"ដោយផ្អែកនៅលើការកែប្រែពីមុននេះ ព្រំដែនបច្ចុប្បន្នរបស់ស្រុក គឺមានដូចតទៅនេះ :

"ចេញពីបង្គោលព្រំដែនលេខ ១ ទៅដែលដាក់នៅលើមាត់សមុទ្រ (ឈូងសមុទ្រសៀម) ទៅដល់កន្លែងកើតនៃខ្សែការពារសឹកសត្រូវនៅហាទៀន បរិវេណខាងលើ និងនៅទិសឦសាន នៃជំរៀលភ្នំ ហុន ទៀវ តាវ (Hon Tieu Tao) ព្រំដែននៃស្រុកជាមួយព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា បានរត់តាមខ្សែការពារសឹកសត្រូវឆ្លងទៅខាងជើងនៃផ្ទាំងថ្មចោទ ដែលហៅថា Bonnet à Poils រហូតដល់វាបានជួបជាមួយអតីតផ្លូវថ្នល់ទូរលេខ ចេញពីចំណុចនៃការជួបនេះ ព្រំដែនបានរត់តាមផ្លូវថ្នល់ ដែលពួកអណ្ណាមហៅថា ឡឿង មាំ គូវ (Duong Ma Cuu) រហូតដល់បង្គោលលេខ ២ ដែលមានតាំងនៅលើដីដោយដំបូកដីដ៏ធំមួយដាក់នៅលើមាត់ខាងលិចនៃទំនាបបឹង ប៊ុង កាន ត្រានញៀប (Bung Can Tran Nhiep) ដែលជាចំណុចរួមជាមួយស្រុក ថាញ់ យី ។

"ចេញពីបង្គោលលេខ ២ ទៅព្រំដែនដែលបានក្លាយទៅជារួមគ្នាជាមួយស្រុកថាញ់យី នោះ បានរត់តាមផ្លូវមន្ត្រីជានិច្ចនៅលើរយៈផ្លូវចម្ងាយប្រហែល ៧ គ.ម និង..." ។

ដូច្នេះ អាជ្ញាធរកូសាំងស៊ីន ដោយផ្អែកទៅលើការអះអាងមួយនៃការផ្លាស់កន្លែងខ្សែទូរលេខនោះ បានសម្រេចជាឯកតោភាគី ផ្លាស់កន្លែងព្រំដែននៃផ្លូវថ្នល់ខាងក្នុង

(១៣) / កំណត់ហេតុ កំណត់ព្រំដែន នៃស្រុកទាំងពីរ ជាមួយប្រទេសកម្ពុជា ។

ឬផ្លូវថ្នល់រត់ត្រង់ទៅរកផ្លូវថ្នល់ខាងក្រៅ ឬផ្លូវមន្ត្រី ។

៣.-តម្លៃនៃការផ្លាស់កន្លែងព្រំដែន

ការផ្លាស់កន្លែងខ្សែទូរលេខ ដែលបានអះអាងដោយអ្នកគ្រង់គ្រងទាំងពីរនេះ តើកើតមានពិតដែរឬទេ ? ដើម្បីអាចឆ្លើយតបបានបញ្ហានេះ គេចាំបាច់ត្រូវនឹកដល់កំណត់ហេតុដែលធ្វើឡើងដោយគណៈកម្មការមួយដែលមានអ្នកគ្រប់គ្រង និងអ្នករេខាគណិតបារាំងរបស់ប្រទេសទាំងពីរ ដែលប្រជុំគ្នានៅថ្ងៃទី៨ ខែមិថុនា ឆ្នាំ ១៨៩៦ នៅតុន ហុន ដើម្បីរាយការណ៍នៅលើដី នូវគំនូសព្រំដែន រវាងខេត្តហាទៀន និងខេត្តកំពត ដែលគេបានចែងនៅក្នុងដែនការផ្លូវការដែលធ្វើឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៧៦ ដោយគណៈកម្មការកម្រិតព្រំដែន កូសាំងស៊ីន និងកម្ពុជា ហើយនិងដើម្បីរៀបចំឡើងវិញ នូវទីតាំងចាស់របស់បង្គោលព្រំដែនដែលបានបាត់ ។

ដើម្បីអាចបំពេញបាននូវបេសកកម្មរបស់ខ្លួន គណៈកម្មការនេះបានផ្អែកទៅលើ "ឯកសារផ្លូវការនិងត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់" ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងសំណុំឯកសារ ដែលមានឯកសារទាំងនេះ មានគម្រោងពីរគឺ :

- គម្រោងនៃព្រំដែនកម្ពុជា ជាមួយនឹងមណ្ឌលហាទៀន និងផ្នែកនៃគម្រោងចូវដុក (ដែនការ ឆ្នាំ១៨៧៦) ។

- គម្រោងនៃព្រំដែន រវាងមណ្ឌលហាទៀន និងចូវដុក (រៀបចំខាងក្រោយ) ។

គម្រោងទាំងពីរនេះ" មិនស្របគ្នាឡើយ ចំពោះផ្នែកដែលទាក់ទងនឹងព្រំដែនរវាងរ៉ាច់ ជី យ៉ាង ថាញ់ និងសមុទ្រ" ។

នៅចំពោះមុខភាពជុំយគ្នានេះ គណៈកម្មការនេះបានសម្រេចនឹកគិតទៅដល់គម្រោងដែលរៀបចំឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៧៦ ហើយដែលមានចែងថា "ព្រំដែនរវាងប្រទេសកម្ពុជា និងអណ្ណាម ពីបង្គោលលេខ ៥៥ ទៅលេខ ១២៤ " ។ ព្រំដែននេះត្រូវ បាន "បញ្ជាក់នៅក្នុងយោបល់នេះ ដោយការពិនិត្យមើលភាគនៃសំណុំឯកសារលេខ ៤៤ ដែលនៅក្នុងនោះលោក រេខាគណិត Gilly និងលោករេខាគណិត Krug បានស្រង់ព្រំដែនដែលបានរៀបរាប់ *នៅក្នុងកំណត់ហេតុនៃការកំណត់ព្រំដែនប្រទេសកម្ពុជា ចុះថ្ងៃទី៥ ខែមេសា ឆ្នាំ ១៨៧៦*" ។

គណៈកម្មការនេះបន្ទាប់មកបានធ្វើការបញ្ជាក់ឡើងវិញ នៅលើដី នូវគំនូសព្រំដែនឆ្នាំ ១៨៧៦ ។ គណៈកម្មការនេះ "ជាបឋមបានដំណើរការធ្វើការអង្កេតស្រាវជ្រាវ ដើម្បីឲ្យដឹងថា បើសិនជាខ្សែទូរលេខភ្ជាប់ ហាទៀន យ៉ាង ថាញ់ រត់តាមគំនូសព្រំដែន បច្ចុប្បន្នដែលត្រូវបានជ្រើសរើសយកនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៧៦ ធ្វើជាព្រំដែនកូសាំងស៊ីន និងកម្ពុជា ប្រាកដមែន ឬយ៉ាងណា" ។

ដើម្បីឲ្យបានព័ត៌មានពិតប្រាកដនោះ គណៈកម្មការបានប្រមែប្រមូលនូវភស្តុតាងធានាពីមនុស្សទាំងឡាយដែលបានទៅមើល ឬក៏បានចូលរួមនៅក្នុងប្រតិបត្តិការកំណត់ព្រំដែនឆ្នាំ ១៨៧៦ ។ មនុស្សទាំងនោះរួមមាន :

ក/- តាំង ដាយ អាន (Tang Dai An) អនុរក្សប៉ុស្តិ៍ប្រៃសណីយ៍ នៅហាទៀន ពីឆ្នាំ ១៨៦៩ ទៅឆ្នាំ ១៨៨៥ បន្ទាប់មកជាប្រធានភូមិ មី ឌឹក (My Duc) ភូមិដែលស្ថិតនៅតាមរយៈផ្លូវដែលខ្សែទូរលេខរត់ (កូសាំងស៊ីន) ។

ខ/- ប្រធានភូមិនិងអ្នកមានមុខមាត់នៅភូមិធៀន ខាញ់ (Thien Khanh) នៅជាប់ព្រំដែនប្រទេសកម្ពុជា (កូសាំងស៊ីន) ។

គ/- មេស្រុក [១៤] ចាន់ នៅភូមិព្រែកក្រុះ (ប្រទេសកម្ពុជា) ដែលនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៧៦ គាត់ជាអ្នកហែហមមន្ត្រីកម្ពុជាដែលជាសមាជិកគណៈកម្មការកំណត់ព្រំដែន ។

គេបានសម្រេចនូវលទ្ធផលដូចតទៅនេះ គឺ "ការអង្កេតនេះបានពន្យល់ថា ខ្សែទូរលេខបច្ចុប្បន្ន បានកើតមានតាំងពីឆ្នាំ ១៨៧០ ឬឆ្នាំ ១៨៧១ ហើយថា ចាប់តាំងពីពេលនោះមក ខ្សែទូរលេខនេះមិនដែលត្រូវបានផ្លាស់ប្តូរកន្លែងឡើយ " ។

ដូច្នេះការអង្កេតនេះមិនស្របតាមរបាយការណ៍ចុះថ្ងៃទី២៩ខែសីហាឆ្នាំ១៨៩៥[១៥] របស់អ្នកគ្រប់គ្រង Chesne នោះឡើយ ដែលបានអះអាងថា ទីតាំងនៃផ្នែកផ្សេងៗរបស់ខ្សែទូរលេខនេះត្រូវបានកែប្រែជាច្រើនដង ជាពិសេសនៅក្នុងអំឡុងពេលមានការបះបោរនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា នៅឆ្នាំ ១៨៨៥ " ។

(១៤) / ពាក្យខ្មែរដែលមានន័យថា មេឃុំ ។

(១៥) / ទីក្រុងនៅក្នុងកំណត់ហេតុ ។

គណៈកម្មការនេះក៏បានពិនិត្យបញ្ជាក់ឡើងវិញ នូវផ្នែកនៃព្រំដែនដែលស្ថិតនៅរវាងចំណុចជួបគ្នា នៃខ្សែទូរលេខ និងកំពែងទីមួយនៃសំណង់ការពារសឹកសត្រូវ " ។

៤ – ហេតុផល នៃការផ្លាស់កន្លែងព្រំដែន

យើងហាក់ដូចជាចាប់អារម្មណ៍យ៉ាងខ្លាំង ដើម្បីពន្យល់ថា តើនៅក្នុងផលប្រយោជន៍ណា និងដើម្បីមូលហេតុអ្វីបានជាអាជ្ញាធរកូសាំងស៊ីន ចង់បញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនូវទឹកដីកម្ពុជា ដែលស្ថិតនៅរវាងផ្លូវថ្នល់ទាំងពីរនេះ ។ វាហាក់ដូចជាថា លិខិតចុះថ្ងៃទី ២០ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ ១៨៩២ របស់លោក A.Leclère ដែលជារ៉េស៊ីដង់បារាំងនៅខេត្ត កំពត បានផ្តល់ការពន្យល់អំពីបញ្ហានេះយ៉ាងគ្រាប់គ្រាន់ :

"ប៉ុន្តែមានជនជាតិអណ្ណាម ១២នាក់ មានទីលំនៅ នៅភូមិទៀន ខាញ់ នៅកូសាំងស៊ីន ដែលបានធ្វើស្រែចំនួន ៣៥ ហិកតា នៅលើដីដែលជារបស់កម្ពុជា និងស្ថិតនៅពី ១ ទៅ ២ គីឡូម៉ែត្រ នៃខ្សែទូរលេខ ។

"មានប្រជាជនកម្ពុជាចំនួន១១នាក់ ដែលបានធ្វើស្រែនៅលើផ្ទៃដីចំនួនប្រហែល ២៦ ហិកតា ដែលស្ថិតនៅក្នុងទឹកដីកម្ពុជាផងដែរ ស្ថិតនៅចម្ងាយជាង ២ គ.ម នៃខ្សែទូរលេខ និងដែលបានបង់ថ្លៃពន្ធសរុបចំនួន ៣៨ ញ៉ាស្ត្រ និងស្រូវ១០ យ៉ាវ[១៦] ទៅឲ្យអ្នកមានមុខមាត់នៃភូមិ ទៀន ខាញ់ ។

"មានប្រជាជនកម្ពុជា ១៣នាក់ ផ្សេងទៀត និងប្រជាជនអណ្ណាមខ្លះដែលបានធ្វើស្រែដែលស្ថិតនៅលើទីដីកម្ពុជាផងដែរ ប៉ុន្តែស្ថិតនៅរាយប៉ាយ គឺចំនួនប្រហែល៥០ ហិកតា ហើយដែលពួកគេបង់ពន្ធជាធម្មជាតិ ទៅឲ្យពួកអ្នកមានមុខមានមាត់នៅភូមិទៀន ខាញ់ ។

"ដូច្នេះហើយផ្ទៃដីស្រែប្រហែល ១១០ ហ.ត ដែលនឹងត្រូវរួចពន្ធនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា បែរជាមានអ្នកបង់ពន្ធ ឬមួយត្រូវបង់ទៅឲ្យអ្នកមានមុខមាត់នៅភូមិ ទៀន ខាញ់ នៅកូសាំងស៊ីន ឬមួយក៏ត្រូវបង់ទៅឲ្យរដ្ឋការកូសាំងស៊ីន" ។

វាច្បាស់ណាស់ថា ការប៉ុនប៉ងកែតម្រូវជាឯកតោភាគី នៃគំនូសព្រំដែនដោយទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីននោះ គឺពុំមានគោលបំណងអ្វីក្រៅតែពីការធ្វើឲ្យត្រឹមត្រូវ

(១៦) / រង្វាស់រង្វាល់ចំណុះរបស់អណ្ណាម ។

តាមច្បាប់នូវការទន្ទ្រានយកទឹកដី ដែលពួកអាជ្ញាធរ ទៀន ខាញ់ បានអនុវត្តនោះទេ ។

ខ.– ការកែប្រែធ្វើឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩១៤

វាមាននៅក្នុងផ្នែកដែលស្ថិតនៅភាគខាងលិច នៅក្នុងតំបន់នៃខ្សែសំណង់ការពារសឹកសត្រូវ ។

១.– ការទាមទាររបស់អណ្ណាម

ប៉ុន្មានឆ្នាំក្រោយពីការទន្ទ្រានយករបស់ពួកគេ នូវទឹកដីដែលមាននៅរវាងផ្លូវថ្នល់ទាំងពីរ ហា ទៀន – យ៉ាង ថាញ់ ពួកអណ្ណាមនៅភូមិទៀន ខាញ់ បានបញ្ចេញនូវការទាមទារផ្នែកមួយទៀត នៅក្នុងតំបន់នៅចំកណ្តាលហា ទៀន ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៥ ពួកអណ្ណាម បានតវ៉ាប្រឆាំងនិងរបស់ដែលហៅថា ការសន្មតឲ្យប្រទេសកម្ពុជា "នូវផ្នែកមួយនៃអតីតឃុំរបស់ពួកគេ គឺរបស់អណ្ណាម នៅក្នុងសម័យយូរអង្វែងមកហើយ ដែលពួកគេបានយកធ្វើជាភស្តុតាង នូវឯកសារក្នុងស្រុក" [១៧] ។

ប៉ុន្តែយើងបានឃើញថា ទាំងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៧៦ និងឆ្នាំ ១៨៩៣ ការទាមទារទាំងនេះមិនត្រូវបានធ្វើឡើងឡើយ ។ គណៈកម្មការពិនិត្យបញ្ជាក់ឡើងវិញ នៅឆ្នាំ ១៨៩៣ និងឆ្នាំ ១៨៩៦ បានអះអាងថា គំនូសនៃភាគព្រំដែននេះដែលបានឆ្លងកាត់ខ្សែសំណង់ការពារសឹកសត្រូវ ហើយដែលមានសញ្ញាសម្គាល់កន្លែងដាក់លាក់មែនទែន គឺផ្ទាំងថ្មចោទដែលហៅថា Bonnet à Poils ហើយនិងកូនភ្នំដែលស្ថិតនៅមាត់សមុទ្រដែលមានឈ្មោះថា នួយ ហុន ទៀវ តាវ (Nui Hon Tieu Tao) ។

២ – ឥរិយាបថរបស់រដ្ឋការបារាំងនៅកូសាំងស៊ីន

ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន បានទទួលខុសត្រូវនូវកាទាមទារទាំងនេះ ដែលសង្កត់ទៅលើទឡ្ហីករណ៍ដែលថា ទឹកដីដែលបានទាមទារនេះ គឺជាដីរបស់ឃុំអណ្ណាម នៅក្នុងពេលជាយូរមកហើយ ។ ចេញពីនោះ តើលោកទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ទទួលយកនូវទឡ្ហីករណ៍ទាំងឡាយតាមលំដាប់ប្រវត្តិសាស្ត្រនេះឬ ? ប្រសិនជាលោកជ្រើសរើសយកនូវទឡ្ហីករណ៍នេះធ្វើជាចរិយាបថ ពេលនោះលោកត្រូវតែធ្វើឲ្យទៅជាទូទៅ

(១៧) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី១៤ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៨៩៥ ផ្ញើទៅជូនអគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន, ឥណ្ឌូចិន A.20 (42) ។

សម្រាប់ទឹកដីកូសាំងស៊ីនទាំងអស់ផងដែរ គឺកូសាំងស៊ីនក្រោមទាំងអស់ គឺជាទឹកដីរបស់កម្ពុជា រហូតដល់ពាក់កណ្ដាលនៃសតវត្សរ៍ទី ១៧ ។ ជាពិសេសខេត្តហាទៀនត្រូវបានវៀតណាមកំហែងយកដោយគ្មានសិទ្ធិនោះផង ។

វាជាការគួរឲ្យឆ្ងល់ណាស់ដែលគេបានធ្វើច្បាប់ទាមទាររបស់អាណ្ណាមផ្អែកទៅលើទិន្នន័យប្រវត្តិសាស្ត្រ នៅពេលដែលគេបានធ្វើមិនដឹងមិនឮចំពោះច្បាប់របស់កម្ពុជា ដែលតាមទស្សនៈនេះ គឺមានលក្ខណៈរឹងមាំណាស់ ។

៣. – វិធីដែលគេបានប្រើប្រាស់

តើគេបានប្រតិបត្តិដូចម្ដេច ? គេបានប្រើប្រាស់នូវទង្វឹករណ៍ នៃការផ្លាស់កន្លែងខ្សែទូរលេខដូចគ្នា ដែលត្រូវបានបញ្ចេញឲ្យដឹងនៅក្នុងការពិនិត្យបញ្ជាក់ឡើងវិញ ដែលធ្វើឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៦ និងបានប្រឌិតឡើងនៅគ្រប់ស្ថានភាពទាំងអស់ ។

ការពិនិត្យបញ្ជាក់ឡើងវិញនេះ មិនបានបំពេញចិត្តដល់ទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន ឡើយ ពីព្រោះថា នៅពេលដែលគាត់បានរង់ចាំ ដើម្បីឲ្យគោលបំណងរបស់គាត់បានសម្រេចនោះ ការពិនិត្យបញ្ជាក់នេះបានរារាំងគាត់ទៅវិញ ។ ដើម្បីផ្ដល់ឲ្យអគ្គទេសា–ភិបាលឥណ្ឌូចិន នូវកត្តាវាយតម្លៃប្រកបដោយការអនុគ្រោះចំពោះនិក្ខេបបទរបស់គាត់នោះ គាត់មិនរារែកក្នុងការប្រើឧបាយកលបោកបញ្ឆោតការពិតក៏ដូចជាការបញ្ចេញឲ្យយើងដឹងដោយការអាននូវរបាយការណ៍បង្ហាញរបស់គាត់ដែលច្បាស់ហើយថា របាយការណ៍នេះត្រូវបានអនុម័តដោយក្រុមប្រឹក្សាអាណានិគម [១៨] នោះ ។

ក/–របាយការណ៍របស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន

"គណៈកម្មការមានយោបល់ថា ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវសងទៅឲ្យកូសាំងស៊ីន វិញនូវទឹកដីជាអតីតឃុំរបស់អណ្ណាមឈ្មោះសាគី (Saky) ដែលមុននេះជាទឹកដីកូសាំងស៊ីន ហើយដែលត្រូវបានកំណត់ឲ្យមកប្រទេសកម្ពុជាដោយអយុត្តិធម៌ បន្ទាប់ពីការកំណត់ព្រំដែនមួយដែលធ្វើឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៦ (Sic) "។ "មែនទែន វាជាលទ្ធផល នៃការសិក្សានូវឯកសារទាំងឡាយ ដែលទាក់ទងទៅនឹងសំណួរនេះ ដែលនៅក្នុងថ្ងៃស្អែក

(១៨) / ការពិភាក្សារបស់ក្រុមប្រឹក្សាអាណានិគមនៅថ្ងៃច័ន្ទទី៦ ខែតុលា ឆ្នាំ១៩១៣ បញ្ជីនៃការពិភាក្សារបស់ក្រុមប្រឹក្សានេះនៅឆ្នាំ ១៩១៣ ។

នៃការធ្វើសញ្ជ័យ រដ្ឋការបារាំងមានការខ្វល់ខ្វាយ ដើម្បីកំណត់ឲ្យបានច្បាស់លាស់នូវព្រំដែនទាំងឡាយរបស់កូសាំងស៊ីន ជាមួយខេត្តទាំងឡាយរបស់ប្រទេសកម្ពុជាជិត ខាង ។ ហេតុដូច្នេះហើយបានជាអ្នកគ្រប់គ្រងខេត្តហាទៀន លោក Kergaradec ត្រូវបានឲ្យទទួលបន្ទុកស្រង់ព្រំដែននៅក្នុងមណ្ឌលរបស់គាត់ដែលត្រូវបានចុះនៅក្នុងកំណត់ហេតុមួយ ចុះថ្ងៃទី២៣ មករា ឆ្នាំ ១៨៧២ ។ បើតាមកំណត់ហេតុនេះ ព្រំដែននៃខេត្តហាទៀន បានរត់តាមខ្សែទូរលេខ ដែលខ្សែទូរលេខនេះក៏បានរត់តាមផ្លូវថ្នល់មន្ត្រីចាស់ម៉ាក គូវ (Mac Cuu) ដែលស្ថាបនាឡើងនៅក្រោមរជ្ជកាលរបស់អធិរាជយ៉ាឡុង (Gialong) គឺផ្លូវថ្នល់មន្ត្រីម៉ាកគូវនេះហើយដែលជាចំណុចសម្គាល់នៃព្រំដែនរបស់ប្រទេសទាំងពីរ ។ ការកំណត់ព្រំដែននេះត្រូវបានយល់ព្រមដោយអនុសញ្ញាមួយដែលបានសម្រេចនៅថ្ងៃទី ១៣ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៨៧៣ រវាងព្រះករុណាព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជា និងលោកឧត្តមនាវីត្រី Duperré ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។ គណៈកម្មការបោះបង្គោលព្រំដែនមួយត្រូវបានទទួលបន្ទុកអនុវត្តនៅលើដីនូវព្រំដែនដែលបានជ្រើសរើសយក ។ គណៈកម្មការនេះបានកំណត់លទ្ធផលការងារដោយទទួលស្គាល់នៅក្នុងកំណត់ហេតុចុះថ្ងៃទី៥ ខែមេសា ឆ្នាំ ១៨៧៨ ដែលនឹងក្លាយទៅជាអត្ថបទជាស្ថាពរអំពីរឿងនេះ និងបានបញ្ចប់នូវការងារពិបាកៗទាំងអស់ ។

"ប៉ុន្តែជាអភ័ព្វជាការបញ្ជាក់នូវកំណត់ហេតុរបស់ខ្លួន គណៈកម្មការបោះគោលព្រំដែននេះ បានទប់ក្នុងការរៀបចំនូវសេចក្ដីព្រាងមួយដែលមិនសូវច្បាស់នៅពេលដែលគណៈកម្មការនេះត្រូវបានបញ្ជាក់យ៉ាងលំអិតនូវឋានលេខាដាក់លាក់ ពាក់ព័ន្ធមានដែលផ្ដល់ឲ្យដោយទីតាំងនៃបង្គោលខ្សែទូរលេខ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៨៥ នៅក្នុងអំឡុងពេលមានចលនាបះបោរនៅប្រទេសកម្ពុជា ខ្សែទូរលេខត្រូវបានបំផ្លាញជាច្រើនលើក និងត្រូវបានផ្លាស់កន្លែងដោយយកទៅដាក់នៅទិសខាងត្បូងឆ្ងាយ នៅលើផ្លូវមន្ត្រីថ្មី ដែលបង្កើតឡើងដោយ ធូ ឌឹក (Thu Duc) ។ ជាយូរក្រោយមកនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៥ ខ្សែទូរលេខនេះត្រូវបានយកទៅដាក់នៅកន្លែងចាស់របស់វាវិញ ។ ការផ្លាស់កន្លែងបង្គោលព្រំដែនដែលធ្វើឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៨៥ បានធ្វើឲ្យកើតឡើងនូវភាពមិនប្រាកដប្រជាអំពីខ្សែកំណត់ព្រំដែន ។ បន្ទាប់ពីមានឧបទ្ទវហេតុផ្សេងៗមក ជាពិសេស

ការលំបាកទាំងឡាយ ដែលបានកើតឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៥ រវាងបេសកជនរបស់ចៅហ្វាយខេត្តកំពង់ត្រាច ដែលទទួលបន្ទុកចាត់ចែងក្នុងការចាប់ខ្លួនអ្នកបះបោរ ហើយនិងពួកអ្នកមានមុខមាត់អណ្ណាមនៅតុនហុន លោករ៉េស៊ីដង់ នៅកំពត បានស្នើសុំថា គណៈកម្មការកំណត់ព្រំដែនថ្មីមួយ ឬក៏និយាយឲ្យច្បាស់ជាងនេះទៀត គឺការបោះបង្គោលដីត្រូវបានបង្កើតឡើង ដើម្បីអនុវត្តជាថ្មីនៅលើដីនូវព្រំដែនដែលបានកំណត់ដោយអនុសញ្ញាឆ្នាំ ១៨៧៣ ។ គណៈកម្មការនេះត្រូវបានតែងតាំងឡើងនិងបានដំណើរការនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៦ ។ ប៉ុន្តែដោយមានការបំភ្លឺមិនគ្រប់គ្រាន់នោះ គណៈកម្មការនេះបានបកស្រាយដោយមិនត្រឹមត្រូវដាក់លាក់នូវពាក្យទាំងឡាយនៅក្នុងអនុសញ្ញាដែលបានសម្រេចឡើងរវាងព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជា និងទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។ មែនទែនគណៈកម្មការនេះ ជឿថាខ្សែទូរលេខដែលបានដាក់ឡើងវិញនៅមុននេះបន្តិច នៅលើផ្លូវថ្នល់មន្ត្រី ម៉ាក គូវ បានស្ថិតនៅលើផ្លូវថ្នល់ថ្មី ធូ ឌឹក ដោយហេតុនេះ គណៈកម្មការនេះបានកំណត់ព្រំដែននៅលើផ្លូវថ្នល់ចុងក្រោយនេះ ។ ដូច្នេះកូសាំងស៊ីន បានបាត់បង់ទឹកដីទាំងអស់ ដែលមាននៅរវាងផ្លូវថ្នល់មន្ត្រីទាំងពីរនេះ ។

គឺទឹកដីនេះហើយ ដែលគណៈកម្មការឆ្នាំ ១៩១១ បានស្នើឲ្យសងទៅឲ្យកូសាំងស៊ីន។ ផ្ទៃក្រឡារបស់វាមានប្រហែល៩២៤ហិកតា ដែលក្នុងនោះ២៧៥ហិកតា គឺជាដីស្រែ។ ផ្ទៃដីដែលនៅសល់ គឺជាផ្ទៃដីដែល៤ភាគ៥ គឺសម្រាប់ដាំដំណាំស្រូវ ។ ចំរៀកនៃទឹកដីនេះមានឃុំសាគី ដែលមានអ្នកចុះឈ្មោះក្នុងបញ្ជីចំនួន ៣៥នាក់ ហើយនិងភូមិតូចកាន់ចាន់ឡុត "Kan Chanlot" (Koh Chanlos) (កោះចន្លុះ) ដែលមានប្រជាជនចុះឈ្មោះចំនួន ៦៣ នាក់ ។ ប្រជាជនសរុបមាន ២៩៤ នាក់ " ។

ខ/– ការអធិប្បាយ

របាយការណ៍នេះ មានការកត់សម្គាល់ជាច្រើន :

ខ–មួយ គេត្រូវតែស្រង់នូវភាពមិនច្បាស់លាស់ នៃការចង់បាននូវការកំណត់ព្រំដែនមួយដែលត្រូវបានធ្វើឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៦ ។ គណៈកម្មការឆ្នាំ ១៨៩៦ មានតែបេសកកម្មដើម្បីបញ្ជាក់មើលឡើងវិញនូវព្រំដែនដែលបានសម្រេចធ្វើឡើងនៅលើដីនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៧៦ ដោយអនុវត្តតាមអនុសញ្ញាឆ្នាំ ១៨៧៣ និងដើម្បីរៀបចំដាក់បង្គោលព្រំដែនដែលបាត់នៅកន្លែងចាស់របស់វាវិញ " ។

គឺគំនូសព្រំដែនឆ្នាំ ១៨៧៦ ដែលត្រូវយកមកសំអាង ។

បញ្ហាត្រូវបានសង្ខេប ដោយការបញ្ជាក់ឡើងវិញ បើសិនជាខ្សែទូរលេខ បានស្ថិតនៅក្នុងទីតាំងរបស់ខ្លួននាឆ្នាំ ១៨៧៦ ។ នៅលើចំណុចនេះ គណៈកម្មការឆ្នាំ ១៨៩៦ គឺច្បាស់លាស់ ដើម្បីអះអាងថា "ខ្សែទូរលេខបច្ចុប្បន្នកើតមានតាំងពីឆ្នាំ ១៨៧០ ឬឆ្នាំ ១៨៧១ និងថា ចាប់តាំងពីពេលនោះមក ខ្សែទូរលេខនេះមិនដែលត្រូវបានផ្លាស់កន្លែងឡើយ " ។

ដូច្នេះ ទីតាំងនៃខ្សែទូរលេខនេះ គឺខ្សែទូរលេខនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៩៦ គឺស្របគ្នាទៅនឹងគំនូសព្រំដែនឆ្នាំ ១៨៧៦ ។

គណៈកម្មការមួយដែលបានប្រតិបត្តិនៅក្នុងឆ្នាំ ១៩១១ អាចផ្សព្វផ្សាយថា យោបល់មួយអាចយកជាការបាន ដោយនិយាយថា គណៈកម្មការឆ្នាំ ១៨៩៦ បាន "បំភ្លឺដោយមិនគ្រប់គ្រាន់"នោះ ព្រោះថា គណៈកម្មការនេះបានស្រាវជ្រាវទៅលើប្រភពទាំងឡាយ ដ៏ប្រសើរបំផុត គឺថាទៅលើសក្ខីកម្មទាំងឡាយរបស់អ្នកដែលបានដាំបង្គោលខ្សែទូរលេខនេះ គឺមេឃុំពីរនាក់ និងអ្នកមានមុខមាត់អណ្ណាម (មេឃុំទី១នៅក្នុងចំណោមមេឃុំទាំងពីរនាក់នេះ ដើម្បីធ្វើខ្លួនឲ្យទៅជាភ្នាក់ងារ ប្រៃសណីយ៍ទូរលេខនោះបានមើលឃើញ ខ្សែទូរលេខនេះស្ថិតនៅដោយមិនផ្លាស់ប្តូរកន្លែងចាប់តាំងពីការបង្កើតវាឡើង រហូតដល់ឆ្នាំ ១៨៩៦) និងមេឃុំកម្ពុជាម្នាក់ ។

គេបានរង់ចាំរហូតដល់ឆ្នាំ ១៩១១ ដែលពួកសាក្សីទាំងនេះប្រហែលជាត្រូវបានស្លាប់ ដើម្បីនិយាយថា គណៈកម្មការឆ្នាំ ១៨៩៦ មិនបានបំភ្លឺដោយគ្រប់គ្រាន់នោះ ។

ហើយសាក្សីម្នាក់ទៀត គឺ A.Leclère រ៉េស៊ីដង់បារាំង នៅខេត្តកំពត គេមិនច្បាស់ ថាគាត់ចង់បានន័យថាយ៉ាងណានោះទេ : " បើសិនជាខ្ញុំមានព័ត៌មានច្បាស់ លាស់នោះគឺព្រំដែននៅជិតខ្សែដែលបានចង្អុលបង្ហាញដោយបង្គោលទូរលេខ" (១៩) ។ លោក

(១៩) / លិខិតរបស់លោក រ៉េស៊ីដង់ ខេត្តកំពត ចុះថ្ងៃទី ២០ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ ១៨៩២ ផ្ញើទៅជូន លោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅកម្ពុជា ។

A.Leclère គឺជា រ៉េស៊ីដង់ម្នាក់ដែលស្ថិតនៅក្នុងខេត្តកំពតបានយូរជាងរ៉េស៊ីដង់ទាំងអស់និងដែលស្គាល់សភាពការណ៍ច្បាស់លាស់ ។ លោកថែមទាំងបានសរសេរនូវប្រវត្តិសាស្ត្រទៀតផង ។ លោកមិនអាចច្រឡំបានទេ ។

៤.- សេចក្តីសម្រេចនិងការខុស្ទិសខាងគតិយុត្តរបស់ពួកគេ

ក/- ព្រះរាជប្រកាសថ្ងៃទី១២ ខែមីនា ឆ្នាំ ១៩១៤ (ឧបសម្ព័ន្ធ ៨)

ថ្វីបើការដាក់ច្បាស់ដែលបាននាំមកនូវព័ត៌មានទាំងអស់នេះក្តីក៏គេបានដាក់ថ្វាយព្រះមហាក្សត្រ ឡាយព្រះហស្តលេខា នូវព្រះរាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី១២ ខែមីនា ឆ្នាំ ១៩១៤ ដែលនៅក្នុងព្រះរាជប្រកាសនោះ បានចែងថា "នឹងត្រូវសងទៅឲ្យកូសាំងស៊ីន វិញនូវចំរៀកដីដែលលាតសន្ធឹងរវាងខេត្តកំពតនិងខេត្តហាទៀន និងដែលមានឃុំ សាគី ក៏ដូចជាកូនភូមិ កាន់ចាន់ឡូត (កោះចន្ទុះ) ប្រឆាំងនឹងការធ្វើអនុប្បទាននៅប្រទេសកម្ពុជានូវបរិព័ន្ធភូមិ ដែលហៅថា កាយ កៃយ (Cai Cay) [២០] រវាងតែនិញ និងព្រៃវែង" ។ នោះគឺចំរៀកដីដ៏តូចពីរនៅសៀរមាត់ទន្លេកាយ កៃយ ។

ម្យ៉ាងទៀត គេត្រូវតែធ្វើការកត់សម្គាល់បន្ថែមមួយ ។ ពាក្យនៃព្រះរាជប្រកាសនោះបានធ្វើឲ្យលេចឮថា ជាការប្តូរមួយ ។ គេមិនត្រូវការធ្វើការប្តូរនោះទេ បើសិនជាឃុំសាគី និងភូមិតូច កាន់ចន្ទុះ គឺពិតជារបស់កូសាំងស៊ីនដ៏ពិតប្រាកដនោះ ។ ការសងនេះមានលក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់ទៅហើយ ។

បញ្ហាទាំងអស់នេះ បានបង្ហាញនូវភាពមិនប្រាកដប្រជាឬទេ ដែលនៅក្នុងនោះមានអាជ្ញាធរបារាំង និងច្បាប់កូសាំងស៊ីនបានអះអាងនោះ ?

ខ/- អនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី ៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩១៤

ប៉ុន្មានខែក្រោយពីអនុក្រឹត្យរបស់អគ្គទេសាភិបាលត្រូវបានប្រកាន់យកនៅថ្ងៃទី ៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩១៤ [២១] មក "ព្រំដែនថ្មីដែលខ័ណ្ឌខេត្តហាទៀន និងខេត្តកំពតរវាងអាងសមុទ្រខាងក្នុងនៃខេត្តហាទៀន និងឈូងសមុទ្រសៀមបានរត់តាមខ្សែទូរលេខរហូតដល់ចំណុចដែលព្រំដែននេះបានកាត់ខ្សែនៃសំណង់ការពារសឹកសត្រូវនៅក្នុង

(២០) / បរិព័ន្ធភូមិដែលបានបង្កើតឡើងនៅសៀរមាត់ទន្លេ ក៏យកាយ នៅក្នុងអំឡុងពេលបំពេញការងារឆ្នាំ១៨៧០។
(២១) / Cf. ឧបសម្ព័ន្ធ ៧ ។

ចម្ងាយពីហាទៀនចំនួន២,២៩៣ម ចំណុចនេះត្រូវបានចង្អុលបង្ហាញដោយអក្សរB ទៅលើគម្រោងនៃការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធទៅដើមកំណើតនៃអនុក្រឹត្យ ។

ចាប់ពីចំណុច B ព្រំដែនបានដើរតាមលើបណ្តោយចម្ងាយ១,៤៤១ម ព្រំដែនបច្ចុប្បន្ននៃភូមិសាគី ដែលចង្អុលបង្ហាញដោយគំនូសព្រំដែននៃសំណង់ការពារសឹកសត្រូវចាស់ រហូតដល់ចំណុច C បន្ទាប់មកនៅចំណុច D ចំណុចខាងជើងបំផុត នៃភូមិសាគី ដែលបង្កើតឡើងដោយភ្នំប្រដៀវ (ភាសាវៀតណាម Nui Da Dung) ចម្ងាយពី B ទៅ C មាន ៤២៣ម ពី C ទៅ D មានចំនួន ១,០១៨ម ។

"ពី D ទៅ E (ចម្ងាយ ៦៨៨ម) ព្រំដែនបានឆ្លងកាត់បឹង "Beng" ដ៏ជ្រៅមួយ បន្ទាប់មកនៅចំណុច E បានទៅជួបខ្សែការពារសឹកសត្រូវ ដែលវាបានរត់រហូតដល់ចំណុច F ខ្ពស់នៃព្រំដែន នៃទឹកដីសាគី ចម្ងាយពី E ទៅ F មាន ៤៨១ម ។

"ពី F ខ្សែ នៃសំណង់ការពារសឹកសត្រូវដែលបានរកឃើញនៅ E បានបន្តដំណើរដោយគ្មានការបញ្ឈប់រហូតដល់មាត់សមុទ្រ ដែលនៅទីនោះវាបានទៅដល់ចំណុច G បន្ទាប់ពីវាបានរត់ក្នុងរយៈចម្ងាយ F G ដែលមានចំនួន ៣,១៥៨ម" (មាត្រាទី១) ។

ប៉ុន្តែអនុក្រឹត្យនេះ មិនបានចែងអំពីអត្ថិភាពនៃការទាមទារផ្លាស់ប្តូរឡើយ :

វាបានដាក់ព្រំដែន ដើម្បីទុកសម្រាប់មាត្រាមួយ ដោយគ្មានការជាប់ទាក់ទងទៅនឹងអនុក្រឹត្យមុនទេ ចំពោះព្រំដែនថ្មីរវាងខេត្តតៃនិញ និងខេត្តព្រៃវែង គឺ :

"បរិព័ន្ធភូមិដែលមានឈ្មោះថា កាយ កៃយ (Cai Cay) រហូតដល់ទីប្រសព្វមុខរបស់ កាយ កៃយ ជាមួយ រ៉ាច់ អុង បា (Rach Ong Ba) ត្រូវបានភ្ជាប់ទៅឲ្យប្រទេសកម្ពុជា" ។ នៅទីនោះហើយ គឺជាទឹកដីដែលប្រទេសកម្ពុជាបានទទួលក្នុងលក្ខណៈប្តូរទៅតាមព្រះរាជប្រកាសឆ្នាំ ១៩១៤ ។

ជំពូកទី II
តម្លៃគតិយុត្តនៃព្រំដែន

យើងបានជួបនៅក្នុងការពិភាក្សានេះ នូវការខុសគ្នាបន្តិចបន្តួចនៅក្នុងការលាតត្រដាងជាទូទៅ ដែលនៅក្នុងនោះបាននាំឲ្យកើតឡើងនូវផ្នែកនៃព្រំដែនពីមុន នូវអត្ថបទទាំងឡាយ ដែលយើងបានវាយតម្លៃរួចហើយ អំពីន័យពិតប្រាកដ និងតម្លៃគតិយុត្ត ។ ប៉ុន្តែដោយហេតុថា តម្លៃគតិយុត្តនេះ ពឹងផ្អែកជាញឹកញាប់ទៅលើហេតុការណ៍ខាងសម្ភារៈ ដែលបានផ្តល់កំណើតនៃការគូសព្រំដែន និងដោយកាលៈទេសៈនៃហេតុការណ៍នេះបានប្រែប្រួលទៅតាមផ្នែកទាំងឡាយនៃព្រំដែនដែលបានពិចារណានោះដូច្នេះគេត្រូវតែចាប់ផ្តើមធ្វើការវិភាគម្តងទៀត ។

ផ្នែកទី I
សេចក្តីសង្ខេបនៃហេតុការណ៍

១ – ខេត្តទាំងឡាយនៅកូសាំងស៊ីនដែលបច្ចុប្បន្នស្ថិតនៅក្រោមរដ្ឋការវៀតណាមដែលនៅតាមព្រំដែនខ្មែរវៀតណាម រវាងសមុទ្រនិងបង្គោលព្រំដែនទាំងឡាយនោះតាមប្រវត្តិសាស្ត្រ គឺជារបស់ព្រះរាជាណាចក្រខ្មែរ ក៏ដូចជាការបញ្ជាក់អំពីការតវ៉ាទាំងឡាយដែលធ្វើឡើងដោយព្រះករុណាព្រះបាទអង្គឌួង នៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៥៦ និងដោយព្រះករុណា ព្រះបាទនរោត្តមនៅក្នុងឆ្នាំ ១៨៦៨ ហើយដែលត្រូវបានគេដកយកដោយមិនរវល់គិតដល់ច្បាប់ជាមូលដ្ឋានអ្វីទាំងអស់ ។

២ – ប៉ុន្តែ ប្រទេសបារាំង ជាមហាអំណាចការពារ ដោយមិនធ្វើការទាមទារការសងទៅឲ្យអណ្តាម នៅក្នុងនាមនៃប្រទេសកម្ពុជានោះទេ តែបែរជាធ្វើការបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធ ដោយសុទ្ធសាធនិងយ៉ាងងាយទៅក្នុងទឹកដីអាណានិគមរបស់ខ្លួននៅកូសាំងស៊ីន ។

៣ – ព្រំដែនរវាងទឹកដីកម្ពុជា ដែលបានបញ្ចូលទៅឲ្យកូសាំងស៊ីន និងព្រះរាជាណាចក្រខ្មែរ តាមការពិតត្រូវបានរៀបចំឡើង ជាឯកតោភាគី ដោយប្រទេសបារាំងចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៨៧១ នៅលើមូលដ្ឋាន នៃអនុសញ្ញាមួយដែលបានឡាយព្រះហស្តលេខា និងចុះហត្ថលេខា រវាងព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជា និងទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

៤ – គំនូសព្រំដែនត្រូវបានរៀបចំឡើង ដោយមិនមានការយល់ព្រមជាដាច់ខាតពីប្រទេសកម្ពុជា ។ ជួនកាល វាធ្វើឲ្យខូចប្រយោជន៍ដល់លក្ខណៈសមហេតុសមផល និងតែងតែមិនរវល់គិតដល់សមធម៌ឡើយ នេះបើតាមព្រំដែនធម្មជាតិដែលមាននៅលើដីនោះ ។

៥ – ផ្នែកនៃព្រំដែននេះ ប្រទេសកម្ពុជាបានស្គាល់នូវការខូចខាតផលប្រយោជន៍របស់ខ្លួនដែលនៅលើមូលដ្ឋាននៃរបាយការណ៍ភូតកុហកនេះដែលត្រូវបានធ្វើឲ្យទៅជាលក្ខណៈច្បាប់នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៤១ ។

ហេតុការណ៍ទាំងនេះ បាននាំឲ្យយើងពិនិត្យមើលឲ្យបានច្បាស់នូវតម្លៃគតិយុត្តនៃព្រំដែនឆ្នាំ ១៨៧៦ និងតម្លៃគតិយុត្តនៃព្រំដែនឆ្នាំ ១៩១៤ ។

ផ្នែកទី II
តម្លៃគតិយុត្តនៃព្រំដែនឆ្នាំ ១៨៧៦

សូមរំលឹកថា នៅពេលចាប់ផ្តើមការងារនេះត្រូវបានធ្វើឡើងដោយការបែងចែកនូវទឹកដី ដែលអធិបតេយ្យភាពតែងតែត្រូវបានទាមទារដោយព្រះមហាក្សត្រទាំងឡាយរបស់ប្រទេសកម្ពុជា ហើយដែលមានលក្ខណៈជារបស់ខ្មែរជាប្រវត្តិសាស្ត្រ និងពេញលក្ខណៈច្បាប់ដោយមិនអាចប្រកែកបានឡើយ ។

១.– តម្លៃគតិយុត្តនៃអនុសញ្ញាចុះថ្ងៃទី១៥ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៨៧៣

គេបានរំលឹកថា អនុសញ្ញានេះ ដែលបានដាក់គោលការណ៍ជាទូទៅនៃគំនូសព្រំដែននាពេលអនាគត ត្រូវបានធ្វើអន្តរាគមន៍នៅក្រោយពេលអ្នកគ្រប់គ្រងបារាំងនៅខេត្តនានារបស់អណ្តាមត្រូវបានដាក់ឲ្យទទួលបន្ទុកធ្វើការសិក្សាបញ្ហានេះ នៅឆ្នាំ ១៨៧១ ។

ដូច្នេះវាមិនមែនជាលទ្ធផលនៃការចរចានិងការស្រាវជ្រាវរួមនោះទេ ប៉ុន្តែវាជាការងារជាឯកតោភាគីមួយ ។

វាមិនមែនជាសកម្មភាពអន្តរជាតិមួយឡើយ តែជាសន្ធិសញ្ញាមួយគឺវាមិនបានឆ្លើយតបអ្វីសោះឡើយ ទៅនឹងតម្រូវការគតិយុត្តនៃសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិទាំងឡាយ និងជាពិសេសវាមិនត្រូវបានឲ្យសច្ចាប័នដោយរដ្ឋាភិបាលបារាំងស្របទៅតាមតម្រូវការនៃច្បាប់ផ្ទៃក្នុងរបស់បារាំងនោះឡើយ ។

អនុសញ្ញានេះ វាតំណាងឲ្យកិច្ចព្រមព្រៀង ដែលប្រទានដោយព្រះមហាក្សត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាដែលស្ថិតនៅក្រោមការការពារ ទៅតាមការទាមទារមួយរបស់មហាអំណាចជាអ្នកការពារ ។

ប៉ុន្តែតម្លៃនៃការយល់ព្រមនេះ គឺមានកម្រិត គឺថាព្រះមហាក្សត្រនរោត្តម មិនដែលបាននាំឲ្យមានការបោះបង់ជាដាច់ខាតនូវខេត្តកម្ពុជានៅកូសាំងស៊ីនក្រោមដែលព្រះអង្គបានទាមទារដោយមិនឈប់ឈរនោះឡើយ ។ ដូច្នេះព្រះអង្គបានយល់ព្រមចំពោះអ្វីដែលអ្នកការពារបានរៀបចំនូវខ្សែបែងចែកទឹកដី ដែលនៅតែស្ថិតនៅក្រោមក្រសែភ្នែករបស់ប្រជាជនខ្មែរដែលស្ថិតនៅទាំងសងខាងនៃខ្សែនេះ គឺឯកភាពគ្នាតែមួយ ពីព្រោះថាព្រះអង្គបានចាត់ទុកគំនូសព្រំដែននេះធ្វើជាមូលដ្ឋានបណ្ដោះអាសន្ននៃការបែងចែកសមត្ថកិច្ចរដ្ឋបាលនៅក្នុងអំឡុងពេលដែលវាជាដំណាក់កាលនៃការរៀបចំសម្រាប់អាណានិគមកូសាំងស៊ីន និងការរៀបចំឡើងវិញសម្រាប់ព្រះរាជាណាចក្រខ្មែរ ។

២.–តម្លៃគតិយុត្តនៃគំនូសព្រំដែនដែលធ្វើឡើងជាការអនុវត្តតាមអនុសញ្ញានេះ

បើសិនជាគេមានការសង្ស័យខ្លះទៅលើន័យគតិយុត្តរបស់អនុសញ្ញាឆ្នាំ ១៨៧៣ នោះ វិធីនៃការធ្វើឲ្យមានរូបរាងឡើងនូវគោលការណ៍ទាំងឡាយដែលបានចែងនៅក្នុងកិច្ចព្រមព្រៀងនេះ គឺវាគ្រប់គ្រាន់ណាស់ទៅហើយសម្រាប់កិច្ចព្រមព្រៀងតែមួយគត់នេះ ដើម្បីធ្វើការចោទប្រកាន់ចំពោះតម្លៃគតិយុត្តនៃព្រំដែន ។

ព្រោះថា នៅដំណាក់កាលនេះ អាជ្ញាធរខ្មែរមិនដែលត្រូវបានគេហៅឲ្យចូលធ្វើអន្តរាគមន៍សោះឡើយ ។

ហើយជាពិសេស អាជ្ញាធរបារាំងមិនដែលបានដើរតួធ្វើជាអ្នកការពារនោះទេ ប៉ុន្តែផ្ទុយទៅវិញ មានតែការរំលោភដណ្ដើមយកតែប៉ុណ្ណោះ ។ ផលប្រយោជន៍របស់ប្រទេសកម្ពុជា មិនដែលមានទម្ងន់នៅក្នុងសេចក្ដីសម្រេចដែលគេបានប្រកាន់យកនោះឡើយ ។ វាបានផ្ដល់នូវគំនូសព្រំដែនជាក់ស្ដែងមួយដែលផ្ទុយដាច់ខាងទៅនឹងផលប្រយោជន៍របស់ព្រះរាជាណាចក្រដែលត្រូវការពារ ។

ដូច្នេះគេអាចធ្វើការសន្និដ្ឋានបានថា ព្រំដែនដែលត្រូវបានគូសដូច្នេះនោះមិនបានបញ្ចូលប្រទេសកម្ពុជាទៅក្នុងផ្ទៃអន្តរជាតិឡើយ ។ ផ្ទុយទៅវិញគេគ្រាន់តែអាចប្រើប្រាស់វាជាខ្សែព្រំដែនរដ្ឋបាលក្នុងលក្ខណៈផ្ទៃក្នុងនៅក្នុងអំឡុងនៃសហព័ន្ធឥណ្ឌូចិនតែប៉ុណ្ណោះ ។

ផ្នែកទី III
តម្លៃគតិយុត្តនៃព្រំដែនឆ្នាំ ១៩១៤

គេបានជួបប្រទះនៅទីនេះនូវព្រះរាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី១២ ខែមីនា ឆ្នាំ ១៩១៤ និងអនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩១៤ ដែលតម្លៃអនុក្រឹត្យបានទៅហួសផ្នែកនៃព្រំដែននេះ ហើយដែលយើងបានមានឱកាសពិនិត្យនៅក្នុងជំពូកមុនរួចហើយ ។ ដូច្នេះគេអាចពិនិត្យមើលនៅទីនេះទៀតនូវទឡ្ហីករណ៍ទូទៅដែលកាលនោះ យើងបានយកធ្វើជាសំអាង ។

ប៉ុន្តែចំពោះយោបល់របស់យើង ហេតុការណ៍មួយបានធ្វើឲ្យសេចក្ដីសម្រេចដែលបានធ្វើអន្តរាគមន៍ក្លាយទៅជាមោឃៈ គឺជាការបន្លំដែលជាដើមកំណើតរបស់វា ។

វាត្រូវបានគេអះអាងដោយខុសច្ឆ្គងថា ខ្សែទូរលេខដែលបានចង្អុលបង្ហាញព្រំដែនត្រូវបានផ្លាស់កន្លែង ។

បញ្ហានេះត្រូវបានបង្ហាញថា វាមិនមែនជាការអង្កេតអ្វីឡើយ ។

លទ្ធផលនៃការអង្កេតនេះត្រូវបានគេបន្លំដោយករម្រោល និងដោយគិតទុកជាមុន

នៅក្នុងរបាយការណ៍ដែលផ្ញើពីទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ទៅជូនអាជ្ញាធរជាន់ខ្ពស់ ។

គឺនៅលើមូលដ្ឋាននៃការបន្លំនេះ ហើយដោយការភាន់ច្រឡំថា សេចក្តីសម្រេចនៃអនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៣១ កក្កដា ១៩១៤ត្រូវបានធ្វើអន្តរាគមន៍នោះ ។ អត្ថបទនេះ មិនបានបង្ហាញនូវរបៀបសមហេតុសមផលស្តីពីការកែប្រែព្រំដែនដូចជាការដូរមួយនោះទេ ។

ប៉ុន្តែនៅក្នុងកម្រិតថ្នាក់ស្រុក ដែលការពិតត្រូវបានទទួលស្គាល់ដោយរបៀបជាក់ស្តែងនោះអាជ្ញាធរបារាំងបានដាក់បង្ហឹដល់ព្រះមហាក្សត្រនូវព្រះរាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី១២ ខែមីនា ឆ្នាំ ១៩១៤ បានធ្វើអន្តរាគមន៍ចំពោះគំនិតជួយគ្នា ស្តីពីការសងវិញនោះម្យ៉ាង និងម្យ៉ាងទៀតអំពីការដូរ ចំពោះប្រតិបត្តិការដដែលនេះ ។

ហេតុដូច្នេះ គេអាចនិយាយបានថា មានការបន្លំពីខាងអាជ្ញាធរកូសាំងស៊ីន ការប្រព្រឹត្តខុសឆ្គងរបស់អាជ្ញាធរកណ្តាលឥណ្ឌូចិន និងភាពមិនទំនងរបស់រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅប្រទេសកម្ពុជា ។

បញ្ហានេះ វាហាក់គ្រប់គ្រាន់ដើម្បីសន្និដ្ឋានថា គ្មានតម្លៃអ្វីសោះចំពោះព្រះរាជប្រកាសចុះថ្ងៃទី១២ ខែមីនា ឆ្នាំ ១៩១៤ និងអនុក្រឹត្យ ចុះថ្ងៃទី៣១ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩១៤ អំពីការផ្លាស់កន្លែងព្រំដែនទៅផ្លូវថ្នល់ទី២ នៃខេត្តហាទៀន និងលះបង់ទៅឲ្យកូសាំងស៊ីន នូវឃុំសាគី និងភូមិតូច កាន់ចាន់ឡូត (Kan Chanlot) ។

នៅក្នុងតំបន់ទាំងនេះ ព្រំដែនឆ្នាំ ១៩១៤ មិនត្រូវបានចាត់ទុកថា ជាព្រំដែនរដ្ឋបាលត្រឹមត្រូវនោះឡើយ ។ ច្បាប់ផ្ទៃក្នុងរបស់បារាំងអនុក្រឹត្យចុះថ្ងៃទី៣១ ខែ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩១៤ នឹងអាចត្រូវបានទុកជាមោឃៈនៅក្នុងការរៀបចំរបស់ខ្លួនដែលទាក់ទងចំពោះផ្នែកនៃភាពគ្មានហេតុផលនេះ ។

ភាគទី VI
ព្រំដែនសមុទ្រ
ផ្នែកទី I
ការទាមទាររបស់វៀតណាមនៅឆ្នាំ ១៩៦០

១.– របៀបដោះស្រាយរបស់វា

តាមកំណត់បង្ហាញមួយចុះថ្ងៃទី៩ ខែមីនា ឆ្នាំ១៩៦០ រដ្ឋលេខាធិការក្រសួងការបរទេសនៃសាធារណរដ្ឋវៀតណាមបានធ្វើការតវ៉ាប្រឆាំងការកាន់កាប់ដោយកងទ័ពកម្ពុជានូវកោះទាំងឡាយដែលអះអាងថា ជារបស់វៀតណាមស្ថិតនៅឈូងសមុទ្រថៃ ។

កំណត់បង្ហាញរបស់វៀតណាមបានអះអាងថា ក្រៅពីកោះ ហន់ ឌួ (Hon Dua) (កោះឆក) ត្រូវបានបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធទាំងស្រុងនិងដោយគ្មានល័ក្ខខ័ណ្ឌដោយប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងឆ្នាំ១៩៣៨ ។ កងទ័ពកម្ពុជាបានចូលកាន់កាប់ជាបន្តបន្ទាប់នៅក្នុងខែមករា ឆ្នាំ ១៩៥៦ នៅបណ្តាកោះ ភូ ឌូ (Phu Du) ដែលរួមមាន កោះហន់ ណាង ត្រុង (Hon Nang Trong) (កោះកណ្តាល) និងកោះ ហន់ ណាង ង៉ោយ (Hon Nang Ngoai) (កោះទឹក) និងនៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩៥៨ កោះ ហន់ តៃ (Hon Tai) (កោះពេជ្រ) និងទីប្រជុំកោះ ហន់ ត្រែ ណាម (Hon Tre Nam) (ទីប្រជុំកោះនៃចោរសមុទ្រខាងជើង)" ។

កំណត់បង្ហាញបានបន្ថែមថា "ប៉ុន្តែតាមប្រវត្តិសាស្ត្រ ក៏ដូចជាតាមលក្ខណៈភូមិសាស្ត្រ និងដោយគតិយុត្តនោះ កោះទាំងនេះ គឺជារបស់វៀតណាមជានិច្ច" ។

គេមិនអាចបដិសេធបានទេថា ការក្រឡេកមើលនៅលើផែនទី វាបានធ្វើឲ្យលេចឡើងនូវយោបល់ថា កោះទាំងនេះស្ថិតនៅតាមបណ្តោយ និងនៅជិតឆ្នេរសមុទ្ររបស់កម្ពុជាយ៉ាងខ្លាំងវាមិនអាចជារបស់វៀតណាមនោះទេ បើពិនិត្យតាមលក្ខណៈភូមិសាស្ត្រ ។

ចំពោះអ្វីដែលទាក់ទងទៅនឹងទឡ្ហីករណ៍នៃលំដាប់ប្រវត្តិសាស្ត្រ និងគតិយុត្តនោះ យើងនឹងពិនិត្យមើលជាបន្តបន្ទាប់ទៀត ។

២.–ការឆ្លើយបដិសេធទៅនឹងទឡ្ហីករណ៍នៃលំដាប់ប្រវត្តិសាស្ត្រ

កំណត់បង្ហាញបាននិយាយថា "នៅឆ្នាំ ១៨២០ អធិរាជ មិញ ម៉ាំង (Ming Mang) ទ្រង់បានបញ្ជាឲ្យធ្វើឲ្យកាន់តែមានតម្លៃឡើងនូវកោះភូ ក្វុក (Phu Quoc) និងបណ្ដាកោះដែលរួមបញ្ចូលជាមួយក៏ដូចជាកោះផ្សេងៗទៀត ដែលស្ថិតនៅក្នុងឈូងសមុទ្រថៃ ហើយដែលត្រូវបានកាន់កាប់ដោយវៀតណាម ចាប់តាំងពីដើមសតវត្សរ៍ទី១៨មកនោះ" ។

បើសិនជាគេស្ថិតនៅលើគម្រោងប្រវត្តិសាស្ត្រ គេត្រូវតែស្រាវជ្រាវឲ្យបានឆ្ងាយខ្លាំងថែមទៀត ដោយគតិយុត្ត ។ មានភស្តុតាងជាច្រើនបានបញ្ជាក់ថា មិនគ្រាន់តែកោះ ភូ ក្វុក ប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែមានកោះ ពូឡូកុងដ័រ (Poulo Condore) និងទឹកដីទាំងអស់នៅកូសាំងស៊ីនក្រោម គឺជារបស់កម្ពុជា ។

ចំពោះអ្វីដែលទាក់ទងទៅនឹងកោះ ភូ ក្វុក និងបណ្ដាខេត្តនៅខាងលិចកូសាំងស៊ីននោះ ព្រះរាជសាររបស់ព្រះមហាក្សត្រអង្គឌួង ផ្ញើទៅថ្វាយព្រះចៅណាប៉ូឡេអុង (Napoleon) ទីIII [១] បានរាយការណ៍អំពីកាលៈទេសៈទាំងឡាយដែលខេត្តទាំងនេះត្រូវបានគេកំហែងយក គឺនៅពេលដែលព្រះមហាក្សត្រយ៉ាឡុង (Gia long) (ដែលពេលនោះមានព្រះនាមថា ង្វៀន អាញ់ (Nguyen Anh) មានជម្លោះជាមួយគូប្រជែងរបស់ព្រះអង្គនោះ ព្រះអង្គបានអង្វរសុំជំនួយពីប្រទេសសៀម ។ នៅទីនោះព្រះមហាក្សត្រយ៉ាឡុងបានជួបព្រះបីតារបស់ខ្ញុំ និងបានចងសម្ព័ន្ធភាពជាមួយព្រះអង្គរួចហើយបានយាងត្រឡប់ពីប្រទេសសៀម និងប្រទេសកម្ពុជា និងបាននាំកងទ័ពកម្ពុជាមកវាយសត្រូវរបស់ព្រះអង្គ ហើយក៏បានទទួលជ័យជំនះនិងក្លាយទៅជាព្រះមហាក្សត្រតែមួយអង្គគត់នៅកូសាំងស៊ីន ។ បន្ទាប់មកទៀត ព្រះចៅយ៉ាឡុង បានស្នើព្រះបីតារបស់ខ្ញុំឲ្យលើកលែងកំណែននិងសួយសារអាករនៅខេត្តទ្រាំង ដែលនៅក្នុងនោះព្រះអង្គបានចុះកិច្ចសន្យាជំពាក់បំណុល ដើម្បីសម្ដែងនូវការដឹងគុណ ។ ព្រះបីតា របស់ខ្ញុំបានយល់អំពីភាសាសន្តិភាពនេះហើយក៏បានយល់ព្រមឲ្យរួចខ្លួនពីកាតព្វកិច្ចចំពោះខេត្តកម្ពុជានេះ ។ ប៉ុន្មានឆ្នាំក្រោយមកព្រះមហាក្សត្រយ៉ាឡុង បាន

(១) / ព្រះរាជសាររបស់ព្រះមហាក្សត្រ អង្គឌួង ផ្ញើទៅថ្វាយព្រះចៅណាប៉ូឡេអុង ទីIII ចុះថ្ងៃទី២៥ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៨៥៦ ដែលបានរាយការណ៍នៅក្នុង "អាណាចក្រទីII នៅឥណ្ឌូចិន" ដោយ Meyniard ទំព័រ ៤២៩ ។

ដណ្ដើមយកខេត្តនេះតែម្ដង ។ យូរក្រោយមកនៅពេលដែលព្រះបិតារបស់ខ្ញុំ បានយាងទៅសុំជំនួយពីព្រះមហាក្សត្រយ៉ាឡុង ហើយដែលខ្ញុំបានដកខ្លួនចេញពីប្រទេសសៀមព្រះអង្គមិញ ម៉ាំង ជាព្រះរាជបុត្រ និងជាអ្នកស្នងរាជ្យពីព្រះមហាក្សត្រអង្គនេះ បានចាត់ចែងឲ្យជីក ព្រែកជីកមួយ ដែលបានបែងចែកប្រទេសកម្ពុជាចាប់តាំងពីហាទៀន រហូតដល់មាត់ជ្រូក (ចូវ ដុក) និងបានដាក់រដ្ឋការឲ្យគ្រប់គ្រងខេត្តដែលបានដណ្ដើមយកនេះ ព្រមទាំងប្រជាជនអណ្ណាម..." ។

ខេត្តកម្ពុជាទាំងឡាយ ដែលអណ្ណាមបានដណ្ដើមយកនោះគឺ ខេត្តដុងណាយដណ្ដើមយកចាប់តាំងពីជាង ២០០ឆ្នាំ ។ ប៉ុន្តែខេត្តជាច្រើនទើបតែដណ្ដើមយកនៅក្នុងពេលថ្មីៗនេះ គឺទីក្រុងព្រៃនគរ ខេត្តឡុងហោ ផ្សារដែក មេ-សព្រះត្រពាំង អុងម័រ (Ong Mor) ក្រមួនស ទឹកខ្មៅ ពាម ឬ ហាទៀន កោះត្រល់[២] និងកោះត្រឡាច[៣] ។

ហើយព្រះមហាក្សត្រអង្គឌួង បានមានបន្ទូលបំរុងទុកជាមុនអំពីទឹកដីនេះនៅអមអធិរាជនៃប្រទេសបារាំង : "បើសិនជាដោយចៃដន្យពួកអណ្ណាមនឹងថ្វាយជូនព្រះករុណានូវទេសភូមិមួយនៃទេសភូមិទាំងនេះ ទូលបង្គំសូមអង្វរព្រះអង្គកុំឲ្យទទួលយកពីព្រោះទេសភូមិទាំងនេះជារបស់កម្ពុជា ។ ទូលបង្គំសូមព្រះអង្គមានសេចក្ដីអាណិតអាសូរដល់ទូលបង្គំនិងប្រជារាស្ត្ររបស់ទូលបង្គំផង ដើម្បីកុំឲ្យទូលបង្គំយើងខ្ញុំបានឃើញនូវការបាត់បង់ទឹកដីទៀត និងដើម្បីកុំឲ្យទូលបង្គំយើងខ្ញុំ ស្ថិតនៅក្នុងសភាពថប់ដង្ហើម នៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រដ៏តូចចង្អៀតនេះ" ។

៣.– ការបដិសេធ នូវទស្សនៈករណ៍តាមលំដាប់គតិយុត្ត

កំណត់បង្ហាញរបស់វៀតណាមបានអះអាងថា "ក្រុមវៀតណាមថ្មីត្រូវបានបញ្ជូនមកដែលរួមផ្សំជាមួយគ្រួសារចិន មួយចំនួននៃប្រជាជនទាំងអស់នៃកោះនេះ ។ ហេតុដូច្នេះហើយ នៅពេលបារាំងបានមកដល់កូសាំងស៊ីននៅឆ្នាំ ១៨៦៩ អាជ្ញាធរបារាំងបានរកឃើញរួចហើយនូវភូមិវៀតណាមទាំងឡាយនៅលើកោះនៃឈូងសមុទ្រថៃ " ។

(២) / កោះ ភូ – ក្វុក ។
(៣) / កោះ ពូឡូកុងដ័រ

របាយការណ៍របស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ដែលបានផ្ញើទៅជូនរដ្ឋមន្រ្តីក្រសួងជើងទឹកនៅឆ្នាំ ១៨៦៧ ស្តីពីសភាពការណ៍នៃបណ្តាខេត្តនៅខាងលិចកូសាំងស៊ីន ដែលទើបដណ្តើមបានថ្មីៗ បានបញ្ជាក់ថា កោះភូកួកនេះ ចៅហ្វាយខេត្តអណ្តាមនៅខេត្តហាទៀន មិនដែលបានមកធ្វើទស្សនកិច្ចឡើយ និងថា កោះទាំងឡាយដែលស្ថិតនៅតាមបណ្តោយឆ្នេរសមុទ្រ កូសាំងស៊ីន នៅក្នុងឈូងសមុទ្រសៀម "គឺជាជ្រាំងថ្មចោទ ស្ទើរតែគ្មានមនុស្សរស់នៅនិងមានតែចោរសមុទ្រស្នាក់នៅតែប៉ុណ្ណោះ" ។ តាមការពិតកោះទាំងឡាយនៅឈូងសមុទ្រសៀម ដែលយើងនឹងបានដឹងនៅពេលខាងមុខទៀតនោះ គឺរស់នៅដោយប្រជាជនកម្ពុជា ។

ម្យ៉ាងទៀត និក្ខេបបទ ដែលបាននិយាយថា នៅទីនេះមានប្រជាជននៅលើទឹកដីដែលត្រូវបានចាត់ទុកថា ជាទឹកដីអណ្តាមនោះបាននាំឲ្យយើងអនុវត្តនៅក្នុងន័យបញ្រ្ចាស់ទៅវិញថា គឺនៅទីនោះតាមលក្ខណៈសមហេតុសមផល មានតែប្រជាជនកម្ពុជាទេ ដូច្នេះទឹកដីនេះត្រូវតែចាត់ទុកថា ជាទឹកដីកម្ពុជា ។ ដោយហេតុនេះ និគមស្រុកទ្រាំង និងត្រាំវិញ ដែលមានប្រជាជនកម្ពុជាភាគច្រើនរស់នៅនោះ នៅក្នុងច្បាប់នេះ ត្រូវតែទុកឲ្យប្រទេសកម្ពុជា ។ ប៉ុន្តែតាមការពិត គេបានឃើញថា អភិបាលកូសាំងស៊ីន មិនបានជ្រើសយកដំណោះស្រាយនេះទេ នៅក្នុងអំឡុងពេលបោះបង្គោលដីឆ្នាំ ១៨៧៣ – ១៨៧៦ ។

ពួកវៀតណាមបានអះអាងម្យ៉ាងទៀតថា "ការសិក្សាលំអិតអំពីប្រវត្តិសាស្រ្ត (monographie) នៃខេត្តរ៉ាច់យ៉ា និងខេត្តហាទៀន ដែលធ្វើឡើងដោយអ្នកគ្រប់គ្រងបារាំងនោះតែងតែបានថែងអំពីកោះទាំងនេះថា ដូចជាផ្នែកមួយរបស់ខេត្តទាំងឡាយដែលពួកគេបានទទួលបន្ទុក" ។

នៅលើចំណុចនេះ ទស្សីករណ៍របស់វៀតណាម ហាក់ដូចជាជួយគ្នាជាមួយនឹងព័ត៌មានដូចតទៅនេះ ដែលផ្តល់ឲ្យដោយអ្នកគ្រប់គ្រង Fournier នៅហាទៀន នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩១៣ [៤] គឺ "ថ្វីបើមានការស្រាវជ្រាវដោយល្អិតល្អន់បំផុតក៏ដោយ ក៏ខ្ញុំមិនអាចរកឃើញនៅក្នុងឯកសារនៃការត្រួតពិនិត្យបានដែរ នូវឯកសារផ្លូវការមួយ

(៤) / លិខិតរបស់អភិបាលខេត្ត ហាទៀន ចុះថ្ងៃទី៣ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩១៣ ផ្ញើទៅជូនទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

ទោះបីជាវាបានចង្អុលបង្ហាញនូវកោះទាំងឡាយ ដែលនៅក្នុងចំណុះរបស់ខេត្តក៏ដោយគឺថា មួយផ្នែកវាកំណត់កោះទាំងឡាយដែលជារបស់កូសាំងស៊ីន និងមួយផ្នែកទៀតវាជាកោះដែលស្ថិតនៅក្រោមអំណាចរបស់កម្ពុជា" ។

ប៉ុន្តែបញ្ហានៃកោះនៅឈូងសមុទ្រថៃ មិនមែនជាបញ្ហាថ្មីនោះឡើយ ។ នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩១៣ វាមានការរំដើបរំជួលរួចទៅហើយ ។ ការទាមទារទៅវិញទៅមករបស់រដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីន ហើយនិងរដ្ឋការរបស់អាណាព្យាបាលនៅកម្ពុជា គឺជាកម្មវត្ថុនៃការប្តូរដ៏សំខាន់មួយនៃការឆ្លើយឆ្លងគ្នា ។

ផ្នែកទី II
ការពិភាក្សាតទល់គ្នា ឆ្នាំ ១៩១៣

១.– ដើមកំណើតនៃការពិភាក្សាតទល់គ្នា

កិច្ចការនេះមានដើមកំណើតមកពីការទាមទារធ្វើសម្បទានចំពោះកោះទាំងនេះ ដែល "មានស្រទាប់លោហជាតិដ៏សម្បូរបែបដូចជា ហ្វុសហ្វាត កំបោរ និងរ៉ែដែក" [៥] ។ ចៅហ្វាយខេត្តហាទៀន មិនតិចជាងមួយខែទេ បាន "ទទួលនូវការទាមទារនូវបរិវេណរ៉ែដ៏គួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍ចំនួន ១៤ ដោយគ្មានគិតបញ្ចូលនូវកោះទាំងឡាយនៅឈូងសមុទ្រ" [៦] ។

ចំណែកខាងបារាំងវិញ លោករ៉េស៊ីដង់បារាំង នៅខេត្តកំពត បានទទួលនូវការទាមទារការធ្វើសម្បទាននូវដីមួយកន្លែងដែលស្ថិតនៅក្នុងកោះ កាស្តាំង (Kastang)[៧] ។

ដូច្នេះវាជាការចាំបាច់ ដើម្បីអនុញ្ញាតឲ្យអាជ្ញាធររបស់ប្រទេសទាំងពីរ ដើម្បីប្រកាន់យកនូវការសម្រេចរបស់ខ្លួនចំពោះការទាមទារទាំងនេះ និងដើម្បីឲ្យដឹងអំពីទឹកដីណាដែលជារបស់កោះទាំងនេះ ។

(៥) និង (៦) / លិខិតរបស់អ្នកគ្រប់គ្រងខេត្តហាទៀន ផ្ញើទៅជូនទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី ៣ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩១៣ ។

(៧) / ព្រឹត្តប័ត្រ ដែលត្រូវតាមរបស់រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ នៃប្រទេសកម្ពុជាផ្ញើទៅទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី១៤ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩១៣ ។

២.– ការរាវរករបស់រដ្ឋការបារាំង

ប៉ុន្តែទាំងរដ្ឋការបារាំងនៅកូសាំងស៊ីន ទាំងរដ្ឋការបារាំងនៅប្រទេសកម្ពុជាពុំមានព័ត៌មានច្បាស់លាស់ប្រាកដប្រជាអំពីកម្មសិទ្ធិនៃកោះទាំងឡាយនោះឡើយ ។ វាហាក់ដូចជាគួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍ ដើម្បីបង្ហាញម្តងទៀត ដូចខាងក្រោមនេះ នូវសេចក្តីស្រង់មួយនៃចម្លើយរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ទៅកាន់ព្រឹត្តប័ត្រដែលត្រូវតាមយោបល់របស់លោក រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅប្រទេសកម្ពុជា គឺ"តាមលិខិតលេខ ៥១៧ ចុះកាលបរិច្ឆេទទី៣១ ខែមីនា កន្លងមកលោកបានស្នើសុំព័ត៌មានអំពីភាពនៅក្នុងចំណុះនៃសមុទ្រនៃកូសាំងស៊ីននៅក្នុងឈូងសមុទ្រសៀម។ ខ្ញុំមានកិត្តិយសសូមជម្រាបលោកថា ថ្វីបើមានការស្រាវជ្រាវដោយល្អិតល្អន់ដែលលោកបានចាប់ផ្តើមធ្វើក៏ដោយក៏វាមិនមានលទ្ធភាព ដើម្បីប្រមូលផ្តុំនូវកត្តាប្រាកដប្រជាទាំងឡាយ ដែលអនុញ្ញាតឲ្យកំណត់បាននៅក្នុងរបៀបដាច់ខាតមួយនូវសិទ្ធិរៀងៗខ្លួនរបស់កូសាំងស៊ីន និងរបស់ប្រទេសកម្ពុជាទៅលើកោះទាំងឡាយនៃឈូងសមុទ្រសៀម ។

"នៅក្នុងអំឡុងពេលកំណត់ព្រំដែនជាផ្លូវការនៅឆ្នាំ ១៨៧៣ បញ្ហានេះមិនត្រូវបានពិនិត្យមើលឡើយ ហើយចាប់តាំងពីសម័យនោះមកមានតែការព្រមព្រៀងរវាងលោករ៉េស៊ីដង់ខេត្តកំពត និងលោកអភិបាលខេត្តហាទៀន ដែលទាក់ទងទៅនឹងអធិបតេយ្យភាពនៃកោះទាំងនេះ" [៨] ។

ពេលនោះគេបានស្វែងរកប្រមូលនូវសេចក្តីប្រកាសរបស់ប្រជាជន ។ ប៉ុន្តែសេចក្តីប្រកាសនេះមានការផ្ទុយគ្នាយ៉ាងខ្លាំង ។

៣.– និក្ខេបបទ នៃកូសាំងស៊ីន

១.– ពួកអណ្ណាមបានរៀបចំ នូវការទាមទារតាមទំនើងចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ។ ពួកគេបានទាមទារ "កាន់កាប់កោះ ហន់ តាង (Hon Tang) (កោះតាង) ម្យ៉ាងទៀតដូចដឹងស្រាប់ហើយថា កោះទាំងនេះស្ថិតនៅឬមួយនៅកណ្តាលសមុទ្រ ឬមួយនៅតាមបណ្តោយឆ្នេរសមុទ្រ ពិតហើយលើកលែងតែកោះទាំងឡាយ ដែលត្រូវបាន

(៨) / ចម្លើយរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចំពោះព្រឹត្តប័ត្រដែលត្រូវតាមយោបល់របស់លោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅប្រទេសកម្ពុជា ។

ប្រគល់មកឲ្យប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងពេលថ្មីៗនេះ ក្រោយពីសន្ធិសញ្ញាបារាំងសៀមចុងក្រោយនេះ" [៩] ។

២.– ការទាមទាររបស់អណ្ណាមទាំងនេះ ជាធម្មតាត្រូវបានទទួលខុសត្រូវដោយទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ។

២–១ គេបានសង្កត់ទៅលើហេតុការណ៍ដែលថា ប៉ុស្តិ៍គយដែលនៅក្រោមអំណាចកូសាំងស៊ីន ត្រូវបានបង្កើតឡើង នៅក្នុងកោះទាំងឡាយនោះ ស្ថិតនៅក្រោមឈ្មោះនៃកោះទឹក និងកោះឆក" ។

៣.– ប៉ុន្តែនេះមិនមែនជាទឡ្ហីករណ៍ដែលមានតម្លៃនោះទេ ។ ក្រៅពីនេះ [៩ស្ទួន] យើងបានចង្អុលបង្ហាញនៅក្នុងកាលៈទេសៈណាដែលប៉ុស្តិ៍គយត្រូវបានដណ្តើមថ្វាយព្រះមហាក្សត្រនៃប្រទេសកម្ពុជាដោយលោក Charles thomson ដែលត្រូវបានប្រគល់ការទុកចិត្តទៅឲ្យរដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីន ដើម្បីបង្កើតទៅជាសហភាពគយមួយរវាងប្រទេសទាំង៤ នៅឥណ្ឌូចិនបារាំង (កូសាំងស៊ីន កម្ពុជា អណ្ណាម តុងកឹង) ។ ប៉ុស្តិ៍គយដែលនៅក្រោមអំណាចរបស់រដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីន ត្រូវបានបង្កើតឡើងមិនគ្រាន់តែនៅលើកោះទឹក និងកោះឆក ប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែនៅក្នុងចំណុចផ្សេងៗទៀតជាច្រើនរបស់ប្រទេសទាំង៤ នៅឥណ្ឌូចិនបារាំង ។ ដូច្នេះ តើគេត្រូវសន្និដ្ឋានថាប្រទេសទាំង៣ផ្សេងទៀត នៅឥណ្ឌូចិនបារាំង ចំពោះហេតុផលដែលថា មានប៉ុស្តិ៍គយស្ថិតនៅក្រោមអំណាចនៃរដ្ឋាភិបាលកូសាំងស៊ីន ស្ថិតនៅក្នុងផ្នែកនៃទឹកដីកូសាំង ស៊ីន ឬ ? គេបានទៅដល់សភាពការណ៍មួយដែលមិនទំនងនិងបដិសេធដោយហេតុការណ៍ពិតទាំងឡាយ ។

៤.– ទឡ្ហីករណ៍ផ្សេងទៀតដែលបង្ហាញដោយពួកអណ្ណាមនោះគឺថា កោះកណ្តាល "មានភូមិអណ្ណាមមួយដែលត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅក្រោមរដ្ឋកាលរបស់មិញ ម៉ាង

(៩) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី២ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩១៤ ទៅជូនរ៉េស៊ីដង់ ជាន់ខ្ពស់នៅប្រទេសកម្ពុជា ។

(៩ស្ទួន) / សភាពការណ៍នៃប្រទេសកម្ពុជាពីឆ្នាំ ១៨៦៣ ដល់ ១៨៨៤ ។ ស្នាដៃ D.E.S ដើម្បី នៃវិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ ។ ប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៦៤ ។

(១៨២០ ទៅ១៨៤១)" ។ អំពីចំណុចនេះប្រធានផ្នែកសុរិយោដីនៃប្រទេសកម្ពុជាបានផ្តល់នូវព័ត៌មានទាំងឡាយ ដែលទុកជាមោឃៈនូវការអះអាងរបស់អណ្ណាម ។ កោះកណ្តាល មិនមែនដូចដែលទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនចង្អុលបង្ហាញនោះឡើយ ដែលថាមានតែពួកអណ្ណាមរស់នៅនោះ ។ មានប្រជាជនម៉ាឡេប្រហែល៣០នាក់ គឺជាអាណិកជនរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដោយពិតប្រាកដដែលបានទៅតាំង ទីលំនៅនៅទិសពាយ័ព្យ ដើម្បីធ្វើស្រែចំការ ក៏ដូចជាប្រជាជនចិន ជាច្រើននាក់មកពីក្រុមអ្នកកាន់សាសនានៅហៃណានដូចគ្នា ដែលមានដើមកំណើតនៅប្រទេស កម្ពុជា ។ ឈ្មោះ លី ម៉ែន ហម មានទីលំនៅ នៅខេត្តកំពត មាន"នៅក្នុងកោះនេះនូវចំការម្រេចដ៏សំខាន់ និងចុងក្រោយបានដាំនូវដើមកៅស៊ូខ្លះ" [១០] ។

៥.– ចំណែកកោះផ្សេងៗទៀត ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន បានបង្ហាញថា កោះនេះស្ទើរតែគ្មានមនុស្សរស់នៅឡើយ "ប៉ុន្តែហាក់ដូចជាមានធនធានក្រោមដីច្រើនគួរសមដែលត្រូវបានវិនិច្ឆ័យដោយ បរិវេណនៃអណ្តូងរ៉ែជាច្រើន ដែលត្រូវបានគេទាមទារ" ។ម្យ៉ាងទៀត ឆ្នេររបស់កោះទាំងនេះ គឺសម្បូរណ៍ទៅដោយត្រីបំផុត ។ ប្រភពធនធានទាំងនេះនៅមិនទាន់បានធ្វើអាជីវកម្មនៅឡើយ ប៉ុន្តែវាមិនសូវពិតនោះទេ ដែលថា វាតំណាងឲ្យទុនដ៏សំខាន់ដែលថ្ងៃណាមួយវានឹងត្រូវគេធ្វើឲ្យទៅជាមានតម្លៃ ហើយដែលអាណានិគមនឹងទាញបានផលកម្រៃដ៏ពិតប្រាកដជាបន្ទាប់មកទៀតនោះ" [១១] ។

៦.– ខ- ចុងក្រោយ ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីនដែលទំនងជាជ្រើសរើសទស្សនៈរបស់អណ្ណាមនោះបានបន្ថែមថា "នៅទីបញ្ចប់គេត្រូវកត់សម្គាល់ថា កោះទាំងនេះត្រូវបានធ្វើអាជីវកម្មស្ទើរតែទាំងស្រុង ដោយពួកអ្នកនេសាទវៀតណាម នៅកោះភូ ក្វុក ហើយដែលវាហាក់ដូចជាគួរដល់កាល ចំពោះទស្សនៈនេះ ដើម្បីរក្សាកោះទាំងនេះឲ្យស្ថិតនៅក្រោមអធិបតេយ្យរបស់កូសាំងស៊ីន ដើម្បីការត្រួតត្រាប្រជាជន

(១០) / ចម្លើយរបស់ប្រធានផ្នែកសុរិយោដី នៃប្រទេសកម្ពុជាផ្ញើទៅឲ្យព្រឹទ្ធបុរីត្រ ដែលត្រូវតាមលិខិតចុះថ្ងៃទី៩ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩១៤ របស់លោក រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ ។

(១១) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី២ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩១៤ ផ្ញើទៅជូនលោករ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅកម្ពុជា ។

ទោះបីជាទីកន្លែងដែលកោះទាំងនេះស្ថិតនៅក្រោមអំណាចតែមួយនិងដូចគ្នា និងនៅក្រោមបទបញ្ជាតែមួយ" [១២] ក៏ដោយ ។

៤ – និក្ខេបទកម្ពុជា

ចំពោះទង្វើករណ៍ទាំងនេះ ប្រធានផ្នែកសុរិយោដីរបស់ប្រទេសកម្ពុជាបានឆ្លើយថា មានតែអ្នកស្រុករបស់ប្រទេសកម្ពុជាបានធ្វើអាជីវកម្មកោះទាំងនេះ នៅក្នុងរដូវនេសាទ "ប៉ុន្តែមិនដែលមានពួកអណ្ណាមនៅភូ ក្វុក ទេ ហើយបញ្ហានេះបានកើតមានដោយងាយពីព្រោះពួកគេបានទៅស្វែងរកធនធានដែលស្ថិតនៅឆ្ងាយដែលមាននៅក្នុងប្រទេសជិតខាងខ្លួនដែលនៅជិត ។

រដ្ឋការរបស់អាណាព្យាបាលមានផលប្រយោជន៍តែមួយ ដែលទាក់ទងទៅនឹងការបញ្ចូលនៅក្នុងកម្មសិទ្ធិរបស់ខ្លួននូវកោះទាំងអស់ដែលសម្បូរទៅដោយធនធានរ៉ែ ។ ប៉ុន្តែគេត្រូវតែប្រកាន់យកនូវសេចក្តីសម្រេចមួយ ដើម្បីបញ្ចប់នូវភាពមិនប្រាកដប្រជាមិនឈប់ឈរនេះ ។

"សភាពការណ៍ភូមិសាស្ត្រនៃកោះទាំងនេះបានភ្ជាប់ទៅជាមួយប្រទេសកម្ពុជាតាំងពីកំណើត ដែលការត្រួតត្រា អាចអនុវត្តបានល្អប្រសើរព្រោះស្ថិតនៅជិតអាជ្ញាធរកម្ពុជា ។

"នៅទីបញ្ចប់ គឺថា ឆក ទឹកសាបបានបំពេញដោយភក់ នៅរៀងរាល់ឆ្នាំ ដោយព្រែកដែលមានឈ្មោះដូចគ្នាបាននាំមក ។ ខ្ញុំបានឆ្លងឆកនេះនៅពេលទឹកនាចក្រោយពីមានគ្រោះថ្នាក់នាវាហើយដែលមានជម្រៅមិនលើសពី ១ម ១០ មានជម្រៅខ្ពស់ជាងខ្សែក្រវាត់បន្តិច ។ ដូច្នេះវានឹងមានលក្ខណៈមិនធម្មតាក្នុងការមើលនៅថ្ងៃណាមួយ កោះកណ្តាលដែលបានភ្ជាប់ទៅនឹងទឹកដីកម្ពុជា ស្ថិតនៅជាទឹកដីកូសាំងស៊ីន នៅពេលដែលសភាពការណ៍ភូមិសាស្ត្រ ដូច្នេះខ្ញុំសូមរំលឹកម្តងទៀតអំពីសម័យនៃការបង្កើត និងនៅក្នុងរបៀបជាទូទៅនូវដើមកំណើត នៃកោះទាំងអស់នេះ ថ្វីបើការដណ្តើមកោះទាំងនេះដោយកូសាំងស៊ីន បានចង្អុលបង្ហាញដោយច្បាស់លាស់

(១២) / លិខិតរបស់ទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន ចុះថ្ងៃទី២ ខែមករា ឆ្នាំ១៩១៤ ដែលបាននិយាយខាងលើ ។

និងជាធម្មតា ធ្វើជាផ្នែករួមបញ្ចូលនៃកម្មសិទ្ធិរបស់កម្ពុជា" (១៣) ក៏ដោយ ។

កិច្ចការនេះត្រូវបានដាក់ស្នើទៅអគ្គទេសាភិបាល ។ ប៉ុន្តែលោកអគ្គទេសាភិបាល មិនបានដោះស្រាយជាបន្ទាន់ឡើយ ។ ទើបតែដល់ឆ្នាំ ១៩៣៩ ទើបមានចេញសេចក្តីសម្រេចមួយ ។

ផ្នែកទី III
សេចក្តីសម្រេចឆ្នាំ ១៩៣៩

១–មូលហេតុ និងខ្លឹមសារនៃសេចក្តីសម្រេច

ថ្ងៃទី៣១ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩៣៩ លោកអគ្គទេសាភិបាល Brévié បានធ្វើសេចក្តីសម្រេចមួយ តាមសារាចរលេខ ៨៦៧ A P I ។ សារាចររបស់លោក Brévié បានចង្អុលបង្ហាញនូវមូលហេតុជាធំ ចំពោះការជ្រើសរើសនៃដំណោះស្រាយដែលបានយល់ព្រម (ឧបសម្ព័ន្ធ ១៤) ។

"សភាពការណ៍នៃចង្កោមកោះនេះ ដែលស្ថិតនៅតម្រៀបគ្នាជាជួរនៅតាមបណ្តោយឆ្នេរសមុទ្រនៃប្រទេសកម្ពុជា ហើយដែលកោះខ្លះ បានស្ថិតនៅជិតនៃឆ្នេរ នេះ និងដីដុះទាំងឡាយដែលបានបន្តបច្ចុប្បន្ននេះ ហាក់ត្រូវបានតភ្ជាប់គ្នាទៅត្រើយសមុទ្រនៃប្រទេសកម្ពុជា នៅក្នុងអនាគតដ៏ខ្លីនេះ បានហៅដោយសមហេតុសមផល និងប្រកបដោយលក្ខណៈភូមិសាស្ត្រ អំពីភាពចាំបាច់ចំពោះកោះទាំងនេះ ដើម្បីស្ថិតនៅក្រោមចំណុះរបស់ការគ្រប់គ្រងរបស់ប្រទេសកម្ពុជា " ។

សម្រាប់ហេតុផលទាំងនេះ អគ្គទេសាភិបាលបានសម្រេចថា "កោះទាំងអស់ដែលស្ថិតនៅខាងជើងខ្សែកាត់កែងទៅឆ្នេរសមុទ្រដែលចេញពីព្រំដែនរវាងប្រទេស

(១៣) / ចម្លើយ របស់ប្រធានផ្នែកសុរិយោដី នៃប្រទេសកម្ពុជា ផ្ញើទៅព្រឹក្សប័ត្រ ដែលត្រូវតាមលិខិតចុះថ្ងៃទី ៩ ខែមករា ឆ្នាំ១៩១៤ របស់លោក រ៉េស៊ីដង់ ជាន់ខ្ពស់ ដែលបាននិយាយមកហើយ ។

កម្ពុជា និងកូសាំងស៊ីន និងបង្កើតបានជាមុំ ១៤០អង្សា ៦ ជាមួយខាងជើងនៃខ្សែវ័ណ្ឌស្របទៅតាមផែនទីដែលបានបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធនេះ ចាប់ពីពេលនេះតទៅនឹងត្រូវគ្រប់គ្រងដោយប្រទេសកម្ពុជា ។ អាណាព្យាបាល នឹងទទួលបន្ទុកជាពិសេសខាងប៉ូលិសនៅកោះទាំងនេះ ។

"កោះទាំងអស់ដែលស្ថិតនៅខាងត្បូងនៃខ្សែព្រំដែននេះ ដោយរួមទាំងកោះ ភូក្កុកទាំងមូល នឹងបន្តស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់កូសាំងស៊ីន ។ គេបានឮថា ខ្សែកំណត់ព្រំដែន ដែលបានកំណត់ដូច្នេះ បានរត់ព័ទ្ធខាងជើងកោះ ភូ ក្កុក ដោយឆ្លងកាត់ចំណុចខាងជើងបំផុត នៃកោះនេះចំនួន ៣គ.ម ...។

"ប្រាកដហើយថា គឺមានតែការគ្រប់គ្រងនឹងប៉ូលិស និងបញ្ហានៃភាពនៅក្នុងចំណុះទឹកដីនៃកោះទាំងនេះទេ ដែលស្ថិតនៅបម្រុងទុកទាំងស្រុង..." ។

(សូមមើលផែនទីឧបសម្ព័ន្ធលេខ ២៥) ។

ឃ្លាចុងក្រោយនៃសារាចរនេះ គឺងាយយល់ណាស់ ។ វិធានការដែលគេប្រកាន់ យក គឺទាក់ទងទៅនឹងការគ្រប់គ្រងតែប៉ុណ្ណោះ ។ ចំណែកបញ្ហាអធិបតេយ្យភាពវិញ វាត្រូវបានបម្រុងទុក ។ ប៉ុន្តែបើសិនជាវាត្រូវបានបម្រុងទុក នេះមិនមែនមានន័យ ថា អធិបតេយ្យភាពនេះត្រូវបានសន្មតរួចហើយ ដើម្បីជាផលប្រយោជន៍របស់ប្រទេសណាមួយឡើយ ។ អធិបតេយ្យភាពស្ថិតនៅមិនទាន់ដាច់ស្រេច គឺមិនទាន់ដាច់ស្រេចទាំងស្រុងទេ ។

២ – ការបកស្រាយរបស់វៀតណាមអំពីសារាចរ

អ្វីដែលមានពីមុននេះបាននាំឲ្យយើងចាត់ទុកថា ដូចជាមានបំណងស្ទាត់កំបាំង និងការបកស្រាយដោយបំពាន ដែលធ្វើឡើងដោយរដ្ឋាភិបាលសាយហ្គន នៅពេលដែលរដ្ឋាភិបាលនេះនិយាយថា "ច្បាប់នៃកម្មសិទ្ធិរបស់វៀតណាម នៅលើកោះទាំងនេះ ក៏ត្រូវបានទទួលស្គាល់ផងដែរ ដោយសារាចរចុះថ្ងៃទី៣១ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩៣៩ ដោយហេតុផលនៃស្ថានការណ៍រដ្ឋបាល សុទ្ធសាធ ការភ្ជាប់ទៅនឹងទស្សនៈនៃការ

គ្រប់គ្រង និងប៉ូលិសនៅអាណាព្យាបាល នៃប្រទេសកម្ពុជា នូវកោះទាំងឡាយដែលស្ថិតនៅខាងលើខ្សែកាត់កែងទៅនឹងឆ្នេរដែលចេញពីព្រំដែនដីគោក និងបង្កើតបានជាមុំ ១៤០ G ជាមួយទិសខាងជើងនៃខ្សែវីណ្ណ (១៤) "។

គេទើបតែត្រូវការ ដើម្បីគូសបញ្ជាក់នូវពាក្យបណ្ដឹងជាគោលការណ៍ដែលមាននៅក្នុងទស្សិករណ៍នេះ ។ ច្បាស់ជាគេអាចមានហេតុផលខ្លះ ដើម្បីបញ្ជាក់ថា សារាចររបស់លោក Brévié មិនបានកែប្រែអ្វីសោះឡើយ អំពីសភាពការណ៍អន្តរជាតិរបស់កោះទាំងឡាយនោះ ប៉ុន្តែគេអាចសម្រេចបញ្ហាកោះទាំងនេះថា ជារបស់វៀតណាមបានតែនៅក្នុងវិធានការដែលបានបង្ហាញថា កោះទាំងនេះ គឺជារបស់វៀតណាមដោយត្រឹមត្រូវនោះតែប៉ុណ្ណោះ ។

ប៉ុន្តែការបង្ហាញចុងក្រោយនេះ មិនទាន់ត្រូវបាននាំមកនៅឡើយទេ ទាំងរដ្ឋការបារាំង នៅកូសាំងស៊ីននៅឆ្នាំ ១៩១៣ ទាំងរដ្ឋាភិបាលវៀតណាម ។ ផ្ទុយទៅវិញ យើងយល់ថា យើងអាចបង្ហាញតាមលក្ខណៈភូមិសាស្ត្រ (ជាភស្តុតាងផងដែរ) និងតាមលក្ខណៈជាតិពន្ធុថា ថ្វីបើមានវត្តមាននៃជនជាតិភាគតិចអណ្ណាមក៏ដោយក៏តាមលក្ខណៈប្រវត្តិសាស្ត្រ ចំពោះកោះទាំងឡាយនៅឈូងសមុទ្រសៀមនោះ គឺជាកោះកម្ពុជាជានិច្ច ។ មិនគ្រាន់តែកោះទាំងឡាយដែលស្ថិតនៅក្រោម ការគ្រប់គ្រងរបស់រាជរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ បច្ចុប្បន្នដោយពិតៗនោះទេ ប៉ុន្តែក៏នៅមានកោះទាំងឡាយដែលត្រូវបានភ្ជាប់តាមលក្ខណៈរដ្ឋបាលនៅវៀតណាម តាមសារាចរ Brévié នោះផង ដែរ និងជាពិសេសគឺកោះ ភូ ក្វុក ។

ម្យ៉ាងទៀត យើងសូមបន្ថែមថា ការទាមទាររបស់វៀតណាម បានលេចឡើងដូចជាកលល្បិចមួយសំដៅបិទបាំងនូវការទន្ទ្រានយកទឹកដីកម្ពុជារាប់មិនអស់ដែលវៀតណាមជាអ្នកបន្តមរតក និងជាអ្នកបន្តអំណាចរបស់អាណានិគម បានអនុវត្តនៅក្នុងពេលបច្ចុប្បន្ននៅលើប្រទេសកម្ពុជា និងក៏សំដៅផងដែរ ដើម្បីបម្រើ បើតាមបច្ចេកទេសមួយដែលត្រូវបានកែតម្រូវផងដែរ នៅក្នុងពេលនៃការរំលោភរបស់

(១៤) / កំណត់សម្គាល់របស់រដ្ឋលេខាធិការ នៃក្រសួងការបរទេស នៃសាធារណរដ្ឋវៀតណាម ចុះថ្ងៃទី៩ ខែមីនា ឆ្នាំ ១៩៦០ ផ្ញើទៅជូនក្រសួងការបរទេស នៃប្រទេសកម្ពុជា ។

អាណានិគម នូវការប្ដូររូបិយវត្ថុ ដែលមិនបានសម្រេចសោះនៅក្នុងការចរចានាពេលអនាគតជាយថាហេតុនោះ ។

សេចក្ដីសន្និដ្ឋានទូទៅ

តាមសន្ធិសញ្ញាចុះថ្ងៃទី ១១ ខែសីហា ឆ្នាំ១៨៦៣ ប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវបានដាក់ឲ្យស្ថិតនៅក្រោមអាណាព្យាបាលនៃសាធារណរដ្ឋបារាំង ដែលត្រូវទទួលបន្ទុកថែរក្សាបូរណភាពទឹកដី នៃព្រះរាជាណាចក្រដែលត្រូវបានការពារ ។ ការធានានេះ ត្រូវបានពង្រឹងដោយការសន្យាយល់ព្រមដោយប្រទេសបារាំង នៅក្នុងសន្ធិសញ្ញាបារាំងសៀមចុះថ្ងៃទី ១៥ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៨៦៧ "ដោយមិនត្រូវដណ្ដើមយកព្រះរាជាណាចក្រនេះ (ប្រទេសកម្ពុជា)... ដើម្បីបញ្ចូលទៅក្នុងការកាន់កាប់របស់ខ្លួននៅកូសាំងស៊ីនទេ" ។

ដូច្នេះការគង់វង់មានជីវិត និងបូរណភាពទឹកដីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ត្រូវតែបានការពារ ដោយកាតព្វកិច្ចពីរនេះ ពីប្រទេសបារាំង គឺ :

- កាតព្វកិច្ចជាវិជ្ជមាន ដែលត្រូវតែធ្វើ ដើម្បីការពារសិទ្ធិរបស់ប្រទេសដែលត្រូវការពារ ។
- កាតព្វកិច្ចជាអវិជ្ជមាន ដោយមិនត្រូវបញ្ចូលជាឧបសម្ព័ន្ធ ឬក៏ដកហូតយកទៅធ្វើជាផលប្រយោជន៍របស់ខ្លួន នូវផ្នែកទឹកដីនៃប្រទេសកម្ពុជាឡើយ ។

នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៥៣ ប្រទេសកម្ពុជាដណ្ដើមបានមកវិញ នូវអធិបតេយ្យភាពនិងឯករាជ្យទាំងស្រុងរបស់ខ្លួន ។

តើសម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជា មរតកទឹកដី នៅក្នុងសម័យអាណាព្យាបាលមានលក្ខណៈយ៉ាងណាដែរ ?

នៅទិសខាងលិច ដែលសភាពការណ៍ ត្រូវបានធ្វើឲ្យមានស្ថិរភាព ដោយគតិយុត្តតាមសន្ធិសញ្ញាអន្តរជាតិនោះ សារសំខាន់នៃច្បាប់របស់ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានការពារហើយអំណាចរបស់អ្នកការពារបានបំពេញនៅក្នុងកាតព្វកិច្ចរួមរបស់ខ្លួនដោយធានាឲ្យមានការវិលត្រឡប់មកវិញនៅក្រោមអធិបតេយ្យភាពរបស់ខ្មែរ